

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Neža Beguš

Antropocentrizem: temelj in cena človekove blaginje

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Neža Beguš

Mentorica: red. prof. dr. Cirila Toplak

Antropocentrizem: temelj in cena človekove blaginje

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

Nikoli nisi prestar, da si ne bi postavil še kakšnega cilja ali da bi sanjal nove sanje. (C. S. Lewis)

Zahvala

Najlepša hvala mentorici izr. prof. dr. Cirili Toplak za vso pomoč pri pisanju magistrskega dela.

Posebna zahvala gre družini, ki mi je tudi v najtežjih trenutkih stala ob strani.

Antropocentrizem: temelj in cena človekove blaginje

Udomačene živali veljajo za človekovega »sopotnika« že od pradavnine. Človek je živali prvenstveno udomačeval zaradi materialnih koristi, in sicer zaradi hrane, oblačil, raznih drugih pripomočkov, pa tudi varnosti. Danes ljudje sobivamo z živalmi na zelo različne načine in iz različnih razlogov. Odnos med človekom in živaljo zavzema dva pola skrajnosti. Najbolj kruta, žalostna skrajnost sta mučenje in zloraba, druga skrajnost pa je transspecizem oziroma antropomorfizirani medvrstni odnosi, v katerih nam živali dajejo občutek pripadnosti, pomembnosti, odgovornosti, občutka, da nas nekdo potrebuje, delajo nam družbo in z njimi vzpostavljamo močne vezi. Magistrsko delo analizira odnos človeka do živali, ki pa je, kot vemo, danes še vedno antropocentričen. Po splošnih teoretskih uvidih v antropocentrizmu in njegovem zgodovinskem kontekstu ter teoriji, povezani z antropocentrizmom, bomo predstavili, kako se je odnos do živali spreminjal, kakšen je bil odnos do živali včasih in kakšen je danes, kateri akterji v Sloveniji imajo pomembno vlogo na področju zaščite živali, kako imamo pravno urejeno varstvo živali v Sloveniji, katere so najpogostejše oblike mučenja in kakšni so vzroki, ki človeka pripeljejo do tako krutega dejanja, kot sta mučenje in zloraba.

Ključne besede: antropocentrizem, mučenje živali, zloraba živali, pravna ureditev mučenja, odnosi človek – žival.

Anthropocentrism: The Source of, and Price for, Human Prosperity

Since ancient times, domestic animals have been regarded as man's companions. Man began domesticating animals primarily for material benefit, as a source of food, clothing and other implements, as well as for reasons of safety. Today humans and animals live together in various ways and for various reasons. The relationship between man and animal covers the two extremes: from the cruel and sad extreme of abuse and torture to trans-speciesism and anthropomorphic interspecies relations, in which animals provide humans with a sense of belonging, importance, responsibility and of being needed; they keep us company and we form close bonds with them. The master's thesis analyses the relationship between humans and animals, which remain essentially anthropocentric. Beginning with a general theoretical outline of anthropocentrism, its historical context and related theories, the thesis presents the changing relation to animals through history, animal protection stakeholders in Slovenia, the statutory regulation of animal protection in Slovenia, the most common forms of torture, and reasons leading to cruelty, resulting in torture and abuse.

Keywords: anthropocentrism, animal torture, animal abuse, statutory regulation of torture, relationship between man and animal.

KAZALO

1	UVOD	7
2	POJEM ŽIVALI IN ODNOS LJUDI DO ŽIVALI OD PRAZGODOVINE DO DANES.....	14
3	RANGIRANJE ŽIVALI V SLOVENIJI.....	24
3.1	DOMAČE ŽIVALI OZIROMA HIŠNI LJUBLJENČKI.....	24
3.2	REJNE ŽIVALI	25
3.2.1	SISTEM REJE.....	27
3.2.2	BIOTEHNOLOŠKI POSTOPKI IN SELEKCIJA.....	29
3.2.3	TRANSPORT	29
3.2.4	ZAKOL.....	31
3.3	PROSTO ŽIVEČE ŽIVALI	32
3.4	POSKUSNE ŽIVALI	34
4	PRAVNA UREDITEV VARSTVA ŽIVALI	37
4.1	MEDNARODNO PRAVO	38
4.2	PRAVO EVROPSKE UNIJE	41
4.3	KONVENCIJE SVETA EVROPE	43
5	PRAVNA UREDITEV VARSTVA ŽIVALI V SLOVENIJI	45
5.1	USTAVA	45
5.2	ZAKONODAJA	46
6	POJEM MUČENJA ŽIVALI.....	52
6.1	NAJBOLJ POGOSTE OBLIKE MUČENJA	52
6.2	POSKUSI NA ŽIVALIH.....	55
7	NAJPOGOSTEJŠI VZROKI MUČENJA ŽIVALI	61
7.1	PSIHOLOŠKI VZROKI	61
7.2	DRUŽBENI VZROKI.....	63
7.3	EKONOMSKI VZROKI	64
8	AKTERJI, KI LAHKO PRIPOMOREJO K SPREMEMBAM	66
8.1	UPRAVA RS ZA VARNO HRANO, VETERINARSTVO IN VARSTVO RASTLIN	66
8.2	POLICIJA	68
8.3	DRUŠTVA ZA ZAŠČITO ŽIVALI	70
8.4	VARUH PRAVIC ŽIVALI	73
9	REŠITVE	76
10	ZAKLJUČEK	80

11	LITERATURA	84
----	------------------	----

1 UVOD

Veličino naroda in njegovega moralnega napredka je mogoče presoditi na podlagi njegovega odnosa do živali. (Mahatma Gandhi)

Udomačene živali veljajo za človekovega »sopotnika« že od pradavnine. Človek je živali prvenstveno udomačeval zaradi materialnih koristi, in sicer zaradi hrane, oblačil, raznih drugih pripomočkov, pa tudi varnosti (Ferry 1998). Danes ljudje sobivamo z živalmi na zelo različne načine in iz različnih razlogov. Odnos človek – žival zavzema dva pola skrajnosti. V najbolj kruto skrajnost spadata mučenje in zloraba, v drugi skrajnosti pa najdemo transspecizem, to so antropomorfizirani medvrstni odnosi, v katerih nam živali dajejo občutek pripadnosti, pomembnosti in odgovornosti, ter občutek, da nas nekdo potrebuje, delajo nam družbo in z njimi vzpostavljamo močne vezi (Ryder 2000). Velikokrat se dogaja, da z živaljo želimo nadomestiti nekaj, česar ne moremo imeti, in s pretirano pozornostjo in skrbjo do živali začnemo psihično vplivati na njeno obnašanje (npr. oblačenje živali, pretirano hranjenje s priboljški in drugo). Takšnemu vedenju oziroma odnosu pravimo antropomorfizacija. Prav tako ljudje živali kategoriziramo oziroma razporejamo v skupine. Nekatere skupine živali so pri veliki večini ljudi deležne obilo človeške naklonjenosti in ljubezni, medtem ko so druge samo surovina v produkcijskih procesih za zadovoljevanje človeških potreb. Razloge za kategorizacijo nam pojasnjuje teorija karnizma (Joy 2011). Skupni imenovalec teh različnih ravnanj z živalmi je, da udomačene živalske vrste ne sledijo endogenemu razvoju, ampak so predmet povečevanja dobička in človekove blaginje, pogosto za ceno biološke degeneracije vrste.

Človekovo prisvajanje živali in upravičenje njihovega izkoriščanja ter kategorizacija imajo temelje v antropocentrizmu. Gre za ideologijo oziroma prepričanje, da je človeška vrsta večvredna od drugih živih bitij. Človek predstavlja bistvo vsega, preostala živa narava pa le sredstvo, s katerim človek zadovoljuje lastne potrebe. Antropocentrizem je že od antike globoko zakoreninjen v miselnosti sodobnega (zahodnega) človeka, čeprav mu kljubujejo načela ekološke etike ter številna gibanja za pravice in dobrobit živali. Vodilni etični teoriji, ki danes naslavljata problem odnosa človeka do živali, sta »osvoboditev živali« Petra Singerja (1975) in »pravice živali« Toma Regana (1985), ki spadata v široko področje uporabne etike. Peter Singer (2003, 42) je na živali razširil načelo enakosti, kar pomeni, da morajo biti tudi

živali deležne upoštevanja svojih interesov. To načelo smo po avtorju dolžni sprejeti kot moralno osnovo tudi za odnose s tistimi zunaj svoje vrste, torej z živalmi. Če je kdo od nas manj inteligenčen, še ne pomeni, da ga lahko izkoriščamo. In enako velja za živali; če so manj inteligentne, še ne pomeni, da njihovih interesov ni treba upoštevati (Singer 2003, 42). Inteligenca skratka ni merilo za dodeljevanje in spoštovanje inherentnih pravic. Tom Regan, avtor dela *The Case for Animal Rights*, zagovarja tezo, da so živali subjekti svojega lastnega življenja. Kot take imajo posebne lastnosti, kot so spomin, prepričanja, nagnjenja in čustva. Med vsemi naštetimi pa imajo tudi pravico do življenja. Gre za pravico, da jih človek ne oropa tega, da uživajo lastno prihodnost. Avtor zagovarja teorijo o moralnih upravičenjih živali kot bitij, ki so v nečem bistvenem enaka človeku in predstavljajo zato samostojne vrednote subjektov življenja in ne zgolj instrumentalne vrednote in sredstva za človekove cilje. Regan meni, da je moralno nespremenljivo kakršnokoli namensko izkoriščanje živali za lov, hrano, testiranja in raziskave. Verjame, da imamo ljudje in živali enako vrednost življenja, ki jo imenuje inherentna oziroma neodtujljiva vrednost (Regan 1989). Enaka vrednost življenja tako živali kot človeka ne sme temeljiti na dejstvu, da nam živali dajejo občutek pripadnosti in pomembnosti. Drugače rečeno – ne sme temeljiti na specizmu.

Izraz specizem je oblikoval britanski filozof in psiholog Richard D. Ryder (2000) leta 1970. Beseda pomeni diskriminacijo na podlagi vrste, »pri kateri ljudje namerno ignorirajo ali podcenjujejo podobnosti med lastno vrsto in drugimi nečloveškimi bitji« (Škorjanc 2014, 2). Leta 1985 je bila beseda specizem prvič uporabljena v slovarju, in sicer je bila opredeljena kot diskriminacija ali izkoriščanje živali s strani ljudi, ki temelji na trditvi o človeški superiornosti (Wise, 2004). Z besedo specizem je avtor želel opozoriti in pokazati na vedno bolj pogosto obliko diskriminacije, ki jo človeška vrsta izvaja do živali. Z njo je izpostavil podobnost z rasizmom. Za oboje, tako specizem kot rasizem, velja, da gre za obliko diskriminacije, ki s predsodki širi in uveljavlja sebično neupoštevanje interesov drugih in njihovega trpljenja (Ryder 1975). Peter Singer (1995) je v delu *Animal Liberation* idejo specizma populariziral, specizem definira kot »predsodek ali odnos pristranskosti v korist interesov pripadnikov lastne vrste in hkrati proti interesom pripadnikov drugih vrst« (Singer 1995, 6). Po besedah Singerja (2006) specizem krši načelo enakega upoštevanja interesov, in sicer gledano z obličja preferenčnega utilitarizma. Očitno je, da med človeško raso in živalmi obstajajo razlike, vendar pa se moramo na drugi strani zavedati, da imajo oboji sposobnost trpljenja, in prav zaradi tega moramo priznati enako upoštevanje (Singer 1995).

Pogost ugovor, da živali nimajo razuma, ne govorijo in nimajo socialnih vezi, je brezpredmeten, saj teh karakteristik ne uporabljamo pri vrednotenju ljudi. Odrasli ljudje, ki lahko presojujejo, dojenčki, sirote, mentalno prizadeti, razvojno zaostali in nepokretni so enakovredni in enakopravni, ne glede na to, ali so sposobni presojati, govoriti ali živeti v skupnosti. Zato vprašanje ni, ali lahko mislijo, niti ali lahko govorijo, ampak, ali lahko trpijo. (Škorjanc 2014, 2)

Paola Cavalieri (2006) je italijanska moralna filozofinja, ki specizem utemeljuje kot izključenost živali iz zaščite, ki so je deležni ljudje. Obenem pa izpostavlja, da beseda pomeni tudi diskriminacijo med živalskimi vrstami. Za primer lahko vzamemo človeka, ki izkazuje večjo naklonjenost pravicam šimpanzov kot pravicam psov, in sicer zaradi lastnih podobnosti s prvo omenjenimi. Kot smo že na samem začetku omenili, živali izkoriščamo za doseg svojih ciljev: ubijamo jih za hrano, izkoriščamo za delo in zabavo, izkoriščamo pa jih tudi za različne invazivne raziskave. Poudariti moramo, da se le redko vprašamo oziroma če že, se jih le peščica od vseh nas vpraša, ali je to moralno upravičeno. Problem se pojavi, ker si svoje potrebe razlagamo zelo ohlapno in zanemarjamo obveznost, ki smo si jo zadali, da živali ne bi trpele (Škorjanc 2014, 2). Specizem izvira iz antropocentrizma in vse omenjeno so znaki antropocentrizma. Moralni filozof David Sztybel (2006) je svoje razumevanje specizma ljudi primerjal z rasizmom nacistov. Psihologinja Joan Dunayer pa specizem opredeljuje kot neuspeh tako v odnosu kot tudi v praksi, da bi živali enakovredno obravnavali.

Vsakič ko opazite ptico v kletki, ribo v akvariju ali psa na verigi, vidite specizem. Če ste prepričani, da ima čebela ali žaba manj pravice življenja in svobode kot šimpanz ali človek, ali če menite, da so ljudje superiorni drugim živalim, razmišljate specistično. Če obiskujete akvarije, živalske vrtove in cirkuse, ki vključujejo živali, nosite živalsko kožo in dlako, ali jeste meso, jajca ali mlečne izdelke, prakticirate specizem. Če se zavzimate za bolj "human" zakol piščancev ali "manj kruto" zapiranje prašičev, ohranjate specizem. (Dunayer 2004, 1)

Človekov specifičen nadzor je poskušala utemeljiti ameriška socialna psihologinja Melanie Joy (2003), ki je v ta namen oblikovala besedo karnizem. Ta označuje podideologijo specizma (Škorjanc 2014, 8).

Pri karnizmu gre za ideologijo oziroma neviden sistem prepričanj, na podlagi katerih je ljudem omogočeno, da se prehranjujejo z določenimi vrstami živali. Beseda sama je sestavljena iz jedra »Karn-«, ki pomeni »meso«, in iz pripone »-izem«, ki pa pomeni sistem prepričanj (Veganska iniciativa 2011). Sestavljena beseda je torej v nasprotju z vegetarijanstvom in veganstvom. Za večino človeštva je prehranjevanje z določenimi vrstami živali nekaj popolnoma samoumevnega, zato karnizem v tem okviru velja za dominantno ideologijo. Ta je močno razširjena in tudi zakoreninjena, zato so njene predpostavke sprejete kot zdravorazumske (Joy 2011). Do problema običajno naletimo v primeru prehranjevanja z živalskimi vrstami, ki niso sprejemljive za uživanje v naši kulturi. In vse dokler se ne seznanimo s tem, da se določene kulture prehranjujejo z živalmi, ki za nas niso običajne, se ljudje ne zanimamo za vprašanje, zakaj se nam meso nekaterih živali gnusi, medtem ko nam je meso drugih popolnoma užitno in okusno (Veganska iniciativa 2011). Meso je nekoč imelo pomembno funkcijo za zagotavljanje določene količine hranil, ki so jih potrebovali za človeško delo. Takraten način življenja skoraj ni dopuščal možnosti, da bi lahko preživeli brez mesnih beljakovin. Vendar je danes živeti brez mesa popolnoma mogoče, saj imamo na voljo veliko prehranskih izdelkov, s katerimi ljudje lahko zaužijemo potrebne hranilne snovi, ne da bi zato posegali po mesu. Prehranjevanje z mesom torej ni nujno za preživetje, kar pomeni, da je karnizem izbira. Izbira pa vedno izhaja iz prepričanj, ki si jih ustvarimo in ki nam jih privzgojijo. Ta sistem privzgojenih prepričanj pa je razlog, zakaj večina ljudi je prašiče, ne pa psov (Joy 2011). Hkrati ideologija karnizma velja za izkoriščevalsko, nasilno ideologijo, ki se znaša nad živalmi in njihovim nepotrebnim izkoriščanjem. »Načela karnizma so, po mnenju Joyeve, v nasprotju s temeljnimi vrednotami večine ljudi, ki ne bi prostovoljno podpirali nasilnega izkoriščanja drugih, če bi bili o tem primerno poučeni« (Škorjanc 2014, 8). Karnizem kot ideologija se ohranja in nadaljuje iz generacije v generacijo z učenjem, in sicer ne smemo misliti ali čutiti, ampak moramo le slediti navodilom, ki nam jih privzgojijo. Eden izmed osnovnih načinov ohranjanja so obrambni mehanizmi, ki delujejo tako na psihološki kot tudi na družbeni ravni. In prav ti mehanizmi nam dovoljujejo miselna nasprotja med našimi vrednotami in načini obnašanja, kar posledično pomeni, da nam dovoljujejo delati izjeme, ki pa niso skladne s tem, kar bi običajno imeli za neetično (Joy 2011). Osnovna obramba sistema je, da je neviden. Če je sistem neviden, pa lahko ostane tudi neimenovan. Če je sistem neimenovan, ga ne vidimo in s tem posledično o njem ne govorimo in dvomimo. »Primarni obrambni mehanizem karnizma je ravno nevidnost, in način, s katerim ideologija ostane nevidna, je ta, da ostane neimenovana« (Veganska iniciativa 2011). Karnistična ideologija se v primarni obrambi zaščiti z zanikanjem, da sploh obstaja. Če bi namreč potrdili

obstoj navedene ideologije, bi to pomenilo, da obstajajo tudi alternative in posledično tudi izbire, in sicer izbire ne biti mesojedec (Joy 2011). Karnistična ideologija za ohranjanje same sebe izpostavlja tri n-je upravičevanja, in sicer to, da bi naj bilo uživanje živali normalno, naravno in nujno. Za vse tri lastnosti lahko rečemo, da so institucionalizirane, saj so jih prevzele pomembne družbene institucije, od družine do države (Veganska iniciativa 2011). To, kar je za nas normalno, so prepričanja določene kulture, gre za karnistično normo. Karnizem kot družbena norma je tako močno zakoreninjena, da nas popolnoma omeji in ne vidimo, da je prehranjevanje z mesom protislovje pojmov. »Večina ljudi, na primer, ne bi nikoli dopustila uboja šestmesečnega psa, preprosto zato, ker bi nam bil vseh okus njegovih stegen« (Škorjanc 2014, 9). Vseeno pa karnizem preprečuje, da bi lahko videli nemoralnost popolnoma enakih dejanj, ki se dogajajo nad kravami, piščanci, prašiči in drugimi rejnimi živalmi (Joy 2011). To, kar je za nas naravno, je le dojemanje zgodovine s strani današnje prevladujoče kulture. Ne gre za odsev človeške zgodovine, pač pa gre za odsev karnistične zgodovine. Torej se ne nanaša na naše prednike, ki so jedli le rastlinsko hrano, pač pa na njihove potomce, ki so jedli meso. Joyeva (2011) slednje utemeljuje, da časovno na zgodovino gledamo ravno toliko nazaj, kot je treba, da ta opraviči naša trenutna prepričanja in argumente ter dejanja. Prav tako ideja, da je prehranjevanje z mesom nujno, velja le za vzdrževanje obstoječega karnizma (Joy 2011). »Označevanje prehranjevanja z živalmi kot razvojno-biološko nujno demoralizira to, kar je v temelju moralno vprašanje. Z drugimi besedami; če smo prepričani, da je uživanje mesa neizogibno, potem smo tudi prepričani, da je moralno nevtravno in smo na tak način vnaprej oproščeni odgovornosti za refleksijo o etičnosti naših izbir« (Škorjanc 2014, 10).

Ko gledamo na svet skozi ideologijo karnizma, dejansko ne vidimo, kako absurden je ta sistem. Ne zdi se nam posebno sporno, če nam predvajajo reklamo, v kateri nastopa prašič, ki drži mesarski nož in veselo pleše okoli ognjišča, kjer bo počen. Temu ne posvečamo veliko pozornosti oziroma še več – to sprejmemo (Joy 2011). In žalostno je, da ta sistem nadaljujemo, in sicer z vzgojo lastnih otrok. Otroka premalokrat seznanimo, kako se meso pridobiva, pač pa mu ga od majhnega dajemo na krožnik kot nekaj samoumevnega. To dejanje pripelje do tega, da bo otrok zrasel v človeka, ki se mu uživanje mesa ne bo zdelo sporno, saj mu proces pridobivanja ni bil nikoli predstavljen in mu hkrati ni bila dana možnost, da bi sam izbral, ali bo meso jedel ali ne. Karnizem velja za zelo močno zakoreninjeno tiho ideologijo, ki je pa večina ljudi ne pozna in se je posledično tudi ne

zaveda, to pa obenem pomeni, da se ne zaveda možnosti, da lahko izbira, in sicer lahko izbira, da mesa ne jé (Joy 2011).

Dandanes se torej ne zavedamo popolnoma vsega, kar se dogaja okoli nas, oziroma si pred dogajanjem raje zatiskamo oči. Danes nihče ne more zagotoviti spremembe miselnosti in sistema na način, da bi sprejete reforme, ki bi odpravile uporabo živali ali pa jo vsaj občutno zmanjšale, dejansko delovale. Pred več kot 200 leti so bili sprejeti prvi zakoni, katerih glavni namen je bil zaščita živali in njihove dobrobiti. Vendar glede na množično povečanje prebivalstva ti zakoni niso dosegli svojega pravega namena, saj se je število izkoriščanih živali občutno povečalo. Pri tem gre izpostaviti, da so procesi oziroma načini izkoriščanja mnogo bolj grozoviti kot kdajkoli prej. Predvsem je treba spremeniti razmišljanje ljudi. Britanska borka za socialne reforme Brigid Brophy zase pravi, da je pravzaprav ravno nasprotnica antropomorfizma. »Živali ne dojemam kot večvredne, niti ne enakovredne ljudem. Glavni argument za spoštljivo vedenje do živali je ta, da smo superiorna vrsta. Smo edina vrsta, ki je sposobna razmišljati abstraktno, racionalno in moralno. In prav zato, ker smo tega sposobni, smo dolžni priznati pravice živalim in jih tudi dosledno uveljavljati« (Brophy 1965, 8).

Kot superiorna vrsta bi morali z živalmi ravnati bolj razumsko in spoštljivo, kot ravnamo sicer. Problem nadrejenega odnosa človeka nad živaljo je glavna tema magistrskega dela, glavni namen pa je analiza odnosa med človekom in živaljo, ki se je razvijal že od pradavnine. Po splošnih teoretskih uvidih v antropocentrizmu in njegovem zgodovinskem kontekstu ter teoriji, povezani z antropocentrizmom, bomo predstavili, kako se je odnos do živali spreminjal oziroma kakšen je bil odnos do živali včasih in kakšen je danes. Obravnavali bomo tudi konkretno stanje na področju zaščite živali v Sloveniji. Namen magistrskega dela je tudi spoznati, katere so najbolj pogoste oblike mučenja živali pri nas s poudarkom na področju poskusov na živalih in kateri institucionalni ali individualni akterji bi s svojim delovanjem tozadevno lahko pripomogli k spremembam tako človeške miselnosti in dejanj kot tudi institucionalnega ukrepanja. V prvem, teoretskem delu magistrskega dela bomo obravnavali pojem živali in odnos ljudi do živali v zgodovinskem kontekstu ter s tem povezano prevladujočo (zahodno) ideologijo. Hkrati bodo opisani tozadevna evolucija, stanje v Sloveniji ter pravna ureditev varstva živali v Sloveniji in Evropski uniji (v nadaljevanju: EU). V drugem delu se bomo osredotočili na pojem mučenja živali in predstavili najbolj pogoste oblike mučenja, pri čemer bodo izpostavljeni zlasti ideološki in

družboslovni vidiki poskusov na živalih. Predstavljeni pa bodo tudi akterji, ki so v zaščiti živali v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: RS) prisotni, in sicer v poglavju, ki se nanaša na poskuse na živalih, in opredelili njihove učinkovitosti. V zadnjem, sklepnem delu pa bodo predstavljene rešitve, ki bi lahko pripomogle k izboljšanju stanja na tem področju in drugačni miselnosti ljudi glede živali in poskusov z njimi.

Poskusili bomo odgovoriti na dve raziskovalni vprašanji, in sicer:

1. Antropocentrizem izvira že iz antike. Zakaj se kljub napredku tehnologije in modernizaciji mentalitete človekov odnos do živali ne spremeni?
2. Ali lahko na podlagi evropske ali slovenske zakonodaje in delovanja ustreznih institucij ter sistemskih primerjav ocenimo, da so živali v RS ustrezno zaščitene, kar zadeva opravljanje poskusov na živalih, in da je slovenska javnost s tem primerno seznanjena oziroma glede tega ustrezno ozaveščena?

Na podlagi podanih raziskovalnih vprašanj je metodološko gledano magistrsko delo teoretične narave, zato je v ospredju deskriptivna metoda, ki se v prvem delu dopolnjuje z zgodovinsko metodo. Izhodišče za preučevanje magistrskega dela je zgodovinski pregled odnosa ljudi do živali, in sicer od prazgodovine pa vse do danes, pri čemer bo predstavljeno, kako se je razmerje človeka do živali spreminjalo skozi čas. Prvi pristop v magistrskem delu je identifikacija pojma (udomačenih) živali. Pojem je kompleksen in nanj vpliva več dejavnikov, med drugim tudi prevladujoče ekonomske in razvojne paradigme ter neurejene pravne razmere v nekaterih državah na področju zaščite živali. Uporabljena bo tudi metoda deskripcije (deskriptivni pristop), znotraj katere bo uporabljena zgodovinska metoda in s katero bomo na podlagi analize primarnih virov poskušali izvedeti, kaj je skozi zgodovino že vplivalo na antropocentričen odnos do živali. Uporabljena bo tudi metoda deskripcije, s katero bosta v nadaljevanju opisani kategorizacija živali v Sloveniji in pravna ureditev v državi, opredeljeni pa bodo tudi pojem mučenja in najpogostejši vzroki, ki do tega pripeljejo. Hkrati bomo raziskali področje opravljanja poskusov na živalih v Sloveniji in v zaključnem poglavju s komparativno metodo med seboj primerjali akterje, ki bi lahko pripomogli k spremembam na obravnavanem področju. Metoda je bila uporabljena zato, da bi prikazali, kdo izmed akterjev ima največ pravic in največ možnosti za posredovanje. Na koncu magistrskega dela pa bo uporabljena tudi metoda kompilacije, s katero bomo povzeli opazovanja, spoznanja, stališča in sklepe različnih avtorjev.

2 POJEM ŽIVALI IN ODNOS LJUDI DO ŽIVALI OD PRAZGODOVINE DO DANES

Na določeni stopnji družbenega razvoja je narava postala za človeka redka in dragocena dobrina, ki jo je treba ohranjati in varovati, ker človek sam ogroža njen razvoj. (Kirn 2004, 33)

Človek je že od nekdaj neločljivo povezan z naravo in njenim razvojem, kar pa je velik problem, saj je razvoj narave v današnjem času podvržen njegovim vedno večjim vplivom. S svojim delovanjem in načinom življenja ter izkoriščanjem pospešuje razpad narave. Zelo dolgo časa »smo živeli in se razvijali skupaj z živalmi, ki so bile, kot del narave, od nekdaj tudi same naše žrtve« (Borko 2010, 14). Živali nam že od nekdaj predstavljajo nenadomestljiv člen tako v življenju nas samih kot tudi v naravi. Njihova vloga se je skozi stoletja spreminjala, seveda na podlagi spremembe družbe in njenega okolja. Kategorizacija živali lahko poteka na podlagi bioloških in fizioloških predpostavk, zato v tem primeru govorimo o biološki in znanstveni klasifikaciji. Charles Darwin biološko klasifikacijo opredeljuje na podlagi načela skupnega prednika, medtem ko Carl Linnaeus klasificira živa bitja glede na skupne telesne značilnosti. Njegova klasifikacija je dandanes še vedno najbolj razširjena znanstvena klasifikacija živih bitij. Linnaeus je živali razvrstil po naslednjem redu: kraljestvo, debló, razred, red, družina, rod in vrsta. Pri tem pa je postavil tudi vmesne stopnje, kot so podrazred, nadred in podvrsta. Druga mogoča kategorizacija živali pa je lahko glede na vlogo in pomen, ki ju imajo živali v našem življenju. Odnos do živali se je oblikoval na podlagi religioznih, emocionalnih, kulturnih in drugih vplivov, tako da ne moremo govoriti le o znanstvenih spoznanjih, pravzaprav še najmanj, saj je pogled na podlagi vloge in pomena najbolj primeren (Peloz 2010, 9).

V času prazgodovine, ki se je začela pred približno dvema milijonoma let, je človek v živalih videl svojega prednika. Naravo so takratni ljudje častili kot Veliko mater, ki materinsko skrbi za svoje otroke. V času prazgodovine oziroma bolj natančno v paleolitiku je prišlo do pomembnega preskoka v odnosu človeka do živali. Paleolitik se je začel pred milijonom let, in sicer v Evropi. Trajal je do okoli 8.000 let pr. n. št. in velja za najstarejše, najdaljše obdobje v zgodovini človeka. V tem času sta bila človekova glavna načina preživljanja lovstvo in nabiralništvo. Ker je človek v naravi in živalih videl svojega prednika, sebe ni izključeval, ampak je živel v sožitju z njimi. Njegov dom je bil povsod – med živalmi, rastlinami,

sorodniki in predniki (Borko 2010, 14–15). »Zavest paleolitskega človeka je torej povezovala in celo izenačevala ljudi z naravo, z živalmi, kar so pozneje ljudje dojemali ne samo kot različno, ampak celo kot nasprotujoče si in izključujoče« (Borko 2010, 15).

Paleolitskemu obdobju je sledilo obdobje mezolitika. V času mezolitika je prišlo do konca ledene dobe, kar pomeni, da so se razširile gozdne površine, ledeniki so izginili, obenem pa so izumrle tudi določene vrste živali (mamuti), ki se niso znale prilagoditi novemu okolju. Za takratnega človeka sta glavni panogi še vedno ostali lov in nabiralništvo, čeprav se je bolj preusmeril v ribolov (Borko 2010, 15). »Mezolitik je zaključil s tako imenovano neolitsko revolucijo, ki predstavlja prvi velik prehod oziroma družbeno-ekološko preobrazbo, eno največjih sprememb v razvoju človeštva ter odnosa človeka do živali, to je do prehoda lovsko-nabiralskih družb na poljedelstvo in nomadsko živinorejo« (Borko 2010, 15). Obdobje ima zelo pomembno vlogo, saj je prišlo do popolne reorganizacije družbe. Lovci in nabiralci so se strukturno reorganizirali v živinorejske in poljedelske družbe. Prehod na druge agrikulture je močno pritisnil na naravo, saj so se popolnoma spremenili obdelovalni procesi in posegi v naravo, vendar je takratna družba še vedno izhajala iz ekocentrizma. Narava je še vedno imela vlogo matere, ki skrbi za prehranjevanje družbe. Bistveno je bilo, da so ostali v sožitju z naravo in ji niso vladali (Pličanič 2003, 17–18). »Ta spoštljivost v razmerju do živali je predstavljala kulturni vzorec. Dokler je bila narava pojmovana kot živa – kot mati, je bilo tudi človekovo ravnanje usmerjeno proti naravi, neetično in tudi protipravno« (Pličanič 2003, 18).

Na človekov odnos do narave v smislu poljedelsko-živinorejske kulture so bistveno vplivale in hkrati tudi predstavljale prelomnico v odnosu med človekom in naravo monoteistične religije. Za monoteistične religije je bistveno, da je narava ustvarjena in namenjena človeku (Kim 2004, 35). Vendar se je s tem zgodil prelom v mišljenju, kulturi, odnosu človek – narava, in kar je bistveno, prišlo je do spremembe celotnega načina življenja. »Zgodovina kulturnih rastlin, krčenje gozda, nastajanje polj in pašnikov ter začetek lova so hkrati tudi zgodovina človeka in obenem tudi človeška zgodovina narave« (Borko 2010, 16). »Ko so se ljudje zavedli svojega družbenega in duhovnega bistva, so sebe ločili od narave, rastlin in živali, duhovno ločili od fizičnega« (Kim 2004, 35). Vse skupaj je privedlo do etičnega antropocentrizma. Etični antropocentrizem je povezan z monoteizmom in politeizmom in pomeni, da izključuje iz človekovega moralnega odnosa vsa živa bitja, razen človeka (Borko 2010, 16). »Še vedno smo duhovno in praktično ujeti v to dediščino« (Kim 2004, 36).

Poljedelstvo in živinoreja sta človeka preoblikovala v aktivnega pridelovalca hrane in rastlinskih ter živalskih surovin za lastne potrebe in porabo. Pri tem gre izpostaviti, da Ingold (1994, 3) razlikuje med proizvajalci hrane in zbiralci oziroma nabiralci. To je zelo pomembno, saj je ravno način pridobivanja hrane razlog za razlikovanje med lovsko-nabiralniško kulturo in poljedelsko-nomadsko živinorejsko kulturo. S tem so se posledično začele določene živalske vrste in tudi rastlinske udomačevati in po mnenju Marxa in Englesa to postane bistveni kriterij razlikovanja med človekom in drugimi živalskimi vrstami (Ingold 1994, 3).

Človek je razumsko in duhovno napredoval, kar se kaže predvsem v njegovem odnosu do živali in rastlin. Obdobje starega veka traja od leta 3.500 pr. n. št. in se zaključi leta 476 n. št. Obdobje se je zaključilo z razpadom zahodno-rimskega imperija. V času starega veka je človek do živali gojil strah in spoštovanje, vendar tudi občudovanje. Živali imajo določene fizične in vedenjske karakteristike, kot so velikost, moč, hitrost, pogum in zvitost, ki so takratnemu človeku predstavljale občutke strahu in spoštovanja, hkrati pa so bile to lastnosti, na podlagi katerih se je lahko identificiral s posamezno živalsko vrsto (Schwabe 1994, 36–50). Človek je hrepenel po lastnostih, ki so jih imele živali, in prav zato je do živali razvijal strahospoštovanje, ki je temeljilo na povečevanju.

Čeprav je bila simbolika živali v religioznem življenju antičnega človeka močno prisotna, je ob tem potrebno tudi poudariti, da je vsakodnevno življenje ljudi, zlasti preprostih kmetov, bilo v tesni navezi z rejnimi živalmi. Z njimi so si delili domovanja in jih obravnavali kot individualna bitja, ki so zmožna trpljenja. Ne glede nato so ljudje že v antiki razvili tri tehnike nadzora živali, zlasti "krotenja" udomačenih bikov, to so: kastracija, namestitev kovinskega obročka v nos (za vleko živali) in rezanje oziroma odstranjevanje celih rogov ali le del teh. Kastracija naj bi bila razširjena metoda udomačitve živali že v času neolitika. Človek z odstranitvijo testisov živali doseže, da žival postane bolj krotka oziroma lažje vodljiva. Kastracija torej predstavlja tehniko udomačitve živali oziroma tehniko "krotenja" živali, kjer človek za lastne koristi žival fizično pohabi in posledično sproži tudi vedenjske anomalije. (Peloz 2010, 18–19)

Človek je torej že od nekdaj odvisen od živali. Nič drugače ni bilo v antičnem Egiptu. Vendar je tukaj takoj mogoče opaziti drugačen, privilegiran odnos človeka do nekaterih živali. Razlog

za to se skriva v klasifikaciji živali glede na vlogo in pomen v družbi. Svete živali so imele v starem Egiptu pomembno vlogo. Bogovi so bili oboževana bitja, za nameček pa so jih upodabljali z glavami živali (npr. boginja Hator je bila upodobljena kot krava), zato so imele te živali v družbi pomen čaščenja in večvrednosti. Božanstva so bila predstavljena kot hibridi s človeškim telesom in živalsko glavo, vendar je zaradi vpliva Grkov pozneje prišlo do spremembe in božanstva so dobila človeško glavo in živalsko telo. Stopnjevalo se je vse do točke, ko so božanstva imela popolnoma človeško formo, živali pa so bile spremljevalke določenega božanskega bitja (Ryder 2000, 16). V antičnem Egiptu so bile živali oboževane zaradi simbolnih vrednosti, ki so jim jih pripisali ljudje. Svete živali so imele privilegiran status, saj je veljalo pravilo, da jih smejo v religiozne namene upravičeno ubiti le svečeniki, medtem ko so bili drugi kaznovani z najstrožjo kaznijo, in sicer s smrtjo. Zaščitene so bile le svete živali, preostale pa so bile namenjene za prehrano. To so bile antilope, gosi in race. Najprej je bil lov na divje živali dovoljen, vendar le v višjih slojih, pozneje pa je postal prepovedan, saj so divje živali prejele status božanskosti (Ryder 2000, 16). Lahko rečemo, da gre za enega izmed prvih poskusov zaščite živali, ki pa ne temelji na živali na splošno, ampak na njeni svetosti.

V Grčiji pride do preobrata, saj se naravni pojavi ne povezujejo in ne opisujejo več z religijo, temveč se postavijo na razumsko raven. Na ta način odnosi človeka do živali postanejo filozofska tema in del filozofskih razprav. Teh se je razvilo več in vsaka je imela svoja stališča. Razvile so se naslednje miselne šole: animizem, vitalizem, mehanicizem in antropocentrizem (Ryder 2000, 17). Najbolj poznan predstavnik animizma je bil Pitagora. Zavzemal je stališče, da je vso živo naravo treba obravnavati na enak način, kot da si je vsa živa narava sorodna. Po njegovem mnenju so duše živali in duše ljudi enake in prehajajo skozi proces reinkarnacije v druga živa bitja (Hribar 1987, 26). Naslednja miselna šola je bila vitalizem. Aristotel je veljal za vitalista, vendar je zatrjeval, da živali obstajajo z namenom, da služijo človeku. Bistvo te miselne šole je, da sta telo in duša medsebojno povezana in soodvisna drug od drugega (Ryder 2000, 18). Temelje za razvoj antropocentrične etike je postavil Aristotel, in sicer na način, da je področja moralnosti omejil na človeška (Kim 1992, 7). Na koncu pa imamo še mehanicizem, pri katerem je vse opredeljeno z mehničnimi procesi – živali in ljudje naj bi bili brez duše, torej so posledično le stvari.

Antropocentrizem so na podlagi populariziranja Aristotelove teorije oblikovali Ksenofan in njegovi kolegi, ki so si delili enako mnenje, in sicer da je vse, kar je ustvarjeno na svetu, namenjeno človeku in njegovi koristi. Antropocentrizem je človeka postavil v središče vsega,

druga živa bitja pa so ustvarjena z namenom, da jih uporabljajo za svojo dobrobit. Ideja antropocentrizma je zavrnila teorijo, ki sta jo zagovarjala Aristotel in Pitagora, kar pomeni, da človeka in živali določene podobnosti ne povezujejo. Antični misleci v Grčiji in judovsko-krščanska tradicija so izoblikovali oziroma postavili osnove za idejo antropocentrizma, in sicer na način, ki človeka loči od drugih živih bitij. Vse skupaj privede do tega, da človek pridobi nadrejen položaj nad naravo (Peloz 2010, 21).

V času rimskega imperija ni bilo pogojev za izražanje čustev in usmiljenja do šibkejših. Takratni čas je bil prežet z militaristično idejo, saj je bilo vse podrejeno in namenjeno le enemu cilju, in sicer širitvi države in s tem posledično tudi moči. Za čas Rimskega imperija je bilo značilno, da so si prosti čas krajšali z uprizarjanjem gladiatorskih bojev, ki so tamkajšnjim prebivalcem predstavljali vir zabave. Tako so v enem dnevu v koloseju ubili tudi do pet tisoč živali, in sicer leve, žirafe, slone, tigre in druge divje živali (Ryder 2000, 18). V rimski kulturi je v času krščanstva prišlo do razširitve miselnosti, da vsak človek v sebi nosi neumrljivo dušo. S tem se je postavila ločnica med živalmi in ljudmi, saj je človeško življenje postalo sveto in nedotakljivo, medtem ko so živali še vedno predmet neusmiljenega izkoriščanja (Peloz 2010, 22). V času antičnega Rima lahko zasledimo Plutarha, filozofa, ki se je zavedal in je tudi trdil, da je krutost do živali slaba in negativna. Zavzemal se je za prijazen odnos do živali in obenem nasprotoval različnim načinom priprave hrane, kjer se živalim zadajajo bolečine (Ryder 2000, 19).

Tako rimska kultura kot tudi grška sta temeljili na sredozemskem načinu prehranjevanja – živali so gojili za mleko in prehranjevali so se pretežno s pšenico, trto, oljko, ribo in drobnico. Živali so začeli izkoriščati za hrano v času, ko so rimski imperij prevzeli Germani. Razlog za to se skriva v tem, da je bilo za Germane značilno, da se prehranjujejo večinoma z mesom. Tako je prišlo do prepleta dveh kultur. Na eni strani so bile sredozemske kulture kruha in na drugi strani germanske kulture mesa. Obenem je prišlo do sprememb potreb ljudi, ki so obe živili postavili v ospredje. Posledično se je povečala poraba mesa in hkrati se je še bolj utrdil že prej zakoreninjen utilitarističen odnos do živali (Montanari 1998, 15–33).

Srednji vek je časovno opredeljen od leta 476 s propadom zahodno-rimskega imperija do leta 1492 z odkritjem Amerike. Evropo je v času srednjega veka najbolj zaznamovalo krščanstvo, prav tako pa so bili zaznamovani tudi človeški odnosi do živali. V času krščanstva so ljudje na živali gledali podobno kot Aristotel. Ta je menil, da so živali manj razvite kot ljudje. Ker so

nižje razvite, se močno razlikujejo od ljudi in posledično jih lahko ljudje uporabljamo in izkoriščamo, kakor nam ustreza. Gre za popolno nasprotje v primerjavi z antičnim poganstvom in vzhodnimi regijami. V tem času se je človek ločil od narave oziroma še več – božja želja, ki so jo širili pripadniki krščanske ideologije, je bila, da človek v svoje namene izkorišča naravo (tako rastline kot tudi živali), saj je človek božja stvaritev z dušo in umom ter posledično gospodar narave, medtem ko imajo živali le telo (Borko 2010, 19).

Za krščanstvo velja antropocentrična religija, kar se kaže že v Stari zavezi, saj ta ne postavlja nobenih moralnih zapovedi in obveznosti človeka do narave. Deset božjih zapovedi opredeljuje le človekov odnos do boga in sočloveka, ne pa tudi človekovega odnosa do narave. V Novi zavezi se ta ideologija še stopnjuje. V tej zavezi med človekom in naravo ne zasledimo nobene povezave. Še več, Nova zaveza razkol le še stopnjuje, in sicer do točke dualizma duše in telesa. Se pravi ima človek tako telo kot dušo, narava pa ima le telo. »Zagovorniki pravic živali trdijo, da je zapoved "ne ubijaj" mišljena tudi za živali, pa se je na splošno v krščanski tradiciji ohranila interpretacija, po kateri je človek nadrejen vsemu« (Borko 2010, 22).

Novi vek – začel se je na prelomu 15. in 16. stoletja – je obdobje, v katerem je prišlo do intelektualnega napredka, sočasno pa se je spremenil tudi človekov odnos do živali. Za takratno obdobje je značilna sprememba družbene miselnosti do narave, boga in sveta. Razvoj je zajemal tako družbeno sfero kot tudi politično, gospodarsko in pozneje tudi tehnološko oziroma znanstveno sfero. Evropski človek je v novem svetu uvajal prehrambno kulturo, ki jo je poznal, pozneje pa je zaradi lakote, ki je prizadela Evropo, začel uvajati nova živila, kot so riž, ajda, koruza, puran, čaj, kava in čokolada. Prav tako so v novi svet vpeljali tudi rejne živali, ki so bile značilne za Evropo (Crosby 2006, 224–227). V času novega veka je Evropo zajela Luthrova reformacija, ki se je dotaknila tudi področja prehranjevanja. To je Luther prepustil izbiri posameznika, se je pa jasno uprl cerkvenim pravilom posta, vzdržnosti in omejevanju mesne prehrane (Luther 1969). V času protestantizma je prišlo do osvoboditve človeka cerkvenih idej, kar je pripomoglo k temu, da je človek postal aktiven del družbe. Človek je tako sam začel izbirati in se odločati o vsakdanjih vprašanjih, npr. kaj bo jedel ali oblekel (Luther 1969).

Renesansa in humanizem sta človeka postavila v ospredje. Ravno v teh dveh obdobjih je človek postal merilo vsega. Izkoriščanje živali se je še bolj razširilo, visoki sloji prebivalstva

so si svoj čas krajšali z lovom na lisice in srnjad, vedno bolj pogosti pa so bili petelinji boji in bikoborbe ter drugi t. i. krvavi športi (Ryder 2000, 39–41). Ob koncu 17. stoletja je prišlo do uveljavitve eksperimentiranja na živalih oziroma do vivisekcije, ki se je razvila kot metoda znanstvenega raziskovanja za potrebe medicine, vendar se je pozneje razširila tako na preostala znanstvena področja kot tudi neznanstvena. Zelo pomembno vlogo pri razširitvi vivisekcije je imel francoski razsvetljenski filozof, matematik in fizik ter med drugim tudi utemeljitelj mehanicistične percepcije narave René Descartes. Njegov glavni argument, s katerim je opravičeval vivisekcijo, je bil, da živali ne morejo čutiti ne bolečine ne ugodja. In prav ta argument je mnogim eksperimentatorjem, ki so bili obsojani in kritizirani s strani nasprotnikov vivisekcije, olajšal vest (Singer 2003, 209).

V 17. in 18. stoletju oziroma v času razsvetljenstva je prišlo do razcveta industrije, transporta, kmetijstva, ekonomije, politike, sociale in znanosti. Vse to je prispevalo k temu, da se je začela narava neomejeno izkoriščati v namene, da bi zadovoljili človeka, katerega potrebe so bile vse večje. Pripeljalo je do vse večjega izkoriščanja živali na eni strani, na drugi strani pa so se v nekaterih intelektualnih krogih začele oblikovati in pojavljati teorije o živalski duši in konceptu naravnega reda. Glavna prвина obeh navedenih konceptov je, da izpostavljata bolj odgovoren, moralen odnos človeka do živali, saj je tiranija nad živalmi popolnoma neupravičena in kruta (Peloz 2010, 33). Jeremy Bentham velja za enega prvih zagovornikov in utemeljiteljev pravic živali. Izpostavil je, da v človekovem odnosu do živali ni aktualno »vprašanje, ali lahko razmišljajo in ali lahko govorijo, ampak ali lahko trpijo« (Bentham 1998, 422). Na prelomu 18. in 19. stoletja so se začeli izoblikovati krogi, v katerih je bila glavna skrb, kako bi zakonsko uredili, da bi bila vsakršna krutost nad živalmi ustrezno sankcionirana. Pred tem ni bilo nobenega zakona, ki bi to področje urejal (Ryder 2000, 75–76). Zelo velik napredek oziroma preboj na področju zaščite in blagostanja živali je dosegel Richard Martin, in sicer leta 1822. Takrat je angleški parlament izglasoval Akt o zdravstveni negi živine. Za sprejem v parlamentu je akt moral biti osnovan tako, da je zagovarjal interese lastnikov živali in ne živali kot vrednosti samih po sebi. Predlog je nato s sprejetjem postal zakon, ki pa ga je bilo treba spoštovati v praksi. In to je bi razlog, da je Martin skupaj s svojimi privrženci ustanovil prvo organizacijo, katere glavni namen je bil zavzemanje za pravice in dobrobit živali. Imenovala se je Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA) (Peloz 2010, 36).

V novem veku je torej prišlo do napredka v intelektualnih krogih in tudi do pravnega napredka. Vendar pa se je na drugi strani tudi močno povečalo izkoriščanje živali v industrijske namene, saj je razvoj sveta pomenil tudi širitev in večje potrebe po zagotavljanju prehrane. V začetku 20. stoletja so se zagovorniki pravic živali umaknili. Krutosti do živali se ta čas niso stopnjevale, je pa bil značilen ignorantski odnos človeka do živali. Ignoranca se je kazala predvsem v brezbržnosti za stiske živali (Phelps 2007, 184).

Druga industrijska revolucija do katere je prišlo konec 19. stol., je pomenila prelomnico, saj je odkritje motorja z notranjim izgorevanjem povzročilo razvoj prometa, kar je privedlo do sprememb tudi v kmetijstvu, začela se je masovna živinoreja. Tako so se živali, ki so bile do takrat v stalnem stiku z ljudmi, prisotne v njihovih življenjih, izgubile izpred oči javnosti. Tudi na kmetijah se je odnos do živali spremenil, takoj ko so izgubile status delovne sile, postale so zgolj surov material, uporabne samo za zakol. Gibanja za zaščito živali, katerih število je sicer nenehno naraščalo, pa so se ukvarjala zgolj z zaščito hišni ljubljencev. (Borko 2010, 32)

Hkrati je v času 20. in 21. stoletja prišlo do napredka v miselnosti, saj je v ospredje prišla ideja o organski podobi narave. Ta ideja človeka povezuje z naravo in ga obenem zavezuje k obzirnim odnosom z njo (Pličanič 2003, 54). »Ekocentrična etika temelji na predpostavki, da so vsi deli narave med sabo povezani v neko homogeno celoto in da človek ni osrednji oziroma temeljni pogoj za obstoj ostale narave, kvečjemu velja ravno obratno; prehrabna veriga jasno pokaže, da se ob izpadu izhodiščnih členov (rastline) lahko poruši celotna prehrabna piramida« (Peloz 2010, 38). Glavna ideja je, da je človek del narave, da je soodvisen od nje, živali, rastlin in tudi neživega sveta. Na ta način se je oblikovala ekološka zavest, ki se je začela razvijati v okviru družbenih gibanj, pozneje pa v okviru osnovane kulture (Pličanič 2003, 60). Družbena gibanja so dosegla, da se danes zavest o povezanosti narave in človeka povečuje in da so tako kot človek tudi živali bitja, ki čutijo. Prav zaradi tega je z njimi treba ravnati na načine, da jih ne bomo prizadeli in jim po nepotrebnem prizadejali bolečine. Kljub vsem prizadevanjem družbenih gibanj in države, ki je z zakoni uredila to področje, pa še ne moremo trditi, da se je odnos do živali izboljšal, saj ne glede na vse argumente vedno pride do različnih mnenj in stališč.

Izpostaviti gre Petra Singerja, ki zagovarja enako upoštevanje interesov živali, ki ima sposobnost, da občuti tako ugodje kot tudi bolečino. »Utilitarizem se manifestira kot univerzalizem ali altruizem, ker zagovarja načelo, da je dejanje dobro, ko privede do največje možne sreče oziroma zadovoljstva. Tudi živali lahko občutijo ugodje in bolečino, zato imajo tako kot človek interese, da "zasledujejo" ugodje in "se izogibajo" bolečini« (Peloz 2010, 40). Peter Singer je avtor dela *Animal Liberation*, ki spada v široko področje uporabne etike, razvite v šestdesetih letih 20. stoletja. Pokriva široko področje, saj njene posledice najdemo v večini naših odločitev. Avtor izpostavlja, da morajo biti tudi živali deležne upoštevanja svojih interesov – drugače rečeno, na živali je razširil načelo enakosti (Singer 2003, 42). Predvsem se je treba zavedati, da si živali zaslužijo enako upoštevanje interesov (Singer 2003, 4–5). Singer v utilitarizmu vidi glavno idejo v tem, da je treba upoštevati interese vseh živih bitij in ne samo človeka in živali. Drugače njegov utilitarizem imenujemo tudi preferenčni utilitarizem, za katerega pravi, da »nas vodi v maksimiranje zadovoljevanja preferenc« (2003, 96). Na drugi strani pa imamo Toma Regana, ki »izpostavlja enakost inherentnih vrednosti, značilnih le za odrasle sesalce, saj so edini, ki posedujejo takšno neodtujljivo vrednost ne glede na njihove lastnosti in njihovo instrumentalno vrednost za človeka. Vsi organizmi, razviti do stopnje, ki jim zagotavlja določena duševna stanja in dispozicije, si pridobijo status subjekta življenja in jim zato pripada pravica do življenja, pravica so osebne svobode, fizične integritete in spoštovanja« (Peloz 2010, 41). Regan zagovarja stališče, da so živali subjekti svojega življenja, in zato zahteva odpravo vseh oblik kršenja teh pravic. V kršenje spadajo lov na živali, eksperimentiranje na živalih, živinoreje in drugo. Kar Regan (1989) najbolj obsoja, pa je to, da nam žival predstavlja le obnovljiv vir, ki koristi človeku in človeškemu pohlepu. »Osnovna napaka po Reganovem mnenju leži torej v sistemu, ki dovoljuje gledati na živali kot na vir za hrano, za kirurške manipulacije, za šport in denar. Ukinitev takega sistema pomeni zelo široko politično vprašanje. Ljudje bi morali spremeniti svoja verovanja in navade. Dovolj ljudi, predvsem tistih iz javne uprave, bi moralo trdno verjeti v spremembe, da bi lahko dobili zakone, ki bi zaščitili živalske pravice« (Štuva 2006, 80). Avtor dela *Animal Rights* se zaveda, da gre za zapleten proces, ki zahteva vključitev mnogih akterjev, tako šolstva in javnosti kot tudi političnih organizacij (Regan 2002, 826).

Skozi kratek pregled pojma živali in odnosa ljudi do živali od prazgodovine do danes lahko vidimo, da se je odnos močno spreminjal. Od človekove povezanosti z naravo kot z materjo prek človekovega izkoriščanja narave za zadovoljitev svojih potreb do našega zavzemanja za

naravo, za širjenje pravic živali in njihovega enakega obravnavanja. Za lažje razumevanje človekovega odnosa do živali v nadaljevanju sledi opis načina rangiranja živali v Sloveniji.

3 RANGIRANJE ŽIVALI V SLOVENIJI

Kot smo lahko videli v prejšnjem poglavju, se odnos do živali skozi čas ni bistveno spreminjal. V rimskem času so bile živali opredeljene kot stvari v pravnem prometu, medtem ko so prostoživeče veljale za »res nullius« (Borko 2010, 71). Stroj in o odnosu do živali pravi naslednje: »Izdiferenciral se je le v fizičnem pogledu, ali je šlo za domače živali, udomačene divje živali, lovne divje živali in zadnjih sto let še za nelovne zavarovane divje živali. Klateške živali so ostale kategorija brez varstva in vrednosti« (Stroj in 1994, 142).

V Sloveniji imamo polno pravnih aktov, ki urejajo področje varstva živali, vendar še vseeno ne moremo reči, da je stanje v državi, kar se tiče zaščite živali, zadovoljivo. Govorimo o milijonih pobitih živali v klavnicah, za potrebe človeka, na sto tisoče pobitih v gozdovih in poljih, za potrebe človeka, v enakem številu lahko govorimo tudi o živalih, ki jih za potrebe človeka mučijo v znanstveno-raziskovalne namene. Odnos človeka do živali je še vedno antropocentričen, kar se kaže tudi v nastanitvah rejnih živali. Nastanitve so pogosto neustrezne, transport živali je neprimeren, čedalje bolj pa prihaja tudi do različnih zlorab živali in mučenja domačih živali. Običajno se zgodi, da lastniki za svoja dejanja ne odgovarjajo tako, kot bi se pričakovalo, in so le redko kaznovani, če pa že so kaznovani, je denarna kazen zares zanemarljiva in za človeka premalo vzgojna. Valpatic problem antropocentričnega odnosa človeka do živali opredeljuje tako: »Večina ljudi še ni dojela, da so tudi živali bitja, ki imajo svojo dušo, ki čutijo, se veselijo, trpijo, imajo svoje družine, skratka so živa bitja, kot mi, ljudje. Ena največjih ovir pri izboljšanju položaja živali je tudi cerkveni nauk« (Borko 2010, 71).

3.1 DOMAČE ŽIVALI OZIROMA HIŠNI LJUBLJENČKI

Hišni ljubljenci so človekova sreča. Vendar pa se prepogosto dogaja, da so sreča samo v trenutku pridobitve nove živali (mladička); pozneje, ko odraste, pa ne več. Domače živali oziroma hišni ljubljenci imajo v našem življenju posebno vlogo, ki smo jo sprejeli za spremenljivo in velja že več stoletij. Za hišne ljubljence velja, da so lahko udomačeni, npr. psi in mačke, lahko pa so to divje vrste živali, npr. različne vrste plazilcev, ptičev in rib. Prevečkrat se dogaja, da žival zavržemo, saj nam predstavlja preveliko oblikacijo. V takem primeru se »zapuščenim živalim zagotovi pomoč, oskrba in namestitev v zavetišču. To so

lokalne zadeve javnega pomena, izvršujejo pa se kot javne službe¹. Imetnik zavetišča odgovarja kot skrbnik živali, njegove dolžnosti pa so spremljanje prijav o zapuščenih živalih, če je potrebno nudenje veterinarske oskrbe, iskanje (novih) skrbnikov za živali ter vodenje registra psov« (Borko 2010, 71). Človekov odnos do živali je slab, kar lahko sklepamo tudi iz tega, da so slovenska zavetišča polna. Potrebne bi bile dodatne kapacitete, da bi lahko sprejeli in zavarovali vse živali, ki so zavržene ali mučene. Mučenje živali je v Sloveniji pereč problem. Konstantno lahko beremo o takšnih in drugačnih zlorabah živali. Nedavno je bil javno izpostavljen primer spolne zlorabe konja v stožiskem hipodromu, kar je nesprejemljivo, za nameček pa takšno dejanje ni kaznivo. Zaščita hišnih oziroma domačih ljubljencev je velik problem, saj za velik del živali ni poskrbljeno v skladu s predpisi. Leta 2008 je Veterinarska uprava RS prvikrat organizirala akcijo ozaveščanja lastnikov živali z naslovom *Moja žival, moja odgovornost* (Borko 2010, 71). Z akcijo so želeli predvsem poskrbeti, da bi z živalmi ravnali odgovorno. Izpostavili pa so tudi pet svoboščin živali, in sicer:

- odsotnost lakote, žeje in podhranjenosti,
- odsotnost bolečin, poškodb in bolezni,
- odsotnost strahu in neugodja,
- možnost izvajanja živalski vrsti značilnega vedenja in
- primerno bivalno okolje.

»Neskladja na področju nadzora nad zaščito hišnih živali so predvsem posledica opustitve odgovornosti imetnikov živali za dobrobit živali« (Borko 2010, 72).

3.2 REJNE ŽIVALI

V sodobni zahodni družbi se človek sreča oziroma sooči z rejnimi živalmi le ob hranjenju, torej z njenim mrtvim delom ali ob nošenju enega izmed njenih usnjenih ali krznenih delov. Zrezek, salama ali kakršenkoli drug produkt živalskega izvora je prek različnih faz agroindustrije predelan v produkt, ki daje vtis, da nima nič skupnega z njenim izvorom, torej z živaljo. Tako nam omogoča, da se pri njegovem uživanju ne soočamo z etičnimi vprašanji izvora mesa in tehnik njenega pridobivanja. Ravno takšen odnos do (obilice in raznovrstne) prehrane, dostopne zahodnemu človeku, nam jasno nakazuje na odtujitev človeka od narave. Umik rejnih živali iz vsakdanjega življenja ljudi posledično pomeni veliko izgubo v smislu kulture, vrednot, razumevanja življenja v skupnosti in

¹ ZZZiv določa, da mora biti na vsakih 800 registriranih psov v občini zagotovljeno eno mesto v zavetišču.

znanja. Nepoznavanje življenjskih razmer živali v reji oziroma ignoranca potrošnikov koristi zlasti mesni industriji in posredno seveda tudi potrošniku samemu, kateremu v družbi zasičeni z informacijami in pričakovanju, ni potrebno odpirati in problematizirati še enega izmed potencialno zaskrbljujočih moralnih področij, ki obenem predstavlja tudi področje komoditete in užitkov. (Peloz 2010, 54)

Beseda dobrobit živali, tj. dobro počutje živali, pomeni družbeno normo. Pomeni, da moramo poskrbeti za živali, ki se jih izkorišča za človekovo korist. »Osnovno načelo, da se upošteva dobrobit živali, je, da postaneta dobrobit in etična odgovornost do živali najpomembnejša dejavnika, ko je govora o njihovi uporabi« (Bela 2016, 46).

Leta 1966 je izšlo Brambelovo poročilo, ki je vsebovalo moralne obveznosti človeka do živali. Na podlagi tega poročila je Svet za dobro počutje farmskih živali ZK predlagal pet temeljnih svoboščin živali, ki so (Bela 2016, 47):

- pravica živali do tega, da ne trpijo žeje in lakote,
- pravica živali do tega, da ne trpijo zaradi nelagodja,
- pravica živali do tega, da ne trpijo zaradi bolečin, poškodb in bolezni,
- pravica živali do tega, da izražajo normalno obnašanje,
- pravica živali do tega, da ne trpijo zaradi strahu in stresa.

»Pri zagotavljanju dobrobiti živali je treba omeniti tudi vlogo obogatitve okolja, ki je usmerjena predvsem v različnost elementov okolja in prehrane, elemente obogatitev v prostoru, družabnost in socialne interakcije, nudenje nadzora nad prostorom, izbiro in nepredvidljivost. Te obogatitve okolja so bistvene za zadovoljevanje čustvenih in psihičnih potreb živali ter vodijo v dobrobit, normalno obnašanje in zdravje ter v razvoj, prirast in pravilne odzive laboratorijskih živali v poskusih« (Bela 2016, 47).

Zaščita in dobrobit živali sta danes v nekaterih delih sveta še vedno zelo slabo podprti. Živali nimajo nobenih pravic, prav tako pa ni poskrbljeno za njihovo zaščito. Prva izmed držav, ki je leta 1911 sprejela akt o zaščiti živali, je bila Velika Britanija. Akt je predstavljal osnovo za vse nadaljnje zakone, dokumente in predloge. Glavni namen sprejetega akta v Veliki Britaniji je prepoved nasilja nad živalmi. Živali so se v samem začetku ustanovitve EU uvrščale med dobro blago in kmetijske pridelke. Dejstvo nam pove, da kategorija živali ni bila samostojna in njihovi dobrobiti tudi niso dajali večjega pomena. Leta 1997 so države članice Evropske

unije v Amsterdamu sprejele in podpisale protokol, s katerim so se zavezale, da bodo živalim zagotavljale zaščito in dobrobit. Na ta način so se odvezale, da bodo sprejemale odločitve in zakone, ki bodo v korist živalim, njihovi zaščiti in dobrobiti (Bela 2016, 46). »Evropska zakonodaja uveljavlja dobrobit živali na področjih transporta, zakola, vzreje kokoši, vzreje telet in prašičev, poskusov na živalih, ribolova z visečimi mrežami, zaščite tjuhnjev, pasti za živali, zaščite divjih ptic in živali v živalskih vrtovih« (Bela 2016, 46).

»Pri dobrobiti rejnih živali gre tudi v Sloveniji za zelo kompleksen problem, saj so rejne živali večinoma namenjene za prehrano človeka (poleg tega tudi za usnje in krzno), ta pa je ena najbolj elementarnih človekovih potreb, zato marsikdo na tem področju ni pripravljen sklepati kompromisov med njihovimi in svojimi potrebami« (Borko 2010, 72). Kljub temu lahko opazimo, da se je skrb za dobrobit živali povečala. Spremembe lahko vidimo v političnih, znanstvenih in komercialnih krogih. Beseda dobrobit živali pomeni, da živali ne trpijo, da imajo normalno življenjsko okolje in da jim zagotavljamo zdravje. Gre za celostno obravnavo živali in njihovega okolja (Siard 2008, 8). »Standardi za zagotovitev dobrobiti živali so se resda dvignili, vendar v praksi ostaja dobrobit živali še vedno podrejena ekonomskim interesom, ki niso le interesi velikih korporacij, temveč tudi potrošnikov, ki v veliko primerih še vedno raje posegajo po cenejših in obenem etično spornih artiklih z vidika dobrobiti živali« (Peloz 2010, 55).

Rejnim živalim je odvzeta nedotakljivost življenja in obenem imajo najmanj varstva, čeprav je njihov sistem najbolj zakonsko opredeljen. Reja živali je opredeljena na podlagi štirih ključnih mehanizmov, in sicer:

- sistem reje (ureditev površine živali),
- biotehnoški postopki in selekcija,
- transport in
- zakol.

3.2.1 SISTEM REJE

S pojavom industrializacije je povpraševanje po mesu vedno večje in narašča vse od takrat. Industrializacija je dvignila standard ljudi na višjo raven in s tem posledično tudi potrebo po zagotavljanju večje količine mesa. Kupna moč se je dvignila, cene živil so padle, potrebe ljudi so se povečale, višji prihodki pa so spremenili navade ljudi. »Po ocenah FAO (Food and Agriculture Organization of United Nations) naj bi se od leta 2001 do leta 2050 konzumacija

mesnih in mlečnih izdelkov podvojila. To pomeni, da bo današnje število 60 milijard rejnih živali naraslo na 120 milijard do leta 2050« (Peloz 2010, 56). Ob tem se nam mnogim zastavi vprašanje, kako je ob višanju standardov in hkratnem zagotavljanju dobrobiti živalim to mogoče.

Danes je v ospredju množična intenzivna živinoreja, ki ima značilnost tekočega traku tovarniške proizvodnje. Glavna poanta takega načina vzrejanja je, da imamo kar se da majhen oziroma racionalen vnos in čim večji iznos. Se pravi maksimiziramo produktivnost in minimiziramo stroške. Zato prihaja do problemov, saj živali redijo v nenaravnem okolju in ogromni gneči, skratka v skladu z intenzivnimi metodami vzreje. Na ta način vzrejevalci zagotavljajo večjo produktivnost in tudi konkurenčnost, ne pa obenem dobrobiti živalim (Kim 2004, 192). Posledično prihaja do zanemarjanja živali, z intenzivno živinorejo se kakovost hrane slabša, saj ni več naravna, ampak umetna. Živali pitajo z žiti, kar pa vodi v neenakomeren razvoj živalskega telesa. S tem dosežejo večjo produktivnost, ne pa tudi večje kakovosti (Siard 2008, 3–4). »Kontrolo nalezljivih bolezni iz preteklosti so izboljšali predvsem z višjimi higienskimi standardi v reji in pridelavi mesa, kar pa je pripeljalo do osiromašenega in neprimerne okolja za živali in posledično porajanja vedenjskih anomalij, stresa in novih produkcijskih bolezni« (Peloz 2010, 57).

Če bolj podrobno pogledamo podatke Uprave za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin RS, lahko opazimo, da se število rejnih živali v prašičereji in govedoreji povečuje. V letu 2012 je bilo število rejnih živali v govedoreji 456.742, v letu 2013 pa je bilo število za kar 4.719 višje. Trend višanja števila pa se je nadaljeval tudi v letu 2014 – takrat je bilo kar 466.268 rejnih živali. V prašičereji je bilo leta 2012 302.951 rejnih živali, nato pa je v letu 2013 močno padlo na 276.223 rejnih živali. V letu 2014 pa se je številko zopet povečalo za 7.348, in sicer na 283.571. Število rejnih živali, kamor spadajo ovce in koze, se pravi drobnica, pa iz leta v leto pada. Podatki so naslednji: v letu 2012 je bilo število rejne drobnice 152.041, leto pozneje 143.031, v letu 2014 pa 138.097. Na koncu pa imamo še skupino kopitarjev, kjer številke naraščajo, a tudi padajo. V letu 2012 je bilo število rejnih kopitarjev 24.285, v letu 2013 je številka narasla na kar 28.126, nato pa je v letu 2014 spet padla, in sicer na 26.081 (UVHVVR 2015, 14).

V Zakonu o zaščiti živali se kaže antropocentrična, utilitarna miselnost. To lahko opazimo v členih, ki dopuščajo izjeme človekove rabe živali (Kim 2004, 200). »Tako sta, kljub zakonski

zaščiti živali pred mučenjem in prizadejanjem bolečine, v sistemu, ki mu gre zgolj za ekonomsko učinkovitost intenzivne živinoreje, stalno ogrožena blaginja in zdravje živali» (Borko 2010, 73).

3.2.2 BIOTEHNOLOŠKI POSTOPKI IN SELEKCIJA

Selekcija v živinoreji pomeni, da načrtno in zavestno spreminjamo oblike ter obenem tudi proizvodne lastnosti domačih živali. Povečati želimo predvsem produktivnost in kakovost rejnih živali, in to na način, da jih načrtno odbiramo. Za primer lahko vzamemo rejo jajc – želimo večje število jajc in tudi večjo obliko jajc, potem želimo, da bi mlekarice proizvedle še več mleka in podobno. Pri selekciji gre za zelo star postopek. Predvsem v zadnjih desetletjih je bil s takim načinom dosežen velik napredek, čemur so pripomogli tudi biotehnološki postopki, vendar pa je na drugi strani postopek terjal tudi žrtve. Za primer lahko vzamemo piščanca. Ta je s selekcijo in biotehnološkimi postopki postal najhitreje, najbolj intenzivno rejna žival, kar pa je na drugi strani privedlo do tega, da danes večina piščancev v svojem šesttedenskem življenju trpi za kroničnimi boleznimi. Človek želi z omenjenima postopkoma zadovoljiti naraščajoče potrebe prebivalstva, hkrati pa želi tudi napredek, s katerim ohrani konkurenčnost.

3.2.3 TRANSPORT

Transport rejnih živali do klavnic največkrat poteka na zelo dolge razdalje, kjer pa se mnogokrat zgodi, da pri prevozu redkih živali na svetovne trge mnogo živali tudi pogine, in sicer le zaradi človekovega pohlepa. Obstajajo mednarodne konvencije, ki vsebinsko določajo pogoje za prevoz živali, vendar pa največkrat niso upoštevane. Živali med prevozom niso deležne prave oskrbe. Med samim transportom bi morale imeti na voljo krmo, vodo in pa tudi ustrezen počitek med samim prevozom, saj med samim transportom doživijo ogromno stresa (Strojin 1994, 144).

»Leta 2005 je bila sprejeta Uredba Sveta o zaščiti živali med transportom, ki se šteje za zelo pomembno, saj naj bi izboljšala dobrobit živali z znatnim izboljšanjem izvajanja pogojev transporta v Evropi ter postopke izvajanja zakonodaje, predvsem zaradi poenotene dokumentacije in pravil pri mednarodnem transportu, hkrati pa uredba ne sme predstavljati ovire morebitnim strožjim pogojem, ki so določeni v nacionalnih zakonodajah« (Borko 2010, 74).

Leta 2008 je bila v Evropskem parlamentu podana pobuda, da bi omejili čas transporta znotraj EU, in sicer na največ osem ur. Kot je bilo že omenjeno, je transport za živali izjemno naporen in stresen, še posebej če traja več kot osem ur. Prav zaradi tega so v veljavi tudi strožji pogoji za prevoz živali, ki traja več kot osem ur. Pobudo je podprla tudi evropska poslanka iz Slovenije Mojca Drčar Murko. Opozorila je, da se Slovenija sooča z velikim problemom, saj kot tranzitna država ne zagotavlja dovolj inšpekcijskega nadzora nad prevozniki, ki prevažajo rejne živali (STA 2009a).

Republika Slovenija ima urejen zakon o varstvu živali pred mučenjem. Zakon o zaščiti živali je bil sprejet 11. novembra 1999, od takrat pa je bil že večkrat spremenjen in usklajen z akti EU (Lizbonska pogodba, Uredba Sveta (ES) št. 1/2005), in sicer je do sprememb prišlo v letih 2003, 2007 in 2013. Glavna vsebinska točka zakona je, da moramo biti odgovorni do zaščite živali in da moramo poskrbeti za zaščito njihovega življenja in dobrobiti. Obenem je v zakonu opredeljeno tudi, kaj vse je treba živalim med prevozom zagotoviti (15. in 16. člen) (MKGP 2017). Skladno z zakonom o zaščiti živali morajo delovati tudi drugi državni organi, kot je policija. Naloga policije je ustrezno reagirati ob kakršnikoli nepravilnosti pri prevozu živali. Pri obravnavi mora obvestiti in seznanimi ustrezne organe in živali zadržati do prihoda veterinarskega inšpektorja. Vendar pa je tukaj drug problem, saj policija lahko živali zadrži le za dve uri. Če v tem določenem času inšpektorja ni, mora policija prenehati zadrževati živali in prevoz se lahko nadaljuje. »Možna rešitev tega problematičnega določila je, da se preprosto črta rok o dveh urah, ali pa, da pooblastila pristojnega inšpektorja po dveh urah prevzame policija, ki opravi postopek in izreče ukrepe. Če bi bila policija za kaj takega že usposobljena, bi v bistvu na splošno bilo čakanje na inšpektorja nepotrebno in postopek bi se lahko opravil takoj« (Borko 2010, 75). Leta 2005 so problem na Veterinarski upravi RS poskusili rešiti z uvedbo posebne mobilne enote za nadzor nad prevozom živali. Enota je začela delovati leta 2005 in z njenim delom so seznanjeni vsi, njene naloge pa so dobro poznane. Bistveno je, da ima enota pravico pregledati tako prevozno sredstvo kot tudi stanje živali. Če so ugotovljene nepravilnosti, imajo pravico napisati kazen, kazni pa se seštevajo (Delo 2008). »Poleg tega sta veterinarska in carinska uprava oktobra 2009 podpisali tudi dogovor o sodelovanju na področju izvajanja veterinarskih predpisov. To pomeni, da se bosta obveščali o odkritih nepravilnostih v zvezi s transportom živali, dogovor pa opredeljuje tudi naloge carine pri veterinarskem nadzoru nad komercialnim uvozom in tranzitom pošilk živih živali« (Borko 2010, 75).

3.2.4 ZAKOL

V prehranske namene je znotraj Evropske unije letno zaklanih okoli 360 milijonov živali (prašiči, ovce, goveda) in več milijard piščancev. Po podatkih je več milijonov živali zaklanih še zaradi bolezni in okoli 25 milijonov zaradi krzna. Če bolj podrobno pogledamo številke, ki so aktualne za Slovenijo, je bilo leta 2012 zaklanih 116.598 glav goveda, leto pozneje, tj. 2013, je bilo število zaklanih goved nekoliko nižje (110.285), v letu 2014 pa 108.702. Prašičev je bilo leta 2012 252.894, leto pozneje nekoliko manj (229.066), leta 2014 pa zopet nekoliko več, in sicer 241.286. Število kopitarjev se od leta 2012 do 2014 giblje od 1.577 do 1.827. Število zaklane drobnice prav tako variira. V letu 2012 je bilo zaklanih 10.226 glav drobnice, leta 2013 nekoliko manj, in sicer 8.793, in leta 2014 9.595. Po podatkih Uprave za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin RS je največje število zaklanih brojlerjev in puranov. Število brojlerjev se vsa leta giba okoli 33.338,111, medtem ko se število zaklanih puranov giba okoli 400.000. Leta 2012 je bilo zaklanih puranov 402.502, leta 2013 nekoliko manj (388.689) in leta 2014, 418.598 puranov (UVHVVR 2015, 15).

»Postopki reje in zakola živali obsegajo širok spekter strokovnih in etičnih razprav, ki zahtevajo tehnične rešitve in medsebojna pogajanja. Danes najbolj razširjen sistem reje živali ostaja intenzivna farmska reja, ki omogoča maksimizacijo produktivnosti in minimizacijo stroškov, vendar vse to na račun psihičnega in fizičnega zdravja živali. Velika gostota naselitve, pusto in neprimerno okolje ter selekcijski programi, usmerjeni v večjo donosnost in hitrejšo rast, zanemarjajo potrebe živali (biološke, etološke itd.)« (Peloz 2010, 56). Razmere so se na področju hrane za živali kljub vsemu izboljšale, saj so se včasih soočali z majhnimi količinami hrane za živali in tudi slabšo kakovostjo. Izboljšali so se hlevski pogoji, za katere je bilo včasih značilno, da so bili temni in slabo prezračevani, posledično pa tudi vlažni. Izboljšala se je tudi kontrola nad nalezljivimi boleznimi. Znano je, da so bile včasih živali bolj izpostavljene nalezljivim boleznim. Vendar pa so se kljub izboljšavam določenih razmer pojavili novi problemi – povečala se je proizvodnja in s tem tudi pritisk tako na rejce živali kot tudi na živali same, okolje je postalo omejeno in osiromašeno, kar vpliva na obolevanje živali, povečala sta se tudi trgovanje in transport živali.

Seiferle (v Rist 1993, 103–104) zavzema stališče, da vsaka žival svoje duševno stanje izraža z nagoni in instinkti. Ti omogočajo zadovoljitev potreb in pridobitev specifičnih vzorcev

vedenja, ki so značilni za posamezno vrsto živali. »Vendar, če se rejne živali nahajajo dalj časa v nebiološkem okolju, ki ne ustreza njihovi vrsti, tako da se ne morejo obnašati v skladu s svojimi nagoni, začno trpeti, pojavijo se tudi stresni simptomi, vedenjske anomalije, produkcijske bolezni in okvare pri kravah molznicah, teletih, svinjah, prašičih, pitovnih piščancih, kokoših nesnicah itd. Zavedanje teh dejstev nam omogoča spoznanje, da so tudi višje razvite živali na svoj način zavestna bitja, ki pa mnogo tega kar doživljajo, ne morejo razumeti in problematizirati« (Peloz 2010, 57–58). Singer navaja, da sta bolečina in trpljenje zavestni stanji, ki pa se ju ne da objektivno meriti, lahko le sklepamo na podlagi opazovanja odzivanja živali na določene zunanje dražljaje (Singer 2003, 26). »Rist (1993) pri tem izpostavlja, da že samo dejstvo, da imajo živali fiziološke potrebe, zadostuje za vzpostavitev bolj etičnega odnosa ljudi do živali v reji in posledično prilagoditev rejnih objektov in postopkov potrebam živali. Torej nujna je prilagoditev rejnih objektov in postopkov potrebam živali. Torej nujna je prilagoditev industrije potrebam živali in ne prilagoditev živali potrebam industrije, za kar so se sprva zavzemali in se še vedno zavzemajo predvsem genetiki« (Peloz 2010, 58).

Najbolj problematična, travmatična postopka za živali sta transport in zakol. Velja pravilo, da naj bi bila omenjena postopka neboleča, hitra in čim manj travmatična. Vendar kljub vsem prizadevanjem še vedno veljata za najbolj problematična. Vsaka sprememba, ki jo žival doživi, je novost, na katero pa se mora prilagoditi, kar pa lahko vzame kar precej časa in ni v skladu s hitro produkcijo. Če se žival na novost ne prilagodi, ta v njej spodbudi nezaupanje in strah. Pri transportu in zakolu pa živalim ne dopuščajo, da bi se prilagodile.

»Zakol sestavljata dve fazi – omamljanje in usmrnitev. Različni načini omamljanj služijo kot predstopnja usmrčitve, saj mora ta biti hipna in na način, ki ne predstavlja mučenja. Tudi Evropska komisija dela na tem, da bi se pri zakolu zanesljivo zagotovilo ustrezno počutje živali, da živali ne bi po nepotrebnem trpele. V ta namen se tudi izboljšuje standardizirane postopke za počutje živali pri izvajanju zakolov« (Borko 2010, 76).

3.3 PROSTO ŽIVEČE ŽIVALI

Prosto živeče živali (divjad) imajo pomembno ekološko funkcijo. Poleg te pa imajo tudi pomembno gospodarsko in socialno funkcijo. Pomen divjadi za posameznika je v primerjavi z naravovarstvenim pomenom postal skoraj nepomemben. Divjad je zaradi naravovarstvenega

pomena pridobila status naravnega bogastva. Prav zaradi tega je divjad v zakonu ZVO definirana kot državna lastnina (STA 2007).

»Medtem ko je v nekaterih državah lov na določene živali obravnavan kot šport, se je Slovenija v skrbi za biotsko raznovrstnost in trajnostni razvoj krajine v širšem smislu odločila za politiko aktivnega varstva divjadi in tudi nekaterih zavarovanih živalskih vrst. Lovska pravica tako že dolgo ni več vezana le na pravico lova in prisvajanje divjadi, temveč, po mnenju resornega ministrstva, vsebuje elemente varovanja okolja, ohranjanja narave in varstva divjadi« (Borko 2010, 78). V Sloveniji pa je še vedno dovoljen lovni turizem. Na ta način pri nas letno pogine okoli 100.000 živali. Lov na živali pa pomeni tudi vir krzna, vendar po informacijah to v Sloveniji ne predstavlja pomembnega vira. Hkrati je lov na živali z namenom pridobivanja krzna strogo nadzorovan in omejen. Omejen je z varstvenimi dobami in tudi z načini lova. Dovoljen je lov na naslednje vrste živali:

- rdeča lisica,
- kuna belica,
- jazbec,
- pižmovka,
- nutrija,
- rakunasti pes,
- alpski svizec in
- navadni polh.

Lov na lisice pri nas predstavlja predvsem sredstvo za nadzor. Z nadzorom se omeji širitev nalezljivih bolezni, kot sta steklina in garje. Lov na druge prej omenjene živali pa ima predvsem trofejni značaj, ki pri nas ni tako zelo razširjen (Borko 2010, 77).

»Kljub temu da se na primer število uplenjenih lisic iz leta v leto niža ter da naj bi bilo za te živali primerno poskrbljeno, pa je treba opozoriti, da je dopustitev krzna danes popolnoma neupravičena in moralno nesprejemljiva, saj krzno že dolgo ni več nujno za preživetje, hkrati pa se za tako imenovani prestiž in modo danes ne bi smelo dovoliti ubijati živa bitja. Tako slovenska organizacija Za živali! že nekaj časa poziva slovensko vlado, da dokončno zakonsko prepove vzrejo živali za krzno« (Borko 2010, 77). Ta korak so že naredili v Švici, Avstriji, Angliji, Walesu, na Škotskem, Hrvaškem in Severnem Irskem. Organizacija Za živali meni, »da mora slovenska vlada zaradi globalne obsodbe vzreje živali za krzno,

irelevantnosti krznarske industrije za slovensko gospodarstvo ter ugleda Slovenije v EU in svetu nujno sprejeti zakonsko prepoved vzreje živali za krzno» (Za živali 2008).

Pri ljudeh se v zadnjih letih močno spreminja odnos do življenja oziroma načina življenja. Posledično pa se spreminja tudi odnos človeka do živali, kar se odraža na način, da vedno več ljudi nasprotuje lovu na divjad oziroma prosto živče živali. Glede na omenjena dejstva bi lahko v prihodnjih letih pričakovali, da bo vlada sprejela zakon, ki bi lov bolj omejil, s čimer bi ohranili biološko raznovrstnost. Kot pravi Kirn (2004, 202): »Ekologi opozarjajo, da je lov, ki naj bi imel funkcijo ohranjanja naravnega ravnovesja, imel in ima pomembno vlogo pri izginotju in ogrožanju živalskih vrst in s tem pri zmanjšanju biotske raznolikosti.« Na drugi strani pa imamo težavo in pričevanja, ki se nanašajo na odstrel medvedov. Ta naj bi vplival na povečanje vrste določene skupine medvedov, saj so se na ta način prilagodili in še bolj razmnožili. Popolnoma ironično in v obeh primerih vprašljivo.

Ali je lov moralen ali ne, lahko na neki način ocenimo tudi na podlagi tega, kako poteka. Nekaterim je zadosten podatek že to, da je lov opravljen na pravilen način in ob pravem času. Večina pa bi zatrdila, da je lov v današnjem času popolnoma nepotreben in gre le za vrsto človekovega užitka, zabave oziroma razvedrila. Lov ni več življenjska nuja, zato bi ga lahko popolnoma prepovedali oziroma vsaj omejili. Nujno pa bi bilo treba prepovedati lov z neprimernimi sredstvi, kot so strupene vabe, zanke in tudi dinamit. Tukaj pa ne gre več za športni užitek, ampak za čim večji izplen (Strojin 1994, 142). Lov z neprimernimi sredstvi predstavlja nevarnost tudi za človeka in druge živali (npr. pse), zato bi ga bilo treba popolnoma prepovedati.

3.4 POSKUSNE ŽIVALI

Poskusi na živalih so se izvajali že v obdobju starega Rima, raziskovanje človeškega telesa pa sega v renesanso. »René Descartes je bil eden najpomembnejših zagovornikov renesančnega ideala znanja, temelječega na razumu in dokazih, ne pa na veri in slepem sprejemanju, kar je bilo značilno za klasične filozofe (recimo Aristotela). Menil je, da so živali živi stroji brez duše in zavesti, ki ne občutijo bolečine in trpljenja. Verjel je, da imajo živali določena čustva, bil pa je prepričan, da ne trpijo tako kot ljudje. Zagovarjal je vivisekcijo« (Bela 2016, 14). Nasproti mnenju Descartesa se je postavil angleški pravnik in moralist Jeremy Bentham, ki

pravi, da »pravo vprašanje ni, ali živali lahko mislijo oziroma ali lahko govorijo, temveč ali lahko trpijo« (Singer 2008, 65).

»Poskusne živali so v marsičem prikrajšane glede na preostale živali, kar se kaže predvsem v tem, da so v mnogih določbah izvzete iz varstva. Ključna mednarodna predpisa v evropskem prostoru, ki urejata področje uporabe živali v znanstvenoraziskovalne in druge namene, sta konvencija Sveta Evrope št. 123 in Direktiva 68/609/EEC, ki sta bila sprejeta v letu 1986 in sta močno vplivala na nacionalno zakonodajo držav članic EU« (Borko 2010, 79). Na podlagi Direktive 2003/15/ES in Direktive 76/768/EGS je v EU uporaba živali z namenom testiranja kozmetičnih izdelkov prepovedana od leta 2004. Prav tako pa je od marca 2009 prepovedano tudi testiranje kozmetičnih sestavin. Prepovedani so tudi izdelki, katerih posamezne sestavine so bile testirane na živalih. Dokončen rok je bil marca leta 2013 (European Commission 2013). Prav tako gre izpostaviti Direktivo 2010/63/EU, ki opredeljuje, da morajo vse organizacije, ki izvajajo poskuse na živalih, imeti enoto za dobrobit živali. Pri nas je to Komisija za dobrobit živali, ki je sestavljena iz strokovnjaka in njegovega namestnika. Naloge komisije za dobrobit živali so (Bela 2016, 47–48):

- svetovanje o dobrobiti živali, njihovi nabavi, nastanitvi in oskrbi ter uporabi živali, izvajanju načela 3R osebam, ki delajo s poskusnimi živalmi,
- uvajanje in pregledovanje pisnih navodil o sprejemanju dobrobiti nastanjenih in v poskusu uporabljenih živali, poročanju in nadaljnjem ukrepanju za odpravo ugotovljenih pomanjkljivosti v zvezi z dobrobitjo živali,
- sprejemanje razvoja in rezultatov projekta ob upoštevanju učinka izvedenih poskusov na uporabljenih živalih in opredelitev vidikov, ki nadalje prispevajo k izvajanju načela 3R, ter svetovanje glede tega,
- svetovanje v zvezi z načrti vrnitve živali v domače okolje in predhodni socializaciji živali osebam, ki delajo s poskusnimi živalmi, in
- sodelovanje pri izmenjavi informacij z drugimi organizacijami (19. člen Pravilnika o pogojih za izvajanje poskusov na živalih).

Problem pri testiranjih je, da nimajo prav velike, pomembne vrednosti. »Veliko raziskovanj živali je znanstveno ničnih; nikjer ni to bolj očitno kot na obsežnem področju preizkušanja strupenosti komercialnih produktov« (Ryder v Kim 2004, 199). Popolnoma prepovedana so testiranja bojnih in kozmetičnih sredstev ter tobačnih in alkoholnih izdelkov. Treba bi bilo

popolnoma omejiti testiranje na živalih samo na tisto, kar je najbolj potrebno oziroma nujno. Ryder se je pri slednjem opredelil: »Želja olajšati trpljenje človeštvu ali mu na neki drug način pomagati ni glavni motiv za smrt milijonov živali v laboratorijih po vsem svetu. Glavni motiv za obsežno rabo živali v raziskovanju ni olajšanje človekovega trpljenja, ampak komercialni profit. Na drugem mestu je motiv profesionalne ambicije« (Ryder v Kirn 2004, 199). Za rešitev problema Kirn predlaga naslednje: »Kot obstaja državna komisija, ki bdi nad spoštovanjem etičnih vidikov medicinskih raziskav na bolnikih, tako bi morala obstajati tudi komisija, ki bi ocenjevala upravičenost eksperimentiranja z živalmi. Morali bi presojudati vsak primer posebej« (Kirn 2004, 199). V Sloveniji sicer imamo komisijo, ki je sestavljena iz strokovnjakov iz različnih področij in ki pomagajo upravnemu organu, ki je pristojen za veterinarstvo pri izdajanju dovoljenj – ta se izdajajo registriranim organizacijam za izvajanje poskusov (Borko 2010, 80). Kirn meni, da bi v komisijo morali biti vključeni tudi laiki in ne samo strokovnjaki, kot so veterinarji, zdravniki, psihologi in drugi (Kirn 2004, 199). Pri nas se poskusi na živalih opravljajo v sorazmerno majhnem številu, idealno pa bi bilo, da se poskusi na živalih sploh ne bi opravljali.

4 PRAVNA UREDITEV VARSTVA ŽIVALI

Skozi zgodovino so si mnogi misleci, pravniki, aktivisti, filozofi prizadevali, da bi se zaščita živali pravno uredila. »Čeprav so živali v preteklosti obravnavali kot lastnino, so se zagovorniki dobrobiti živali v 18. stoletju sočasno s pojavom novih v detajle izdelanih sistemov kazenske zakonodaje zavzemali za uveljavitev zaščite živali, ki bi bila ločena od predpisov, ki so uravnavali lastniške pravice« (Peloz 2010, 74). Uzakonjenje kaznovanja zaradi mučenja živali oziroma zlorabe predstavlja Saksonski kazenski kodeks. Vendar je tukaj treba izpostaviti, da se je mučitelj kaznoval le takrat, ko se je mučenje odvijalo v javnosti. Obenem je morala ta žival biti posameznikova last, saj je v nasprotnem primeru mučenje ostalo nesankcionirano. V 19. stoletju pride do napredka, saj se je v Veliki Britaniji oblikovala »kultura prijaznosti«, ki je nasprotovala krutosti nad živalmi (Hardouin-Fugier 2010, 2). »Leta 1822 je britanski parlament sprejel Martinov akt ali Akt o zdravstveni negi živine, ki je sprožil, da so se podobne politične razprave (o zaščiti rejnih živali) razširile tudi po ostalih evropskih državah« (Peloz 2010, 74). Velik korak glede zaščite živali pa je naredila tudi nacistična oblast, ki je hkrati poskrbela za odpravo javnih sodb. Leta 1933 je sprejela nov zakon, in sicer Zakon o zaščiti živali (Tierschutzgesetz). Sprejeta pa je bila tudi Svetovna deklaracija o pravicah živali (Declaration of Animal Rights). Problem pri tej je bil, da ni šlo za pravno zavezujoč dokument, temveč le za etični kodeks. »Leta 1957 so v pogodbi o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti živali definirali kot "dobrine" oziroma "kmetijske proizvode". V sedemdesetih letih 20. stoletja so evropske države začele živali ponovno vključevati v zakonodajo, le da tokrat kot "čuteča bitja"« (Peloz 2010, 74). To je obenem pomenilo napredek na pravnem področju, saj so se razrešila nasprotja med lastninsko zakonodajo in kazensko zakonodajo (Hardouin-Fugier 2010, 7). Sprememba je pomembno vplivala tudi na pozneje sprejeto Amsterdamsko pogodbo (1997), ki je pomembno nadgradila Rimsko pogodbo. Vsebina Amsterdamske pogodbe prvič izpostavlja pojem in pomen dobrobiti živali. Takrat se je vseh 15 držav članic EU zavezalo, da jo bodo zakonsko spoštovale in dosledno upoštevale. Danes še vedno velja, da morajo države članice EU oblikovati svoje lastne nacionalne zakonodaje, ki pa morajo biti usklajene s standardi in uredbami Sveta Evrope, EU in Svetovne veterinarske organizacije (OIE). »Zakonodaja in njeno dosledno izvajanje v praksi namreč predstavljata ključna dejavnika zagotavljanja dobrobiti živali« (Peloz 2010, 75). V nadaljevanju bomo bolj podrobno pogledali standarde in priporočila, ki jih morajo države članice EU dosledno upoštevati.

4.1 MEDNARODNO PRAVO

8. člen slovenske ustave pravi, da se ratificirane objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno. Zakoni in drugi predpisi morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami. Normativna ureditev varstva okolja mora izhajati torej iz mednarodnih pogodb, ki zavezujejo Slovenijo. Mednarodne norme so vsebovane v konvencijah, protokolih, sporazumih in drugih oblikah listin, ki lahko določajo splošna pravila ravnanja in standarde. (Borko 2010, 54)

Slovenija je ratificirala določene mednarodne pogodbe, kot sta Konvencija o biološki raznovrstnosti in Konvencija o varstvu selitvenih vrst prosto živečih živali, s katerimi je omejila človekov stik s posameznimi živalskimi in rastlinskimi vrstami z namenom, da se te vrste ohranijo. Na ta način se omeji lastninska svoboda in se hkrati zahteva, da zakonodajalec ne upošteva le interesov ljudi, ampak tudi interese živali in rastlin.

»Na mednarodni ravni se multilateralni ali bilateralni dogovori nanašajo predvsem na ohranitev divjega življenja in naravnih habitatov, ne pa izključno na pravice živali« (Borko 2010, 54). Izpostaviti gre Univerzalno deklaracijo o pravicah živali – sicer nima prav posebne pozitivne pravne moči, je pa vsebinsko pomembna za vprašanje pravic živali. Nekatere ratificirane mednarodne pogodbe izhajajo iz Univerzalne deklaracije, na primer o varstvu posameznih ogroženih živalskih vrst, in prepovedujejo njihovo ubijanje, s čimer je v veljavo stopila pravica do življenja oziroma pravica do preživetja (Borko 2010).

V nadaljevanju bomo izpostavili mednarodne sporazume in univerzalno deklaracijo o pravicah živali.

- ***Washingtonska konvencija ali Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami*** (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES). Sprejeta je bila leta 1973 v Washingtonu kot posledica zavedanja nevarnosti izumrtja nekaterih vrst. Glavni namen konvencije je, da trgovina z živalskimi in rastlinskimi vrstami ne bi ogrožala preživetja teh vrst. Zagotavlja različne načine varstva za več kot 30.000 vrst živali in tudi rastlin, ne glede na to, ali gre za žive osebkke, njihove dele ali izdelke iz njih (Agencija RS za okolje 2017). Obveznost, ki jo ima vsaka izmed pogodbenic, je

zagotoviti oziroma določiti upravni organ, ki je odgovoren za izvajanje, in strokovni organ ter zagotoviti odvzem nezakonito pridobljenih osebkov in kaznovati nedovoljeno trgovanje (Agencija RS za okolje 2017).

- ***Ramsarska konvencija ali Mednarodni sporazum o močvirjih in življenjskih prostorih za vodne in pribežne ptice*** (The Convention on Wetlands of International Importance). Konvencija je bila sprejeta leta 1971 v Ramsarju in velja za eno izmed prvih mednarodnih pogodb o ohranjanju in trajnostni rabi naravnih dobrin. Slovenija je konvencijo prevzela leta 1992, predhodno pa jo je leta 1977 ratificirala Jugoslavija (Zavod RS za varstvo narave 2017). Njen glavni namen je zagotoviti ustrezno varstvo mokrišč. Prav zaradi tega mora vsaka izmed držav podpisnic sporazuma na svojem ozemlju določiti površine, ki se razglasijo za posebej zavarovana in nadzorovana po pravilih nacionalnega prava. Pri nas uresničevanje sporazuma poteka slabo, ker nima pravne narave obveznega akta, zaradi česar je deležen kritike naravovarstvenikov (Borko 2010).
- ***Konvencija o biološki raznovrstnosti*** (Convention on Biological Diversity – CBD). Konvencija je bila sprejeta leta 1992, v veljavo pa je stopila leto pozneje (1993). Pomembna je zato, ker gre za prvi pravni predpis, ki zajema ohranitev biotske raznovrstnosti na mednarodni ravni in trajnostno rabo naravnih virov. »Biotska raznovrstnost se namreč na svetovni ravni močno siromaši, kar je predvsem posledica dejavnosti človeka, še posebej vedno bolj intenzivnega ekonomskega razvoja, zlasti manjšega dela svetovne populacije« (Borko 2010, 56). Glavni namen konvencije je opozoriti, da naravni viri niso neomejeni in je treba bolj premišljeno ravnati z njimi.

Sprejetje mednarodne deklaracije (deklaracija Rio) in ratificirane mednarodne pogodbe (na primer Konvencija o biološki raznovrstnosti) terjajo, da jih upoštevamo pri razlagi slovenskega prava, tudi ustave. Temeljno interpretacijsko načelo je tako načelo naravno ravnovesje ohranjujočega razvoja, ki je tudi temelj omenjenih mednarodnih aktov. To pomeni, da temelj ustavnega varstva ni zgolj človekovo (neposredno) okolje, temveč celotna narava, torej vse, kar človeka na tem planetu obkroža. (Pličanič 2003, 101)

- ***Bonnska konvencija ali konvencija o varstvu selitvenih prosto živčih živalih*** (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals – CMS). Ta konvencija je bila sprejeta leta 1979, Slovenija pa jo je ratificirala leta 1998. Selitve

živali ne poznajo državnih meja, zato je bilo treba uskladiti in zavzeti enako politiko na večjih območjih ne glede na državne meje in prav zaradi tega je bila konvencija CMS sprejeta (Šinkovec 1994, 61). Glavna ideja oziroma cilj konvencije je, da se selitvene vrste ohranijo ne glede na dejstvo, kako se selijo (po zraku, kopnem ali vodi). Ohraniti jih je treba na vseh območjih, kjer se pojavljajo.

- **Barcelonska konvencija ali Konvencija o varstvu Sredozemskega morja in obalnega območja pred onesnaženjem.** Glavni namen konvencije je zaščita Sredozemlja pred onesnaženjem. Obenem si s konvencijo prizadevajo ohraniti biotsko raznovrstnost Sredozemlja, zato morajo države podpisnice pripraviti sezname ogroženih živalskih in rastlinskih vrst ter določiti ranljive ekosisteme (Agencija RS za okolje 2017).
- **Univerzalna deklaracija o pravicah živali** (International League of Animal Rights). Mednarodna zveza za pravice živali je ob sodelovanju z Unescom leta 1978 v Bruslju sprejela Deklaracijo o pravicah živali. S tem so pripomogli k oblikovanju novega pogleda na živali in na bivanje živali med nami. Obenem so z deklaracijo oblikovali priporočila za ravnanje z živalmi, ki so vključena v nacionalne zakonodaje držav. »Omenjena deklaracija je vzpostavila globlje moralne zahteve, kot izhajajo iz besedila, ker je pred odgovornega človeka izpostavila določena ravnanja do vsake živali« (Borko 2010, 57). Na ta način so pri Unescu dosegli, da so žival postavili na raven subjekta, in to ne le v organskem svetu, pač pa tudi v pravnem svetu. Deklaracija ni zavezujoča, je le priporočilo državam članicam, da v nacionalnih zakonodajah razdelajo posamezna področja, člene (Strojin 1994, 145).

Univerzalna deklaracija o pravicah živali je oblikovala in izpostavila pravne pravice živali, po katerih bi živali morale imeti naslednje pravice (Splošna deklaracija o pravicah živali 1978; Pličanič 2003, 81):

- pravico do bivanja in ohranitve vrste,
- enako pravico do svobode, ki ustreza vsaki vrsti,
- pravico do spoštovanja (človek tudi sam spada pod živalsko vrsto, tako da je njegova naloga, da tako kot sebe zaščiti in spoštuje tudi živali),
- pravico do netrpjenja, in sicer jim človek nima pravice zadajati nepotrebne bolečine in trpljenja, ter

- pravico do nastanitve, ki ustreza vsaki vrsti (pomembno je, da živalim nudimo ustrezno nastanitev in bivalne pogoje, ki jih potrebujejo oziroma ki so nujni za njihov obstoj).

Deklaracija razlikuje med divjimi, gospodarskimi, delovnimi in domačimi živalmi in jim priznava različne pravice, glede na razmerja odvisnosti človeka in živali ter prepletenosti njunega življenjskega okolja. Tako poskuša preprečiti uporabo živali za doseg ekonomskih ciljev, torej uporabo živali v pridobitne in komercialne namene, ki služijo zabavi ljudi, vendar omogoča razumno potrošnjo v prehranske namene. Dopušča sicer uporabo živali kot domačih živali, a jim ob tem priznava določene pravice ter zapoveduje dolžnost skrbnega in odgovornega ravnanja lastnikov živali. Deklaracija tudi izrecno prepoveduje izvajanja poskusov na živalih. (Borko 2010, 57)

Deklaracijo so leta 1989 nadgradili, in sicer gre posebno izpostaviti 9. člen, ki se nanaša na pravni status živali: »Poseben pravni status živali in njihove pravice morajo biti priznani z zakonom.« Vendar mnogo držav, med drugim tudi Slovenija, se tega določila niso držale. Pri nas se deklaracija najbolj upošteva v točki, v kateri je opredeljeno zdravstveno varstvo živali, in v točki, ki opredeljuje pogoje za izdajo dovoljenj za poskuse na živalih v znanstvene in raziskovalne namene (Strojin 1994, 145).

4.2 PRAVO EVROPSKE UNIJE

Že v začetku 19. stoletja so evropske države začele uvajati predpise, ki urejajo zaščito živali. Znano je, da je med državami prihajalo do nasprotij in različnih interpretacij vsebine zakonodaje in njenega izvajanja, vendar pa so bile enotne pri enem načelu. To je načelo, po katerem je namerna ali nenamerna krutost (kot posledica neozaveščenosti) veljala za moralno nesprejemljivo in jo je bilo treba sankcionirati (Agro Web Slovenia 2005, 4). Spoznanje, da ima dobrobit živali zelo pomemben mednarodni značaj oziroma nadnacionalen položaj, predvsem če gledamo z vidika transporta živali za potrebe trgovanja, je pomembno vplivalo na oblikovanje in sprejetje zakonodaje, ki opredeljuje to področje. Zakonodaja EU danes ne zajema le klasičnih načel dobrobiti živali, pač pa tudi posebne pogoje, ki veljajo za zaščito živali v reji, divjih živali in poskusnih živali.

V času oblikovanja Rimske pogodbe oziroma Pogodbe o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti se v slednjo varstvo okolja še ni zajelo. Glavni cilji, ki so navedeni v Rimski pogodbi, so mir, ekonomska aktivnost in razvoj proste trgovine. »Po tej pogodbi so živali dobrine oziroma proizvodne enote (v kmetijstvu). V pogodbi ni podanih nobenih pooblastil za posebno zaščito živali, tako njihova dobrobit posledično ni bila upoštevana« (Borko 2010, 58). Varstvo okolja oziroma politika okolja je bila naknadno uvedena na področju EU s prejemom Enotnega evropskega akta (Single European Act – EEA). S sprejemom Enotnega evropskega akta so bila vprašanja s področja varstva okolja prvič opredeljena na stopnji ustanovitvene pogodbe.

V 7. poglavju tretjega dela Pogodbe o Evropski uniji (v nadaljevanju PEU) (členi 130. r-t) oziroma Maastrichtske pogodbe, s katero je bila leta 1992 ustanovljena EU, je bila opredeljena naloga EU za ohranitev, varovanje in izboljšanje okolja, kar naj bi zagotovilo varstvo zdravja ljudi ter preudarno rabo naravnih virov. Cilj EU je zagotavljanje visoke ravni varstva, politika pa temelji na preventivnem načelu. Podpis Maastrichtskega sporazuma prinaša na tem področju torej nekaj sprememb, poleg sporazuma pa je podpisana tudi deklaracija, ki zahteva od držav članic, da pri sprejemanju zakonodaje, ki se nanaša na raziskave, prevoz, kmetijstvo in notranji trg, upoštevajo blagostanje živali. (Borko 2010, 58–59)

Pogodba PEU je bila leta 1997, ko se je podpisala Amsterdamska pogodba, posledično spremenjena. V veljavo je Amsterdamska pogodba stopila dve leti pozneje. Pogodba je države članice EU zavezala, da bodo na podlagi dodatnega Protokola o zaščiti in dobrem počutju živali, ki je bil z Amsterdamsko pogodbo priložen PEU, ter na podlagi normativnih in administrativnih okvirov poskrbele za dobrobit živali oziroma za njihovo blaginjo na kmetijskem področju, področju transporta, notranjega trga in na področju raziskav. Obenem pa so se države članice EU zavezale, da bodo pri tem upoštevale tudi običaje posameznih držav članic (verski običaji, kulturna tradicija in vera).

Tako kot druge članice EU je tudi Slovenija v svoj pravni red sprejela uredbe in direktive. Za uredbe velja, da imajo po definiciji splošno veljavo in so v vseh delih obvezne. Veljajo neposredno v državah članicah in države jih morajo prevzeti v celoti (Šinkovec 1996, 50). Za direktivo pa velja, da ima neposreden pravni učinek proti državi članici, na katero je

naslovljena, in pri direktivi je obvezno le doseganje cilja. Država članica lahko sama določi obliko pravnega akta, s katerim bo zajela vsebino in tudi cilje (Šinkovec 1996, 51). To hkrati pomeni, da se nacionalne zakonodaje razlikujejo, saj države članice direktive različno interpretirajo. Uredbe in direktive, ki jih je sprejela Slovenija (Borko 2010, 60):

- *Uredba Sveta 1/05 o zaščiti živali med prevozom in postopki, povezanimi z njim, in o spremembi Direktiv 64/432/EGS in 93/119/ES ter Uredbe (ES) 1255/97,*
- *Uredba Sveta 1099/09 o zaščiti živali pri usmrčitvi,*
- *Uredba Sveta 338/97/EC in Uredba Komisije 939/97/EC in 2307/97/EC ter Uredba Komisije 767/98/EC o urejanju trgovanja s prostoživečimi rastlinami in živalmi,*
- *Direktiva Sveta 92/43/EEC o ohranjanju naravnih habitatov in prosto živečega živalstva in rastlinstva ter Direktiva Sveta 79/409/EEC o ohranitvi prostoživečih ptic,*
- *Direktiva Sveta 83/129/EEC o uvozu kož nekaterih tjulnjih mladičev in izdelkov iz njih v države članice ter Uredba Sveta 348/81/EEC o skupnih pravilih za uvoz kitov in drugih kitovih izdelkov,*
- *Uredba Sveta 3254/91/EEC o prepovedi pasti stopalk.*

4.3 KONVENCIJE SVETA EVROPE

Svet Evrope je bil ustanovljen 5. maja 1949 in velja za najstarejšo mednarodno organizacijo. Prizadeva si za ohranjanje človekovih pravic, demokracije in pravne države. Njegove glavne naloge so ozaveščanje ljudi na kulturnem področju, iskanje rešitev za probleme, kot so diskriminacija, nestrpnost in varstvo okolja, ter utrjevanje demokratičnih sistemov v Evropi. V Svet Evrope so vključene države iz Vzhodne Evrope, Norveška, Švica in druge članice EU. »Zanimanje Sveta Evrope za področje zaščite živali je pomembno z dveh vidikov: zaradi potrebe po skupnem delovanju evropskih držav, kjer je zaščita živali pomembna politična zadeva, in drugič zaradi dejstva, da je skrb za živali del skupne kulturne dediščine držav članic« (Agro Web Slovenia 2005, 2).

Zaščita živali na področju EU je z leti postala vse bolj pomembna, kar nakazuje tudi dejstvo, da je Svet Evrope do danes sprejel pet konvencij s tega področja. Konvencije predstavljajo mednarodne dogovore na področju rej, transporta in zakola živali, pokrivajo pa tudi področje ravnanja s hišnimi ljubljenci, področje poskusnih živali ter varovanja naravnih ekosistemov. »Konvencije o zaščiti živali, ki jih je sprejel Svet Evrope, so bile prvi mednarodni dogovori, ki so načrtali etična načela pri transportu, reji in zakolu živali, kot tudi pri ravnanju z družnimi (hišnimi) živalmi in živalmi v poskusih. Poleg tega so bile te konvencije uporabljene v

različnih evropskih državah, vključno z državami EU, kot reference pri sprejemanju nacionalne zakonodaje s področja zaščite živali« (Agro Web Slovenia 2005, 2).

- ***Evropska konvencija o varstvu živali med trajanjem mednarodnega prevoza*** (European Convention during International Transport – European Treaty Series (ETS 65, 1968)). Nadgradnji konvencije sta bili leta 1979 (ETS 103) in leta 2003 (ETS 193). V navedeni konvenciji so določeni splošni pogoji mednarodnega transporta živali, in sicer od priprave živali do ravnanja z njimi med prevozom.
- ***Evropska konvencija za zaščito živali v vzrejne namene*** (European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes (ETS 87, 1976)). Leta 1992 je bil dodan protokol ETS 145, ki vsebinsko zajema in opredeljuje tudi genetsko spremenjene živali. Ta konvencija je bila oblikovana z namenom, da bi preprečila trpljenje živali v reji.
- ***Evropska konvencija za zaščito živali za zakol*** (European Convention for the Protection of Animals for Slaughter (ETS 102, 1979)). Glavni namen konvencije je zagotoviti bolj human zakol živali, obenem pa uskladiti omenjene postopke med evropskimi državami. »Vse živali morajo biti pred izkrvavitvijo omamljene, izjemo predstavljata le obredni in prisilni zakol, ki naj bi bila izvedena na način, da živalim ne povzročata nepotrebnega trpljenja. Pri velikih živalih se uporablja posebna pištola, plin ali elektrika, kar povzroči nezavest pri živalih. Prepovedana je uporaba sekir, kladiva ali bodala za povzročitev ohromitve živali« (Peloz 2010, 76).
- ***Konvencija o varstvu prostoživečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njihovih naravnih življenjskih prostorov*** (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (ETS 104)).
- ***Evropska konvencija za zaščito vretenčarjev, ki jih uporabljamo za poskusne in druge znanstvene namene*** (European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes (ETS 123, 1986)).
- ***Evropska konvencija o varovanju domačih hišnih živali*** (European Convention for the Protection of Pet Animals (ETS 125)). Konvencija je bila sprejeta leta 1987, v veljavo pa je stopila leta 1992. Glavni namen konvencije ETS 125 je zagotoviti dobrobit hišnih živali.

5 PRAVNA UREDITEV VARSTVA ŽIVALI V SLOVENIJI

Kmetijske in rokodelske novice veljajo za najstarejše prizadevanje Slovencev, takrat še pod oblastjo Avstro-Ogrske, za dobrobit živali. Iz tega sledi, da se je skrb za živali med Slovenci oblikovala že v zgodovini in ne drži dejstvo oziroma mišljenje, da sta se dobrobit živali in zaščita živali na našem ozemlju pojavili nedolgo nazaj. Tedanji problemi nečloveškega ravnanja z živalmi so primerljivi z današnjimi, le da so nehumani odnosi danes spremenili svojo obliko (Siard in Šalehar 2008, 15).

»O pozitivno-pravni zaščiti in razmislekih o pravni zaščiti živali v Jugoslaviji lahko povemo le malo pozitivnega. Osredotočali so se zgolj na obstoj ter proučevanje nekaterih naravnih parkov ter na deklarativno prepoved lova nekaterih vrst divjih živali« (Borko 2010, 46). Društva, ki so takrat delovala z namenom zaščite živali, so obstajala samo na papirju, saj so bila popolnoma nedelujoča in nekoristna. Na podlagi tega tudi ni mogoče najti nobenih zapisov o pravnih sporih v pravnih in upravnih postopkih, kar nam pove, da društva za zaščito živali dejansko niso delovala. Visković (1989, 823) pravi, da gre za »izraz skrajnega etičnega primitivizma v odnosu človeka do nečloveških živih bitij in nasploh do narave v celoti. Se lahko potem čudimo, da niso mnogo boljši niti odnosi med ljudmi?«

Leta 1991 se je Slovenija osamosvojila od Jugoslavije. Glavni cilj države je bil priključitev Evropski uniji in sprejetje njenih standardov, to pa je pomenilo sprejetje standardov tudi na področju zaščite živali in njihove dobrobiti. Slovenija je za priključitev EU morala urediti pravno področje in sprejeti pravne akte o zaščiti živali. Danes je zakonsko varstvo živali urejeno celovito in zadovoljivo, vendar bi še vedno marsikaj lahko izboljšali.

5.1 USTAVA

Ustava velja za izhodiščni, temeljni splošni pravni akt, ki določa temeljne družbene vrednote. Slovenska ustava je bila sprejeta oziroma ratificirana 23. decembra 1991 na skupščinski seji Državnega zbora. Na podlagi tega jo lahko uvrstimo »v sklop tistih ustav, ki so z vidika ustavnopravnega zajetja načela naravno ravnovesje ohranjujočega razvoja z obema ključnima atributoma izrazito sodobne« (Pličanič 2003, 100).

Ustava od države zahteva, da zaradi zagotavljanja zdravega življenjskega okolja (ohranitev naravnega ravnovesja) opredeli tudi meje lastninske svobode. To določa prvi odstavek 67. člena. Uresničevanje te naloge pa pogosto pomeni omejevanje lastninske in drugih premoženjskih pravic. To pomeni, da je naloga države v bistvu, da aktivno določa okvire človekovemu odnosu tudi do živali in torej omejuje absolutnost uživanja lastnine v razmerju so živali in preostale narave, pri izvrševanju lastninske pravice pa se morajo upoštevati tudi njihovi interesi. (Borko 2010, 47)

Pličanič se tako zavzema za ekocentrično razumevanje navedene ustavne določbe in pravi: »Interes drugih delov narave, ki je torej ustavnopravno varovan, je preživetje vrste« (Pličanič 2003, 105).

Ustava v tretjem odstavku 72. člena določa, da varstvo in dobrobit živali pred mučenjem ureja zakon. Najprej je veljal zakon iz leta 1993, in sicer Zakon o varstvu okolja, nato pa sta leta 1999 začela veljati Zakon o ohranjanju narave in Zakon o zaščiti živali.

5.2 ZAKONODAJA

»Ustava kot najvišja stopnja zagotavlja ustrezno enotnost in celovitost pravnega urejanja ter vsebuje smernice in pooblastila nižjim stopnjam prava, ki jih nato podrobneje izpeljujejo in pri tem upoštevajo konkretna družbena razmerja. Zakon nadalje ureja pravice in dolžnosti pravnih subjektov, je podrejen ustavi in mora biti v skladu z njo. Je splošni pravni akt z najvišjo veljavo, kar pomeni, da morajo biti vsi ostali pravni akti v skladu z zakonom« (Borko 2010, 47). V nadaljevanju bomo izpostavili nekatere bolj pomembne zakone, ki veljajo pri nas:

- **Zakon o varstvu okolja (41/2004)**

Sprejet je bil že leta 1993, vendar ga je leta 2004 nadomestil nov zakon, in sicer Zakon o varstvu okolja (ZVO). Zakon ureja varstvo naravnega okolja in splošne pogoje rabe naravnih dobrin. Živali so v ZVO opredeljene kot del naravne prvine oziroma kot del okolja. Izpostaviti gre 5. člen zakona, kjer je izražena ekocentrična usmerjenost, predvsem ko določa merilo vseh ravnanj in norm varstva okolja – človekovo zdravje, počutje in kakovost njegovega življenja ter zdravje in počutje drugih živih organizmov.

- ***Zakon o ohranjanju narave (96/2004)***

Zakon je bil sprejet leta 1999 in je pomembno posegel v področje varstva okolja. Določa namreč ukrepe ohranjanja biotske raznovrstnosti in sistem varstva naravnih vrednot z namenom prispevanja k ohranjanju narave (ZON, 1. čl.).

Glavni namen Zakona o ohranjanju narave je definirati ukrepe ohranjanja biotske raznovrstnosti kot ukrepe, s katerimi »ureja varstvo prosto živečih rastlinskih in živalskih vrst, vključno z njihovim genskim materialom in habitatih ter ekosistemi, in omogoča trajnostno rabo sestavin biotske raznovrstnosti ter zagotavlja ohranjanje naravnega ravnovesja« (1. čl.). V 12. členu ZON opredeljuje prostoživeče živali kot lastnino, ki ima posebno varstvo države, v 14. členu pa določa splošne varstvene režime. »Tako med drugim tudi določa, da je živali prepovedano namerno, brez opravičljivega razloga ubijati, poškodovati, odvezati iz narave ali vznemirjati« (Borko 2010, 48).

- ***Zakon o zaščiti živali (43/2007)***

Slovenija pred Zakonom o zaščiti živali, ki je bil sprejet leta 1999, ni poznala nobene druge pravne zaščite živali pred zlorabo oziroma mučenjem. Zato je sprejetje zakona ZZZiv pomemben korak k sobivanju živali in ljudi. Sestavljen je iz desetih poglavij, in sicer v prvem delu obravnava splošne določbe in akte, v drugem pa že določa in ureja posamezne primere zaščite živali. »Določa pravila in načine za primerna ravnanja z živalmi, kakšna ravnanja predstavljajo mučenje, kako je prepovedano ravnati z živalmi, in navaja pogoje, ki jim je treba zadostiti na področju reje živali (7.–15. čl.), prevoza živali (16.–17. čl.), izvajanje posegov na živalih ter ravnanja z bolnimi in poškodovanimi živalmi (18.–20. čl.), poskusih na živalih (20a.–24. čl.), zakolu živali (25. čl.), usmrčitvi živali (26. čl.), ugrizov in šolanja psov (26a.–26c. čl.) ter skrbi za zapuščene živali, čemur je posvečeno celotno tretje poglavje (27.–33. čl.)« (Borko 2010, 49–50).

Zakon o zaščiti živali velja za vse živali, ki imajo »razvita čutila za sprejem zunanjih dražljajev in razvit živčni sistem, da boleče zunanje vplive čutijo«. Zakon se »dosledno izvaja pri vretenčarjih, pri drugih živalih pa glede na stopnjo njihove občutljivosti v skladu z ustaljenimi izkušnjami ter znanstvenimi spoznanji« (1. čl.). Po 3. členu ne sme nihče brez utemeljenega razloga povzročiti trpljenja, bolezni ali smrti. Po 4. členu zakona ZZZiv je mučenje opredeljeno kot »vsako ravnanje ali opustitev ravnanja, storjeno naklepno, ki živali povzroči hujšo poškodbo ali dalj časa trajajoče

ali ponavljajoče se trpljenje ali škodi njenemu zdravju«. Kot mučenje je v 4. členu zakona opredeljena tudi »nepotrebna in neprimerna usmrtitev živali.«

V četrtem poglavju so predstavljena tudi pravila za delovanje društev za zaščito živali. Ta delujejo v javnem interesu. V šestem poglavju je določeno oblikovanje strokovnega sveta za zaščito živali. Strokovni svet je sestavljen iz strokovnjakov veterinarske stroke, medicinske stroke, biološke, farmacevtske in zootehnične stroke ter iz posameznih predstavnikov organizacij, ki delujejo na področju zaščite živali pred mučenjem (ZZZiv, 38. čl.).

- ***Zakon o divjadi in lovstvu (16/2004)***

Predhodnik zakona ZDLov, ki je bil sprejet leta 2004, je bil Zakon o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč (ZVGLD), ki so ga sprejeli leta 1976. Zakon ureja področje upravljanja z divjadjo, ki obsega »načrtovanje, ohranjanje, trajnostno gospodarjenje in spremljanje stanja divjadi ter načine njihovega izvajanja« (1. čl.).

- ***Zakon o veterinarstvu (33/2001)***

»Zakon o veterinarstvu (v nadaljevanju ZVet) je pomemben predvsem, ker skrbi za zdravstveno varstvo živali ter inšpekcijski nadzor. V 2. čl. kot namen veterinarstva med drugim določa tudi varovanje in izboljševanje zdravja živali, zaščito zdravja živali pred kužnimi in drugimi boleznimi, zaščito živali pred mučenjem in trpljenjem ter skrb za dobro počutje živali« (Borko 2010, 51).

- ***Zakon o živinoreji (18/2002)***

Zakon o živinoreji ali ZZiv v 2. čl. določa, da je treba varovati dobro počutje domačih živali in izvajati zoohigienske in etološke normative pri reji. Obenem morajo rejci v reji izvajati tudi okoljevarstvene in prostorske normative.

- ***Zakon o varnosti cestnega prometa (56/2008)***

ZVCP določa, da mora voznik zagotoviti, da je vprežna žival sposobna vleči vpreženo vozilo. »Nesposobna je vprežna žival, ki je vidno utrujena, bolna ali poškodovana« (ZVCP 107. čl.).

- ***Zakon o gozdovih (30/1993)***

Navedeni zakon (ZG) v prvem odstavku 7. člena vsebuje tudi usmeritve za trajnostno upravljanje prosto živečih živali ter za ohranitev in izboljšanje njihovih življenjskih razmer.

Navedenih je le nekaj zakonov, ki imajo v slovenski zakonodaji pomembno vlogo. V nadaljevanju pa bomo našli še druge predpise v povezavi z zaščito živali, ki imajo prav tako pomembno vlogo. To so:

- *Uredba o živalskem vrtu in živalskemu vrtu podobnem prostoru (37/2003),*
- *Uredba zavarovanih prosto živečih živalskih vrst (46/2004),*
- *Uredba o določitvi prekrškov za kršitve določb Uredbe Sveta (ES) o zaščiti živali med prevozom in postopki, povezanimi z njim (78/2006),*
- *Odredba o bivalnih razmerah in oskrbi živali prostoživečih vrst v ujetništvu (90/2001),*
- *Pravilnik o strokovnem svetu za zaščito živali (62/2000),*
- *Pravilnik o zaščiti živali med prevozom (64/2009),*
- *Pravilnik o pogojih za zavetišča za zapuščene živali (45/2000),*
- *Pravilnik o etični komisiji za poskuse na živalih (84/2000),*
- *Pravilnik o uporabi lovskih psov v loviščih (98/2002),*
- *Pravilnik o minimalnih pogojih za zaščito rejnih živali in postopku registracije hlevov za rejo kokoši nesnic (41/2003),*
- *Uredba o ravnanju in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami (39/2008),*
- *Uredba o zatočišču za živali prosto živečih vrst (98/2002),*
- *Pravilnik o načinih usmrtnitve živali iz veterinarskih razlogov, živali, ki se jih redi za proizvodnjo krzna, ter odvečnih enodnevnih piščancev in zarodkov v odpadkih iz valilnice (63/2003),*
- *Pravilnik o označevanju živali prosto živečih vrst v ujetništvu (58/2004),*
- *Pravilnik o pogojih, ki jih morata za pridobitev koncesije izpolnjevati živalski vrt in zavetišče za zapuščene živali (78/2004),*
- *Pravilnik o zaščiti živali pri zakolu (33/2005),*
- *Pravilnik o zaščiti hišnih živali (51/2009),*
- *Pravilnik o pogojih za izvajanje poskusov na živalih (88/2006),*
- *Pravilnik o načinu in postopku ustavljanja vozil, ki prevažajo živali v cestnem prometu (124/2006),*
- *Pravilnik o načinih usmrtnitve poskusnih živali (140/2006).*

V sklop zakonodaje prav tako spadata Obligacijski zakonik (97/2007) in Kazenski zakonik RS (95/2004). Oba zakonika imata pomembno funkcijo, zato bomo v nadaljevanju na kratko izpostavili pomen posameznega zakonika.

- ***Obligacijski zakonik (97/2007)***

Vse do sprejetja Obligacijskega zakonika (OZ) je vladala pravna praznina, in to na področju odgovornosti za škodo, ki jo povzročijo živali. Noben civilni zakon, tudi Zakon o obligacijskih razmerjih, ni vseboval določb, ki bi izpostavil problem odgovornosti za škodo, ki jo povzročijo živali. V ta namen so se uporabljale določbe o splošni odškodninski odgovornosti za škodo od nevarne snovi. Iz tega lahko vidimo, da živali niso imele urejenega pravnega statusa živali, pač pa so bile obravnavane kot stvari. »Kljub temu da tudi danes status živali ni popolnoma jasen, je bil s sprejetjem OZ oktobra 2001 vendarle narejen pomemben korak v pravni ureditvi varstva živali. Nov zakonik namreč vsebuje v poglavju o posebnih primerih odgovornosti tudi določbo o odgovornosti imetnika živali« (Borko 2010, 53). V poglavju je navedeno, da za škodo, ki jo povzroči nevarna žival, odgovarja njen imetnik oziroma lastnik. Obenem je treba izpostaviti, da je odgovoren tudi za domače živali, in sicer za škodo, ki jo povzročijo. S tem poglavjem, v katerem je opredeljeno, kdo je odgovoren za škodo, ki jo povzročijo živali, se je Slovenija približala drugim državam EU, ki živalim priznavajo status subjekta svoje vrste oziroma »sui generis«.

- ***Kazenski zakonik RS (95/2004)***

»Kazniva dejanja, povzročena na škodo živalskih vrst, so posledica brezvestnosti in neodgovornosti storilcev. Dejanja puščajo dolgoročne in nepopravljive posledice, storjena škoda pa se težko izmeri« (Borko 2010, 53).

Kazniva dejanja morajo biti v Sloveniji določena oziroma opredeljena v Kazenskem zakoniku (KZ). Kot smo lahko videli, Zakon o zaščiti živali (ZZZiv) določa prekrške, Kazenski zakonik pa v 23. poglavju določa kazniva dejanja. Pod kazniva dejanja spadajo mučenje živali (341. čl.), nezakonit lov (342. čl.), nezakonit ribolov (343. čl.), nezakonito ravnanje z zaščitnimi živalmi in rastlinami (344. čl.), prenašanje kužnih bolezni pri živalih in rastlinah (345. čl.), izdelovanje škodljivih zdravil za zdravljenje živali (346. čl.) in nevestna veterinarska pomoč (347. čl.). Pod kazniva dejanja pa

spadajo tudi različne oblike onesnaževanja okolja, saj s tem uničujemo živalim njihov življenjski prostor in ogrožamo njihovo zdravje.

6 POJEM MUČENJA ŽIVALI

V naši zakonodaji pojem živali ni izrecno definiran. V 1. členu Zakona o zaščiti živali je zapisano, da zakon ureja varstvo za vse živali, ki imajo razvita čutila za sprejem zunanjih dražljajev in razvit živčni sistem, da boleče zunanje vplive čutijo. Navaja, da se zakon dosledno izvaja pri vretenčarjih, pri drugih živalih pa glede na stopnjo njihove občutljivosti v skladu z ustaljenimi izkušnjami ter znanstvenimi spoznanji. Torej pod pogojem živali kot predmet zakonskega urejanja štejemo hišne živali, poskusne živali, rejne živali, za prostoživeče živali pa je pomembnem zakon, ki ureja ohranjanje narave. (Dragan 2012, 10)

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) opredeljuje besedo mučenje na naslednji način: »Namenoma povzročati telesne bolečine: pri zasliševanju so ljudi tudi mučili, mučiti ujetnike; mučiti živali; mučili so ga, da bi kaj priznal / mučiti koga do smrti« (SSKJ, druga knjiga, 2014). Drugi dve razlagi pa sta »povzročati duševno ali telesno neugodje, trpljenje« in »povzročati, da mora kdo prestajati velik napor, velike neprijetnosti« (SSKJ, druga knjiga, 2014).

Mučenje živali je prav tako opredeljeno v 341. členu Kazenskega zakonika Republike Slovenije (KZ-1). V njem navajajo, da gre za surovo ravnanje z živaljo ali nepotrebno povzročanje trpljenja. Obenem pa mučenje živali izpostavlja in opredeljuje tudi Zakon o zaščiti živali (ZZZiv), in sicer na dva načina. Prvič, da gre za vsako naklepno ravnanje, ki živali povzroči hujšo poškodbo ali dalj časa trajajoče ali ponavljajoče se trpljenje ali škodi njenemu zdravju. Drugič pa je opredeljeno kot nepotrebna in neprimerna usmrnitev živali (Zakon o zaščiti živali, 4. čl.).

6.1 NAJBOLJ POGOSTE OBLIKE MUČENJA

Mnogi teksti iz 18. stoletja opisujejo in navajajo, kako so rejci navezani na svoje živali. Zato je presenetljivo, da so bile zabave, na katerih je bilo prisotno mučenje živali, tako priljubljene, saj je to v nasprotju s prej omenjenim dejstvom. Poznani so nam primeri iz drugih držav, kot so Anglija, Španija in Francija, da so npr. mačke zažigali na poletnih grmadah, da so bike suvali s sulicami v oči in genitalije, da so petelinom trgali glave in še bi lahko naštevali. »V teh najbolj popularnih spektaklih, ki so v tistem času postali masovna oblika zabave, so živali

uporabili za imitiranje najbolj krutih oblik kaznovanja ljudi. Posamezne faze bikoborbe so bile identične javni usmrtnitvi z mučenjem, konjske dirke so obsodile konje na dosmrtno težaško delo, v živalske vrtove pa so dosmrtno zapirali eksotične živali« (Dragan 2012, 11). Krute oblike zabave z živalmi so prav tako imeli vodilni sloji družbe, in sicer lov in petelinje boje. Po letu 1950 sta Španija in Portugalska imeli urejeno zakonodajo, ki je prepovedovala mučenje živali z vrelo vodo in oljem. To nam prikaže, kaj vse se je dogajalo in kako hude so bile krutosti do živali, ki jih je takratna družba tolerirala. Industrijska revolucija je spodbudila urbanizacijo, kar pa je med drugim vplivalo tudi na povečanje potrebe po pridelavi mesa za človekove potrebe. S tem se je povečalo tudi število zlorab in mučenj živali v mestih. Grozote so se dogajale tako pri reji in transportu kot tudi pri zakolu. Konje so bičali do njihove smrti, zakol pa je bil tako surov, da so se ljudje začeli zgražati. Zaradi prej omenjene industrijske revolucije in povečane potrebe po mesnih izdelkih in mesu so živali vedno bolj trpele, saj je večje število pomenilo boljšo sistematizacijo dela, kar pa so dosegli na način, da so živali pred zakolom žive obešali. Prav tako je bil problematičen transport, saj so tudi tam nadaljevali z mučenjem in grdim ravnanjem. Trpljenje živali je bilo vse večje in boji živali so se nadaljevali še dolga leta. Pasji boji, bikoborba in nekatere druge krute oblike zabave se odvijajo še danes. Sredi 19. stoletja pa so se razširili tudi poskusi na živalih oziroma vivisekcija, kar tudi velja za obliko mučenja. Boj za pravice in dobrobit živali je torej že zelo dolgotrajen in lahko rečemo, da še vedno traja (Hardouin-Fugier, 2006).

Dandanes je aktualna tema predvsem mučenje domačih živali, saj gre za vse bolj razširjeno obliko mučenja, o kateri lahko preberemo različne članke s primeri zlorab živali. Z namenom temu priti do dna se ustanavljajo nevladne organizacije, ki poskušajo zaščititi živali. Na tem mestu je treba tudi izpostaviti, katere živali spadajo pod hišne živali, in sicer so to psi, domače mačke, sobne ptice, terarijske in akvarijske živali, mali glodavci in druge živali, ki se vzredijo in redijo za družbo, varstvo in pomoč človeku (ZZZiv, 5. čl.). »Že besedi domači ljubljencek povesta, da gre za žival, za katero se odločimo prostovoljno, svobodno, na podlagi svojih želja, ki nam jih nihče ne more vsiliti, in za katero nas ne more nihče prisiliti, da zanjo skrbimo. Domačo žival lahko ima vsak, če si jo le zaželi ter ji lahko nudi minimalne pogoje za njen razvoj in življenje, kakor to določa tudi zakonodaja« (Dragan 2012, 11). Zanimivo je dejstvo, da glede na to, da se ljudje sami odločijo za živali, še vedno prihaja do mučenja. Dejanje lahko prepoznamo po obnašanju ali poškodbah živali, vendar se največkrat zgodi, da so zlorabe prekrite in jih ne opazimo dovolj hitro. »Osamljenost, osiromašeni človeški odnosi, pomanjkanje posameznikove samozvesti, potreba po prevladi in nadzoru, neuspehi v

življenju ter družbi in podobno pa so razlogi za naraščanje števila hišnih ljubljencev. Ljudje so različni in prav tako so različna njihova ravnanja z živaljo» (Dragan 2012, 11).

Neodgovornost staršev, ko kupijo ljubljence svojemu otroku, ko si ga ta zaželi, je primer ravnanja, ki se pogosto ne konča v prid živali. Ker otrok ni zmožen skrbeti za žival in ko se navdušenje nad novim članom družine poleže, žival ostane sama. Pes na primer pristane priklenjen na verigo, starši ne opazijo otrokovega odnosa do živali, žival pa ostaja doma sama cel dan, nima primerne prostora za bivanje. Starši popustijo otrokovi želji brez predhodnega pogovora z njim o posledicah, ki jo prinese hišna žival, in o dolžnostih do nje. Žival je skrb in odgovornost, naloga staršev pa je, da otroka predhodno seznani o teh stvareh. Nato se žival začne zanemarjati, otrok v njej ne vidi več zanimivosti ter igranja, lahko mu je celo v breme. Če za to žival ne poskrbijo starši sami, se bo ta znašla na cesti ali pa v zavetišču, kjer je lahko tudi uspavana. (Dragan 2012, 12)

Navedeni citat je največkrat prakticiran primer, zato ZZZiv vsebuje člen, ki prepoveduje prodajo in podarjanje hišnih živali osebam, mlajših od 16 let, brez pisne privolitve staršev ali skrbnikov, da bi se takim primerom zlorab izognili (ZZZiv, 10. čl.). Velikokrat prihaja tudi do primerov, ko imajo lastniki psov velikih pasem te zaprte v stanovanju v bloku. Ne zavedajo se popolnoma, da to pomeni psihično zlorabo živali, saj lahko pride do spremembe vedenja živali, ta lahko postane napadalna in oblastna, kar pa predstavlja nevarnost tako za žival kot tudi za lastnika. Sprememba vedenja je odraz neupoštevanja potreb živali. Skrbnik je po zakonu ZZZiv (7. čl.) živali dolžan zagotoviti:

- bivališče, hrano, vodo in oskrbo na način, ki je glede na vrsto živali, pasmo, starost, stopnjo razvoja, prilagoditve in udomačitve primeren njenim fiziološkim in etološkim potrebam v skladu z ustaljenimi izkušnjami in znanstvenimi spoznanji;
- svobodo gibanja, primerno živali glede na njeno vrsto, pasmo, starost, stopnjo razvoja, prilagoditve in udomačitve, ki preprečuje nepotrebno trpljenje;
- dovolj prostora, če je privezana ali zaprta, glede na njene fiziološke in etološke potrebe v skladu z ustaljenimi izkušnjami in znanstvenimi spoznanji;
- svetlobo, toploto, vlažnost, kroženje zraka, zračenje, koncentracijo plinov, higieno in intenzivnost hrupa v prostoru, kjer se nahaja, ki ustreza njeni vrsti in stopnji razvoja,

prilagoditvi in udomačitvi, fiziološkim in etološkim potrebam ter predpisanim higienskimi pogoji;

- ločeno nastanitev nezdružljivih živali.

Med oblike mučenja hišnih živali spadajo (ZZZiv, 15. čl.):

- zbadanje živali, stiskanje, natezanje ali zvijanje delov telesa živali, obešanje, če ne gre za strokovne posege, udarjanje, potapljanje ali drugačno dušenje živali, metanje, suvanje ali namerno povožanje živali ter spolno občevanje med človekom in živaljo, z njim izenačeno spolno ravnanje ali kakšno drugo spolno dejanje zaradi zadovoljevanja človekovih spolnih potreb;
- izpostavljanje živali ognju, vročim, jedkim ali strupenim sredstvom;
- prisilno hranjenje;
- obmetavanje s petardami ali drugimi pirotehničnimi sredstvi;
- organiziranje borb živali, uporaba živali za borbe, spodbujanje in šolanje živali za borbo z drugo živaljo;
- preobremenjevanje živali;
- namerna trajna ali začasna zapustitev živali;
- krmljenje živali s snovjo, ki ji povzroča trpljenje, poškodbe ali smrt;
- izpustitev prostoživeče živali, ki je bila vzrejena s pomočjo človeka, v naravo, če ni pripravljena za preživetje v naravnem okolju;
- spodbujanje napadalnosti živali do človeka ali živali;
- dejavnost prodaje psov, ki ne izhajajo iz lastne vzreje nosilca dejavnosti;
- tek živali, privezane na motorno prometno sredstvo.

6.2 POSKUSI NA ŽIVALIH

V znanstvene namene vsako leto izmučijo na milijone laboratorijskih živali. Te so izpostavljene mučenju v znanstvene namene in industrijske namene. Mimo tega, da se testirajo vsa zdravila, se poskusi celo podvajajo – včasih celo zato, da zaposleni obdržijo delovna mesta. Učinek zdravil pa je še vedno rizičen, o čemer se lahko prepričamo, saj na navodilih za uporabo vedno sledi opozorilo o stranskih učinkih. Rezultati raziskav na živalih pa so pri ljudeh drugačni. (Dragan 2012, 13)

Da so rezultati pri ljudeh drugačni od rezultatov pri živalih, na katerih so bila npr. zdravila testirana, zatrjuje tudi direktor raziskovalnega laboratorija I. J. M. Claude Reiss. Pravi, da so rezultati poskusov nezanesljivi, in sicer zaradi tega, ker se živalska filozofija razlikuje od človeške in med seboj nista primerljivi. Za primer lahko navedemo, da samo v multinacionalnem podjetju Procter & Gamble, bolje poznano kot P&G, letno izmučijo na deset tisoče živali. Poskuse izvajajo v laboratorijih v Horrogatu, kjer uporabljajo precej krute postopke, npr. s kemikalijami kuncem izžigajo oči ali pa poskušajo toksične učinkovine na morskih prašičkih. Kako je torej mogoče, da ljudje na eni strani govorimo, koliko nam živali pomenijo in kako radi jih imamo, na drugi strani pa ne naredimo ničesar? Večina ljudi niti pomisli ne na poskusne živali. Tudi te imajo pravico do netrpjenja in bi se z enako vnemo morali boriti za njihove pravice, saj smo mi tisti, ki smo dolžni poskrbeti za njihovo dobrobit.

V začetku 16. stoletja so se ljudje borili za pravice živali in eden iz med njih je bil tudi francoski filozof, ki je menil, da tudi živali čutijo bolečino. Poznan nam je pod imenom Voltaire. V Žepnem filozofskem slovarju je napadel Descartesa, ki je izjavil, da so živali stroji. To stališče je stališče mehanicista, ki si vse pojave, povezane z naravo, razlaga na podlagi zakonov mehanike, torej tako rekoč tudi človeka enači s strojem. V 19. stoletju so znanstveniki zapisali pet temeljnih pravil, ki so jih upoštevali pri eksperimentiranju in raziskovanju z živalmi. Zavedali so se, da so poskusi zelo pomembni za razvoj medicine, hkrati pa so prišli tudi do zelo pomembnega dejstva, in sicer da so živali čuteča bitja, ki jih je treba zaščititi. Pet temeljnih pravil je opredeljevalo, pod kakšnimi pogoji je bil poskus lahko izveden (Ornik 2010, 2):

- če je šlo za prave znanstvene raziskave,
- če sta se uporabljali analgezija in anestezija, kadar je šlo za boleče posege,
- če so minimalno zmanjšali bolečino, trpljenje, trajne poškodbe in število živali, ki so bile uporabljene v poskusih,
- če poskus izvedejo izkušene osebe in
- če se višje razvita žival uporabi le, če poskusa ni mogoče izvesti na nižje razvitih živalih.

V drugi polovici 19. stoletja so se pojavljala gibanja za zaščito poskusnih živali. Največ jih je bilo v Veliki Britaniji, kjer so leta 1875 ustanovili prvo antivivisekcijsko organizacijo (The Victoria Street Society). Velika Britanija je leta 1876 sprejela zakon proti krutosti do živali (The Cruelty to Animals Act). Postala

je prva država, ki je zaščitila živali v nacionalno zakonodajo, medtem ko so ZDA živali na tak način zaščitile skoraj sto let kasneje (leta 1966). Angleški zakon nasprotnikov ni oslabil. Pomembna posledica sprejetja tega zakona je bila zmanjšanje števila poskusov na živalih. (Bela 2016, 15)

Na tem mestu se obregnemo ob vprašanje, ali lahko govorimo o etični sprejemljivosti poskusov na živalih. Pri odgovorih na vprašanje je večina razdvojena, in sicer imamo poskuse na živalih, s katerimi se preizkuša varnost zdravil in drugih produktov, vendar se s tem na drugi strani živalim onemogoči kvalitetno življenje, ki bi ga lahko imele, hkrati pa se jim zadajajo bolečine. S tega vidika so poskusi na živalih nesprejemljivi, saj se živalim povzroča bolečina s poskusi, za katere ni dokazano, ali res koristijo, in ker obstajajo tudi drugi načini za doseg zastavljenih ciljev. Pomembno je izpostaviti, da je pred vsakim poskusom na živalih treba izdelati oceno etične sprejemljivosti poskusa. Ta temelji na razmerju med koristni poskusa v primerjavi s trpljenjem živali. Trpljenja se delijo na tri ravni. Blago trpljenje, pri katerem gre za odvzem manjše količine krvi, potem je srednje trpljenje, pri katerem gre za testiranja in razvoj farmacevtskih agensov, in močno trpljenje, kamor spadajo toksični testi z morbidnostjo ali mortalnostjo in tudi večina kirurških posegov (Bela 2016, 17). Obenem pa se moramo zavedati tudi, da trpljenje ni samo bolečina, pač pa so oblike trpljenja tudi neprimerno bivalno okolje, hrup, transport, nestrokovno ravnanje in drugo. Po mnenju znanstvenikov bi bili brez poskusov na živalih prikrajšani za številna izjemna odkritja v medicini, in sicer za (Bela 2016, 18):

- odkritje prvega antibiotika (1928),
- terapije z inzulinom,
- razvoj cepiv (s pomočjo živalskih modelov) za otroško paralizo, tuberkulozo, meningitis in tetanus,
- razvoj anestetikov, antiastmatikov in antidepresivov,
- raziskave za nevrodegenerativne bolezni, kot sta Alzheimerjeva in Parkinsonova,
- razvoj novih znanj in terapevtskih pristopov na področju zdravljenja rakavih obolenj, razvoj antiretroviralne terapije (HAART) (AIDS ni več smrtna bolezen).

Ta odkritja povedo, da so poskusi na živalih bili upravičeni in sprejemljivi kljub bolečinam, ki so jih živali trpele. Potrebno je pretehtati, ali so bile bolečine, ki so jih živali pretrpele, vredne teh odkritij. Brez poskusov morda res ne bi bilo veliko

pomembnih zdravil, ampak ali smo lahko povsem prepričani, da na drugačen način ne bi nikoli prišli so teh doznanj? Danes je tehnologija že tako napredovala, da bi se znanstveniki morali zavzemati za poskuse brez uporabe živali. (Bela 2016, 18)

Da bi bolje razumeli, kaj vse spada pod pojem poskusne živali, kaj je opredeljeno pod laboratorijske živali, kakšni postopki spadajo v poskuse in kakšne so zakonske opredelitve, bomo v nadaljevanju na kratko spregovorili tudi o tem.

Zakon o zaščiti živali (v nadaljevanju ZZZiv) v 16. točki 5. člena pod definicijo pojma poskusne živali navaja naslednjo opredelitev, in sicer gre za živali, ki se uporabljajo ali so namenjene za uporabo v poskusu, vključno z larvalnimi oblikami, ki se samostojno prehranjujejo, in fetalnimi oblikami sesalcev od zadnje tretjine normalnega prenatalnega razvoja ter zgodnejše razvojne stopnje živali, če se pustijo pri življenju po tej razvojni stopnji, in bodo zaradi izvedenih poskusov občutile bolečine, trpljenje, stisko ali trajne poškodbe, ko dosežejo to razvojno stopnjo. Za poskusne živali se štejejo tudi živi glavonožci, ki se uporabljajo ali so namenjeni za uporabo v poskusu. Na tem mestu moramo pojasniti tudi dva pojma, ki se pogosto uporabljata v strokovni literaturi, to je pojem laboratorijske živali, ki je največkrat uporabljen v strokovni literaturi, medtem ko je v zakonodaji uporabljen pojem poskusne živali. Med pojmomoma je treba razlikovati, saj izraz poskusne živali širše opredeljuje pomen, in sicer gre za vse tiste živali, ki so uporabljene v poskusu, tako domače kot tudi prostoživeče živali in ogrožene živalske vrste, vendar pod pogojem, da je njihova uporaba odobrena. Ožji pomen pa imajo laboratorijske živali. To so živali, ki so vzrejene izključno za poskusne namene v posebnih vzrejnih organizacijah, z ustreznimi pogoji bivanja in vzreje (Cerar in Perše 2006, 60).

ZZZiv v 1. odstavku 21. člena jasno navaja, za kakšne namene se poskusne živali uporabljajo:

- temeljne raziskave,
- translacijske ali uporabne raziskave,
- pri razvoju, proizvodnji ali preizkušanju kakovosti, učinkovitosti in varnosti zdravil, živil in krme ter drugih snovi ali izdelkov,
- varstvo naravnega okolja za varovanje zdravja ali dobrega počutja ljudi ali živali,
- raziskave, ki so usmerjene v ohranjanje živalskih vrst,

- visokošolsko izobraževanje ali usposabljanje za pridobitev, ohranjanje ali izboljšanje strokovnega poklicnega znanja in
- sodnomedicinske raziskave.

Živali v poskusih torej lahko uporabljamo zgolj, če je njihova uporaba omejena na tista področja, ki lahko koristijo zdravju ljudi, živali ali okolju (Ornik 2011, 66). Obenem so v zakonu ZZZiv opredeljene tudi točke, ko poskusi na živalih niso dovoljeni, in sicer če povzročajo (dolgotrajno) hudo trpljenje ali stisko in ju ni mogoče olajšati, če se v Evropski uniji priznavajo alternativne metode, ki nadomestijo uporabo živali, za preskušanje bojnih sredstev, kemičnih preparatov, tobačnih ali alkoholnih izdelkov in če se poskus opravi brez anestezije v primeru uporabe sredstev za hromljenje mišic (4. odstavek 21.a člena ZZZiv).

Definicija postopka oziroma poskusa na živalih je na podlagi Direktive 2010/63/EU prenesena tudi v slovenski pravni red. Direktiva in ZZZiv postopek opredelujeta tako: postopek pomeni kakršnokoli invazivno ali neinvazivno uporabo živali v poskusne ali druge znanstvene namene z znanim ali neznanim izidom ali v izobraževalne namene, ki lahko živali povzročijo določeno stopnjo bolečine, trpljenja, stiske ali trajnih poškodb, enakovredno ali hujšo od vboda igle, izvedenega v skladu z dobro veterinarsko prakso (3. čl. Direktive 2010/63/EU in 15. točka 5. čl. ZZZiv).

Glede na zakonodajo in organizacije, ki se borijo za pravice živali in njihovo dobrobit, gre izpostaviti tudi načelo 3R. V knjigi z naslovom *Načela humane tehnike preskušanja* (The Principles of Humane Experimental Technique) sta leta 1959 W. Russel in R. Burch predstavila pravilo 3R. Znanstvenika sta zagovarjala humano ravnanje s poskusnimi živalmi in prav to je bila podlaga za opredelitev načela, na katerem je danes utemeljena zakonodaja na področju poskusov na živalih (Ornik 2010, 35). Koncept 3R pomeni: »Alternative živalskim poskusom so postopki, ki lahko popolnoma izpodrinejo potrebo po poskusih na živalih (replacement), zmanjšajo (reduction) število potrebnih živali ali količino bolečine ali stresa, ki ga utrpijo živali pri postopkih (refinement)« (Perše 2014).

»Načelo 3R je splošno priznan pristop za zmanjšanje uporabe poskusnih živali. Etične komisije upoštevajo pravilo 3R kot osnovo za ocenjevanje predlogov za poskuse na živalih. Bistveno je, da so poskusne živali tako zaščitene pred nepotrebno uporabo v poskusih« (Bela 2016, 26).

Pri zamenjavi živali (replacement) gre za načelo, da žival, ki je namenjena za poskus oziroma poskusno žival, nadomestimo s kakršnokoli drugo alternativo ali pa da živali v poskusu sploh ne uporabimo. Žival lahko zamenjamo z naslednjimi možnostmi (Cerar 2010, 196):

- zamenjava višje razvitih živali z manj razvitimi,
- zamenjava živali z vitro modeli,
- zamenjava živali z mehanskimi in računalniškimi modeli (eden takih modelov je model »in silico«) in
- zamenjava živali z avdiovizualnimi pripomočki.

Drugo načelo 2R je zmanjšanje števila živali (reduction). Pri omenjenem načelu je zelo pomembno, da se pred samo izvedbo poskusa predhodno ustrezno pripravimo. To pomeni, da pridobimo ustrezne podatke, ki so pomembni za izvedbo poskusa, od statističnih podatkov prek podatkov iz strokovne literature do izkušenj, ki nam lahko pomagajo pri tem, da zmanjšamo število uporabljenih živali. Zmanjšanje števila živali lahko dosežemo na naslednje načine (Cerar 2010, 196–197):

- uporabimo genetsko skoraj identične inbridirane linije živali,
- uvedemo višji higienski nivo živali in kontroliran mikrobiološki status živali,
- standardiziramo okolje,
- poskus načrtujemo tako, da se uporabijo živali kot lastne kontrole,
- uporabimo isto kontrolno skupino za več istočasnih eksperimentalnih skupin,
- pred končnim poskusom izvedemo pilotni poskus,
- posvetujemo se s statistikom za določitev minimalnega števila živali za izračun signifikacije (stopnje značilnosti),
- ne podvajamo poskusov, kar pomeni, da je treba natančno pregledati literaturo.

Tretje načelo pa je, da izboljšamo pogoje bivanja (refinement). Glavni namen tega načela je, da se zmanjšata trpljenje živali in nelagodje, ki ga živali doživljajo ob končanem poskusu. Obenem je bistvo tega namena tudi, da se poskusi organizirajo tako, da so za laboratorijske in poskusne živali čim manj stresni in obremenjujoči. Hkrati to pomeni, da je za zagotovitev dobrega okolja živali, ki so bile obravnavane v poskusu, pomembno, da se jim omogočita tudi ustrezno zdravstveno varstvo in oskrba, ki je potrebna po izvedenem poskusu.

»Orientaliski budisti in šitoisti so trem klasičnim R-jem dodali še četrtega: spominjanje (remembrance). Na Japonskem so na najmanj 170 ustanovah postavili tri spominska znamenja v spomin vsem tistim živalim, ki so bile žrtvovane za človeštvo« (Bela 2016, 39).

7 NAJPOGOSTEJŠI VZROKI MUČENJA ŽIVALI

7.1 PSIHOLOŠKI VZROKI

Strah človeka pred poraženostjo lahko vodi v dve smeri. Lahko uporabi svojo inteligentnost v smeri reševanja problema, pa naj bo ta v odnosih v družini ali pa kje drugje. Druga smer pa je obramba z močjo, kjer posameznik reagira ob občutku nemoči z agresijo in sadizmom. Izvor sadizma je v strahu, ki ga v nas vzbuja določen subjekt. Ko se posameznik spremeni v sadista, s tem pokaže superiornost in premoč. Na tak način skuša obvladati situacijo in pokazati, da je gospodar. Psihoanalitiki trdijo, da predstavlja žival človeku vse, kar je izgubil, ko se je civiliziral in postal svobodno bitje, ki ga ne ženejo nagoni. Človek je ponosen na to, da ga razum loči od živali ter ga ne vodijo nagoni, po drugi strani pa živalim zavida njihovo povezanost z naravo. (Dragan 2012, 16)

Na živali se v današnji družbi gleda kot na objekte, ki so namenjeni subjektom, se pravi človeku. Gre za značilnost družbe, ki ji je blizu bolj moško razmišljanje. Če bolj podrobno pogledamo moški pogled na naravo, gre za to, da se fantek na začetku identificira z mamo. V trenutku, ko odkrije, da sta različnih spolov, začne z iskanjem lastne identitete. Pri tem se začne odmikati od mame, kar pa je vzrok, da se v njem sprožita jeza in razočaranje. To posledično pomeni, da ženskam težje zaupa, se jih boji ali pa jih celo zasovraži. To je osnova, da mu narava začne predstavljati nevarnost, od katere pa se mora razlikovati. Čustva, ki se razvijejo v posamezniku, se pravi jeza, razočaranje, sovraštvo, so popolnoma odvisna od vsakega posameznika posebej; nekateri svoja čustva razvijejo bolj, medtem ko drugi manj. Psihoanalitik Roman Vodeb je na vprašanje, katere duševne težave mučijo ljudi, ki se znašajo nad živalmi, odgovoril naslednje:

Večina serijskih (moških) morilcev je svoja prva sadistična oziroma psihopatska nagnjenja najprej pokazala z izživljanjem nad živalmi – hišnimi ljubljenci: mačkami in psi, morda kokoškami –, in to že v najstniških časih. V času pubertete se namreč začenjajo počasi uveljavljati fatalne potlačitve oziroma nesrečni dogodki (frustracije) iz otroštva oziroma primarne družine. Tisti, ki se je sposoben sadistično izživljati nad živalmi, ima hude zamere do vsaj enega od staršev. Najbolj problematične so dečkove fatalne zamere do matere. Velika zamera

oziroma bes do očeta se pri dečku navadno manifestira na drugačne načine. Fatalna zamera oziroma jeza na infantilno mamo pa pogosto najprej "ven udari" v obliki sadističnega izživljanja nad živalmi. Tudi najstniško piromanstvo – nagnjenje k požiganju – je znak velike potlačene jeze do vsaj enega od staršev, in se lahko povezuje z afiniteto do mučenja živali. (Kolar 2013, 8. julij)

Obenem je razvoj čustev odvisen tudi od vzgoje, ki so jo imeli starši do svojega otroka, od odnosa, ki so ga imeli do otroka, od dogajanja v družini in tudi povezanosti med družinskimi člani. Na drugi strani imamo žensko, ki je z naravo veliko bolj povezana kot pa moški. Razlog povezanosti tiči v dejstvu, da so ženske bolj razvile svojo čustveno plat in ne toliko razumske, tako da ženska vse opravlja bolj s čustvi in ne toliko z razumom. Seveda pa je vse to posplošeno gledano, marsikaj je odvisno od posameznice. Ne glede na spol v zadnjih časih ljudje nismo več toliko povezani z naravo oziroma smo za povezanost z naravo prikrajšani, saj vse poskušamo delati razumsko in pri tem ne vpletati čustev, kar pripelje do tega, da začnemo zavidati živalim. »Človeški ego potrebuje nadzor nad naravo, zato smo postali lastniki vsega živega« (Dragan 2012, 17). Vsaka žival predstavlja tudi del človeka in v njej najdemo tudi del svoje identitete. To, da žival ubijemo, pomeni, da smo dvignili roko nad tisti del identitete, ki nam jo žival predstavlja. Zanimivo je, da smo ljudje lažje sposobni ubiti majhno žival, kot je žuželka ali miš, kot večjo žival, kot sta pes in konj (Kos, 2010). »Za tako razmišljanje objektivnih razlogov ni, so pa človeški. Treba je nehati razlikovati med živalmi, živimi bitji in tudi ljudmi. Ko bomo začeli spoštovati vsako živo bitje, četudi je majhne rasti, bomo nehali razlikovati med nami, ljudmi, in s tem dolgoročno pomagali človeštvu. Ko pomagamo šibkejšim, dolgoročno pomagamo sebi« (Dragan 2012, 17).

Ko pridemo do spoznanja, da nas žival ne ogroža več, v človeku nastopi občutek ljubezni in sočutja, medtem ko o sadizmu ni več sledov. Vzrokov je več. Prvi izmed njih je lahko potreba po toplini, potem imamo občutek krivde, ki je najpogostejši vzrok pri mučenju, na koncu pa je vzrok še vloga gospodarja, saj žival vzgoji tako, kot sam želi, in ga žival začne upoštevati. S tem daje žival posledično pomembno vlogo gospodarju, se pravi vpliva na njegovo samozavest. Ko človek svojo žival vzgoji tako, kot sam želi, mu začne ta predstavljati prijatelja in sopotnika. Danes nas je tempo življenja pripeljal do točke, ko prijateljstvo s sočlovekom težko najdemo oziroma ga še težje obdržimo, saj je potrebnega veliko prilagajanja, razumevanja, tolerantnosti in kompromisov, kar pa je velikokrat za človeški ego zelo težko. Z živaljo teh težav nimamo, saj našim željam, potrebam in pričakovanjem ne

nasprotuje. Žival nikoli ne doseže razvojne stopnje, s katero bi lahko uveljavila svojo voljo. Ker pa se zavedamo, da potrebuje nego, skrb in zaščito, to v nas vzpodbudi občutek sreče. Občutek sreče pa pridobimo, saj ego dobi potrditev in se znebi občutka krivde (Kos 2010).

7.2 DRUŽBENI VZROKI

Finančne krize, brezposelnost, nasilje, naraščanje kaznivih dejanj, pomanjkanje časa za druženje z bližnjimi – vse to so vzroki, ki znižujejo kakovost življenja v Sloveniji. Vedno več je tudi mladostniškega kriminala, zlorab, ljudje so naveličani in utrujeni, otroci so prepuščeni sami sebi, težave posameznikov so številne, vse to pa je posledica sistema, v katerem živimo in s katerim se v državi vodijo in vzgajajo ljudje. Glasser meni (2007), da gre za psihologijo zunanjega nadzora oziroma za vodenje s prisilo. »Družbena vzroka za mučenje živali sta tako vzgoja s prisilo kot tudi vodenje s prisilo. Večina ljudi je od mladih nog vzgajana in vodena na ta način, tako deluje šolski sistem, starši in sorodniki so bili prav tako vodeni s prisilo« (Dragan 2012, 18). Starši so bili vzgojeni z določenimi vzorci vzgoje, ki pa jih nato prenesejo na svoje otroke, in ti vzorci se ponavljajo ter stopnjujejo. Spreminjajo se glede na čas, v katerem živimo, glede na razvoj družbe in glede na potrebe posameznika (Kos 2010).

Vodenje s prisilo se nadaljuje tudi v poklicnem življenju, poslužujejo se ga nadrejeni in sodelavci. Priča smo razpadanju odnosov z našimi bližnjimi, pomemben je le še napredek, ampak ne napredek ljudi, temveč tehnični napredki, napredki v službah. Nismo več na prvem mestu, tam je sedaj služba. Družbeni napredki so se končali, rečemo lahko celo, da se situacije poslabšujejo. To vidi vsak izmed nas doma, v šoli, službi, odnosih z drugimi in sam pri sebi. Vedno več je razvez in nasilja v družini, učitelji se pritožujejo nad vedenjem učencev. (Dragan 2012, 18)

Tretji družbeni vzrok za mučenje živali pa je pomanjkanje socialnih veščin in tudi čustvene inteligence. Država s svojim sistemom oziroma šolskim sistemom ni poskrbela za pridobitev omenjenih aspektov, saj je z izobraževanjem poskrbela le za pomnjenje nepomembnih podatkov. Za ugodno, uspešno življenje posameznika je pomembna sposobnost vživljanja v čustva in občutke drugih, pomembna pa sta tudi sprejemanje lastnih čustev in razumevanje drugih ljudi. Otroci danes niso sposobni zgraditi lastne samopodobe, ki ugodno in pomembno

vpliva na kakovost življenja, in to posledično lahko pomeni, da bodo nekoč svojo moč izkazovali z nasiljem nad živalmi in drugimi šibkejšimi (Kos 2010).

7.3 EKONOMSKI VZROKI

Dobiček že od nekdaj velja za gonilno silo človeštva, tako je bilo in tako tudi bo v prihodnje. Posebno se to občuti danes, ko je finančna kriza vedno večja, ko je brezposelnost iz leta v leto višja in ko so se močno spremenili standardi življenja ljudi. Vse to so vzroki, ki vplivajo tudi na odnose človeka do živali in živali so izpostavljene mučenju zaradi vse večjih stisk ljudi, ki jih doživljajo. Živali so izpostavljene mučenju tudi iz razloga vira zaslužka. Živali izkoriščajo za vzrejo in prodajo mladičev, ki lastniku prinesejo lep izkupiček zaslužka. Živali pa velikokrat živijo v slabih pogojih in imajo tudi več legel na leto, kar je zanje zelo stresno. Obenem poskušajo minimalizirati stroške oskrbe živali, tako mladčev kot tudi samice, saj ta dobiček znižuje. Veliki večini besedna zveza hišna žival predstavlja žival, ki uživa polno spoštovanje svojega lastnika, ki ima primerno oskrbo, bivanje in dom, vendar pa je mnogokrat nasprotno in žival ni deležna spoštovanja in lepe oziroma primerne oskrbe svojega lastnika, saj mu žival predstavlja le vir zaslužka in je zanj le objekt. Prav tako dober vir zaslužka predstavljajo tudi različna športna tekmovanja, v katerih so udeleženi naši domači ljubljenci. Najhujša oblika so pasji boji, proti katerim se borijo društva za zaščito živali. Pri tem gre tako za psihološko kot tudi za fizično mučenje živali. Človek oziroma človekov pohlep žival vzgoji v bojavnike z namenom zaslužka in pridobitve določenega spoštovanja nasprotnikov. Na tak način njihov ego dobi potrditev in se znebi občutka krivde. V bojih pa ne uporabljajo samo psov, ampak tudi druge živali, kot so petelin. Znani so petelinji boji, ki so popularni zlasti v Združenih državah Amerike.

Žival kot vir zaslužka je le eden izmed ekonomskih vzrokov mučenja živali, saj po drugi strani žival ne predstavlja vsem zaslužka, pač pa strošek. Redno obiskovanje veterinarja in zakonsko določena cepljenja, ki jih mora žival opraviti, večini lastnikov pomenijo velik strošek. Vsak pes mora biti označen s čipom in imeti potni list. Tudi hrana za pse je draga. Veliko lastnikov zato svojemu ljubljencu kupuje hrano, ki je cenejša, vendar večkrat slabše kakovosti kot dražja. Dolgoročno to živali škoduje, saj v cenejši hrani ni dovolj vitaminov in dodatkov, ki jih potrebuje. Nekatere vrste živalske hrane so celo prepovedali

prodajati zaradi takih in podobnih vzrokov. Lastniki zato dajejo živali tudi manjše obroke hrane in tako prihranijo denar. (Dragan 2012, 19)

Žival zaradi človeškega pohlepa doživlja stres in je izpostavljena psihološkemu in fizičnemu mučenju, in to z namenom, da bi si človek zagotovil spoštovanje sovrstnikov in finančno neodvisnost.

Modernizacija je s svojimi procesi povzročila številne družbene spremembe, ki so zagotovile temelje, da so družne živali lahko dobile tako mesto v moderni družbi, kot ga imajo danes. Težko je odgovoriti, zakaj nekateri ljudje za kvalitetne medsebojne odnose izberejo družne živali in zakaj jih drugi ne. Na prvi pogled bi lahko rekli, da je zaradi narave odnosa odnos z živaljo lažje vzpostaviti in ga ohranjati, saj žival navadno ne more prostovoljno zamenjati svojega družabnika (lastnika), vendar gre odgovor iskati tudi v mejah možnega pri vsakem posamezniku, ali odnos z živaljo dojema kot zanj možnega in primernega. Kljub temu, da so takšni odnosi družbeno sprejemljivi, kar pomeni, da jih posamezniki vsaj tolerirajo, nekateri ljudje sebe postavljajo izven realne možnosti za vzpostavitev takega odnosa. (Krumpak 2010, 18–19)

8 AKTERJI, KI LAHKO PRIPOMOREJO K SPREMEMBAM

Ministrstvo za kmetijstvo in okolje se je leta 2014 preimenovalo v Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Minister, ki vodi omenjeno ministrstvo, izdaja podrobne predpise in druge podzakonske akte, ki so potrebni za izvajanje Zakona o zaščiti živali.

Vsak predpis jasno opredeljuje, kateri izmed organov je pristojen za nadzor nad izvajanjem določb iz predpisa in tudi kakšne so sankcije v primeru kršitev določb. V Sloveniji je glavni pristojni organ za nadzorstvo nad izvajanjem in urejanjem zakonov ter izvedbenih predpisov, ki pokrivajo področje varstva živali, Veterinarska uprava. Za uspešen nadzor skrbijo tako uradni veterinarji kot tudi lovski, kmetijski in ribiški inšpektorji ter inšpektorji, ki so pristojni za ohranjanje narave, vsi v sestavi Veterinarske uprave. Obenem pa za uspešno izvajanje zakonov skrbijo tudi drugi pristojni organi (policija) oziroma pravne in fizične osebe, ki imajo na podlagi javnega pooblastila pristojnosti za izvajanje ustreznih ukrepov v primeru zlorab živali, to pa so različna društva za zaščito živali.

Valpatič pravi naslednje: »Nadzor je slab, vendar pa tudi, če bi bil nadzor zelo uspešen, se za živali v globalu ne bi kaj dosti spremenilo. Bistven problem je namreč v za živali zelo slabih predpisih in v človekovem sovražnem odnosu do njih« (Borko 2010, 65).

8.1 UPRAVA RS ZA VARNO HRANO, VETERINARSTVO IN VARSTVO RASTLIN

Pred 1. januarjem 2013 se je Uprava RS za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin (v nadaljevanju UVHVVR) imenovala Veterinarska uprava RS (VURS), vendar je bila ta ukinjena konec leta 2012. Pod nov organ se je združilo več organov, in sicer VURS, FURS (Fitosanitarna uprava RS), Direktorat za varno hrano in tudi del kmetijskega inšpektorata. UVHVVR je strokovni organ v sestavi Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP). Glavni namen ustanovitve urada UVHVVR je zagotoviti varnost na celotni prehranski verigi, in sicer od vil do vilic, pri tem pa hkrati poskrbeti za dobrobit živali (UVHVVR 2017).

Cilji in naloge UVHVVR obsegajo različna področja – zagotavljanja varstva potrošnikov, varne hrane in krme, varovanja zdravja in dobrobiti živali ter obenem tudi varstva rastlin, in

sicer od ustreznega semenskega materiala do nadzora škodljivih organizmov. Obenem cilji in naloge Uprave RS za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin obsegajo tudi upravljanje tveganj, ki so povezana z okoljem, ekonomskih tveganj in tveganj zaradi širjenja bolezni živali in rastlin. Zelo pomembno je sodelovanje na strokovnem področju predvsem pri sprejemanju ustrezne zakonodaje in izvajanju učinkovitega inšpekcijskega nadzora. Bistveno je, da ustrezni organi pravočasno prepoznajo dejavnike tveganja, ocenijo naravo in stopnjo tveganja, da se pravočasno odzovejo z učinkovitim ukrepanjem ob pojavu nevarnosti za zdravje ljudi, živali in rastlin (UVHVVR 2017). UVHVVR ima poleg upravnih nalog tudi pomembno vlogo pri inšpekcijskem nadzoru nad izvajanjem zakonov, predpisov in mednarodnih pogodb, ki se navezujejo na (VURS 2012; UVHVVR 2017):

- veterinarstvo v RS;
- varstvo pred kužnimi boleznimi živali;
- zagotavljanje varstva prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi glede obveznosti veterinarske službe pri preprečevanju in zatiranju zoonoz;
- uporabo zdravil, ki se uporabljajo v veterinarski medicini;
- zdravstveno ustreznost in zdravstveno nadzorstvo nad živali;
- higieno proizvodnje in prometa z mlekom;
- veterinarske ukrepe v živinoreji glede zagotavljanja nemotene reprodukcije živali, glede ukrepov za preprečevanje in zatiranje jalovosti, glede zdravja živali in zdravstvene sposobnosti za razmnoževanje, prometa in skladiščenja živalskega semena, jajčnih celic, zarodkov, iker, valilnih jajc in čebeljih matic, glede pridobivanja in priprave živalskega semena, jajčnih celic in zarodkov ter osemenjevanja in zdravstvene ustreznosti živalskega semena, jajčnih celic in zarodkov;
- ukrepe za varstvo živali pred škodljivim delovanjem ioniziranih sevanj;
- zaščito živali pred mučenjem;
- mednarodni promet;
- zdravstveno ustreznost krme in vode za napajanje.

VURS je imel do leta 2012 pomembno vlogo pri inšpekcijskem nadzoru pri upravnih nalogah, po letu 2012 pa je to postal del organa UVHVVR. Med pomembnejše naloge, ki jih opravlja VURS, sodijo (VURS 2012):

- skrb za izvajanje predpisov o veterinarstvu in zagotavljanju izobraževanja na tem področju;

- spremljanje gibanja živalskih kužnih bolezni v državi in v tujini in obveščanje vseh zainteresiranih v RS in v tujini;
- spremljanje programov, usklajevanje dela in določanje ukrepov za izvajanje programov obvladovanja in preprečevanja širjenja živalskih kužnih bolezni in epidemij;
- zagotavljanje izvajanja in organizacija monitoringa nad ostanki škodljivih snovi v živilih;
- zagotavljanje izvajanja in organizacija monitoringa nad ostanki škodljivih snovi v živalih in krmi;
- možnost prepovedi uporabe določenih škodljivih snovi in zdravil;
- zagotavljanje letne analize rezultatov monitoringa škodljivih snovi v živilih, izdelava ocene tveganja teh ostankov v živilih in priprave letnega poročila,
- registriranje in vodenje registra prevoznikov živali.

8.2 POLICIJA

Tudi policija ima pomembno vlogo pri zaščiti živali pred mučenjem, čeprav je manjša in se izvaja v manjšem obsegu. Pri sprejemanju Zakona o zaščiti živali so strokovni kadri trdili, da policija nima pravega oziroma ustreznega znanja s področja živali in zaradi tega ni ustrezno usposobljena za presojanje, ali je zakon kršen ali ne. Policija ima bolj pomembno vlogo takrat, ko gre za konkretne primere kaznivih dejanj mučenja živali. Njena glavna naloga je, da tako kot v drugih kazenskih postopkih opravlja operativno policijsko dejavnost zbiranja dokazov, po uradni dolžnosti ukrepa in v primeru suma kaznivega dejanja na podlagi prijave dolžnosti poda ovadbo državnemu tožilcu (Komolec 2006, 70).

ZZZiv v 15. členu predvideva ukrepanje policije, kadar gre za mučenje živali na javnem mestu. V členu je opredeljeno, da policija lahko ustrezno ukrepa, ko gre za zbadanje živali, stiskanje, natezanje ali zvijanje delov telesa živali, obešanje, če ne gre za strokovne posege, udarjanje, potapljanje ali drugačno dušenje živali; metanje, suvanje ali namerno povoženje živali ter spolna zloraba živali. Prav tako imajo organi pregona pravico ukrepati, če so živali izpostavljene ognju, vročini, jedkim ali strupenim sredstvom in drugim fizikalnim ali kemičnim učinkom v nasprotju z določbami tega zakona; streljanje živali ne glede na vrsto orožja oziroma strelne naprave, razen če gre za uplen v skladu s predpisi o lovstvu ali za

omamo ali anestezijo nevarnih in drugih živali, povezanih z varstvom in zaščito ljudi in živali (Živalski otok – RTV Slovenija 2017).

Policija je dolžna ukrepati, tudi kadar gre za (Živalski otok – RTV Slovenija 2017):

- obmetavanje s petardami ali drugimi pirotehničnimi sredstvi;
- obmetavanje s kamenjem ali drugimi predmeti;
- nastavljanje pasti razen tistih, ki živali usmrtijo v trenutku in so namenjene za usmrnitev gospodarsko škodljivih glodavcev;
- nastavljanje zank in limanic razen uporabe lovilnih naprav, ki živali ne poškodujejo;
- organiziranje bojev živali;
- uporaba živali za boje;
- spodbujanje ter šolanje živali za boj z drugo živaljo;
- vzrejo, vzgojo in šolanje na način s pripomočki, ki živali povzročajo bolečine ali kako drugače škodijo njenemu zdravju;
- lov divjadi z namenom gojenja v nasprotju s predpisi o lovstvu in ribištvu.

Prav tako ZZZiv v svojem 44. členu opredeljuje, da policisti ter pooblašcene osebe carinske službe v primeru prevoza in pošiljk živali brez ustreznih dokumentov ali v nasprotju z določbami 12. člena tega zakona ali v primeru mučenja živali zadržijo živali oziroma pošiljko, osebe in prevozno sredstvo ter o tem takoj obvestijo pristojnega inšpektorja. Tako zadržanje oziroma omejitev gibanja pa je upravičena v trajanju največ dveh ur.

Pod podobnim imenom pa deluje tudi nevladna organizacija Živalska policija. Deluje na področju zaščite živali na celotnem območju Slovenije. Živalska policija ima popolnoma enaka pooblastila kot preostala društva za zaščito živali. Njena glavna naloga je ozaveščati javnost in skrbnike živali, kar pa je tudi njeno glavno poslanstvo (UVHVVR 2017).

Živalsko policijo je leta 2013 ustanovil Aleksander Kamenik, in sicer z opredelitvijo, da je živalska policija potrebna, saj veterinarski inšpektorji ne opravljajo svojega dela. Živalska policija pri nas nikoli ni delovala kot npr. živalska policija v Združenih državah Amerike, kjer ima vlogo represivnega organa. Pri nas omenjena policija nima nobenih pristojnosti in ne more delovati kot represivni organ. Člani živalske policije pri nas so se zato osredotočili

predvsem na opozarjanje nepravilnosti, ki se dogajajo, na ozaveščanje ljudi, hkrati pa delujejo kot vmesni člen med prijaviteljem in organom, ki je pristojen za posredovanje v primerih mučenja živali, to je veterinarski inšpektorat (Za pravice živali – Aleksander Kamenik 2016). Pri tem je opaziti, da ima mnogo ljudi napačno predstavo o tem, kako Živalska policija deluje. Kako delo policije deluje v praksi, opisuje Kamenik: »Ob prijavi neustreznih pogojev za žival se skušajo z lastnikom najprej pogovoriti in če s pogovorom ni mogoče doseči samostojne predaje živali njihovemu društvu, to skušajo doseči s pomočjo veterinarskega inšpektorja. Gre torej za nekakšni "vmesni člen" med domnevnim mučiteljem živali in samim inšpektoratom« (Pes moj prijatelj 2016, 21. oktober).

8.3 DRUŠTVA ZA ZAŠČITO ŽIVALI

V Sloveniji so registrirana 103 društva za zaščito in pomoč živalim. Nekatera so namenjena skrbi samo za določeno živalsko vrsto/pasmo, večina pa jih je bila ustanovljena v splošen prid živalim na določenem regijskem ali lokalnem območju. Najstarejše delujoče društvo na tem področju je Društvo za varstvo in vzgojo ptic Maribor, ki je bilo ustanovljeno leta 1956. Tudi Društvo za zaščito živali Maribor bo čez dve leti praznovalo že pol stoletja obstoja. Društveno delovanje za dobrobit živali je v Sloveniji torej dodobra razširjeno in ima precejšnjo tradicijo. (Toplak 2016, 3. januar)

34. člen Zakona o zaščiti živali ob upoštevanju Zakona o društvih (ZDru) navaja, da strokovna in ljubiteljska društva na področju zaščite živali opravljajo dejavnost v javnem interesu v delu, v katerem namen ustanovitve in samo delovanje društva presegata uresničevanje interesov članov društva. Društvo deluje v javnem interesu, če aktivno deluje na področju zaščite živali ter če organizira izobraževanja o zaščiti živali.

V primerjavi s policijo imajo društva za zaščito živali po Zakonu o zaščiti živali še manjšo vlogo in pristojnosti. Društva imajo pravico opravljati nadzor nad pravilnim izvrševanjem zakona. Ob morebitni kršitvi zakona pa imajo pravico oziroma dolžnost obvestiti inšpekcijo, ki postopek prijave in nadzora izpelje naprej. V pristojnosti društev je, da kot vsak državljan RS pristojnemu organu prijavi primere mučenja živali.

V Sloveniji imamo danes na področju zaščite živali veliko delujočih društev in njihovo število še vedno raste. Za društva za zaščito živali velja, da gre za neprofitne, nevladne, dobrodelne organizacije, ki temeljijo na prostovoljstvu. Glavna skrb društev je, da si prizadevajo za izboljšanje stanja na področju varovanja živali (Borko 2010, 67–68). Pravica društev za zaščito živali je tudi, da v primerih, ko se imetniki živali ali drugi, ki ne ravnavajo z živaljo humano oziroma v skladu z zakonskimi predpisi, ne odzovejo pozitivno na opozorilo članov društva, lahko člani predlagajo izvršnemu odboru, da se pri ustreznih organih pregona ali sorodnih organih uvede kazenski postopek v skladu s 341. členom Kazenskega zakonika RS (Statut društva za zaščito živali Maribor 2012). Med drugim so glavne naloge društev:

- vzgoja in izobraževanje na področju zaščite živali;
- zavzemanje za boljšo pravno zaščito živali v RS;
- skrb za živali;
- prizadevajo si za gradnjo novih zavetišč, ki bi omogočile dodatne in predvsem boljše kapacitete za zapuščene in zavržene živali ter obenem zaprtje zavetišč, ki kršijo Kazenski zakonik, Zakon o zaščiti živali, Pravilnik o zaščiti hišnih živali in Pravilnik o pogojih za zavetišča za zapuščene živali;
- iskanje novih lastnikov ali začasnih oskrbovalcev zapuščenih živali;
- reševanje primerov mučenja in zanemarjanja živali v sodelovanju s pristojnimi inšpekcijami in policijo ter pomoč zapuščenim živalim;
- sodelovanje z drugimi organizacijami za zaščito živali, državnimi organi, organi lokalnih skupnosti, veterinarskimi organizacijami in drugimi pri reševanju problemov s področja zaščite živali.

V Sloveniji imamo različna društva za zaščito živali, ki se različno intenzivno in z različnimi prioritetami borijo in ukvarjajo z uresničevanjem posameznih nalog. Med vsemi društvi pa izstopa Društvo za osvoboditev živali, ki je med drugim ustanovilo institucijo Varuha pravic živali. Društvo je prostovoljna, nepridobitna organizacija, ki se bori za boljši položaj živali. Prizadeva si za uveljavljanje pravic živali v Ustavi RS in predpisih ter v praksi tako, da bi lahko živali živele življenje, ki je primerno njihovi vrsti, svobodno in v miru ter brez strahu, da jih bo kdo preganjal, mučil ali ubil (Društvo za osvoboditev živali 2017). Glavni namen in cilji društva za osvoboditev živali so naslednji (2017):

- prizadevanje za odpravo sedanjega stanja, ko človek uporablja živali za svoje potrebe;
- prizadevanje za širitev zavesti o enosti človeka, živali in narave;

- prizadevanje za odpravo živinoreje;
- prizadevanje za pravno priznanje pravic živali;
- prizadevanje za odpravo lova;
- prizadevanje za odpravo poskusov na živalih;
- informiranje javnosti o slabem položaju živali;
- informiranje javnosti o škodljivosti mesne prehrane;
- prizadevanje za odpravo kakršnegakoli mučenja živali;
- izobraževanje glede zaščite živali.

Minister, ki je pristojen za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, je na osnovi tretje alineje 39. člena Zakona o zaščiti živali izdal Pravilnik o pogojih zavetišča za zapuščene živali. V pravilniku so določeni pogoji, ki jih morajo izpolnjevati zavetišča za zapuščene živali. Pravilnik opredeljuje in ureja sprejem in oddajo živali, določa pogoje za namestitev in oskrbo živali, evidence ter veterinarsko – sanitarni red zavetišč (2004). Pravilnik obenem določa, da mora imeti imetnik zavetišča stalen, neposreden vpogled v register psov. To zadeva predvsem podatke, ki so potrebni za iskanje skrbnika psa po identifikacijski številki, obenem pa so na tej številki zavedeni podatki o cepljenju in podatki o opisu živali. Pravilnik o pogojih zavetišča za zapuščene živali hkrati določa tudi, da mora zavetišče imeti svet zavetišča, ki opravlja naslednje naloge (2004):

- nadzoruje delo zavetišča;
- določa vrednost prispevkov, ki jih plačujejo skrbniki v zvezi z zapuščenimi živalmi;
- skrbi za promocijo zavetišča in pridobivanje sponzorskih sredstev.

V 10. členu Pravilnika o pogojih za zavetišča za zapuščene živali je prav tako navedena sestava sveta zavetišča. Ta je sestavljen iz:

- predstavnika lokalne skupnosti oziroma lokalnih skupnosti, katerih območje s svojim delovanjem pokriva zavetišče;
- predstavnika Veterinarske uprave RS, ki ga določi predstojnik uprave;
- predstavnika društva za zaščito živali, ki deluje na območju, kjer je zavetišče;
- predstavnika imetnika zavetišča, razen če je imetnik zavetišča društvo za zaščito živali ali lokalna skupnost, na območju katere je zavetišče.

Za uspešno delovanje društev za zaščito živali je zelo pomembno, da imajo določeno stopnjo avtonomije, na podlagi katere se lahko različno intenzivno in prioriteto ukvarjajo z reševanjem posameznih nalog.

Leta 2010 se je pod okriljem Društva za zaščito živali Maribor ustanovila skupina, imenovana NadZOOrniki. Skupino je ustanovil izvršni odbor društva z namenom, da bodo nadzoorniki preverjali prijave mučenja, izvajali nadzor nad slabim ravnanjem živali, ki so bile sprejete v društvo, ter da bodo preverjali, v kakšnih razmerah živijo živali, ki so bile oddane iz Zavetišča za živali Maribor. Skupina nadzoornikov pokriva območje od Celja naprej, se pravi celoten vzhodni del naše države. V primeru prejetja prijave na katerem drugem območju pa podatke posredujejo najbližjemu društvu za zaščito živali, ki pokriva območje. To društvo pa nato prijavo preveri in ustrezno odreagira (Društvo za zaščito živali Maribor 2017).

NadZOOrniki so skupina prostovoljcev, ki delujejo kot vmesni člen med društvi in ministrstvom. Opravljen imajo izobraževalni tečaj na UVHVVR. Glavna naloga nadzoornikov je spremljati stanje živali, za katero je bila podana prijava. Pri tem poskušajo s pogovorom ozavestiti lastnike, da bi ob ugotovljenih nepravilnostih te popravili in z živaljo lepše ravnali. Če ugotovijo, da ni prišlo do napredka oziroma izboljšanja stanja, pa primer mučenja predajo pristojnim organom, in sicer veterinarski inšpekciji. Pri tem se pojavi problem, saj skupina nima pravic za izvajanje represije oziroma nima kompetenc kaznovanja, zato pa deluje v povezavi z veterinarsko inšpekcijo, ki pravice ima. Na ta način so se skrajšali postopki, in sicer med samo prijavo mučenja do izreka kazni. Hkrati imajo pomembno vlogo tudi pri ozaveščanju kršiteljev. Na nadzornike se lahko obrnemo, če smo opazili, da žival živi v neustreznih bivalnih razmerah, da za žival ni ustrezno poskrbljeno ali pa če opazimo, da ljudje, ki imajo žival, potrebujejo kakršnokoli pomoč (materialno, svetovanje) (Društvo za zaščito živali Maribor 2017).

8.4 VARUH PRAVIC ŽIVALI

S priznavanjem pravic živali bi te dobile lastnost subjekta v pravu, ki nima obveznosti in odgovornosti, ampak le določena upravičenja. Zato bi morali ljudje skrbeti za varovanje njihovih upravičenj, za kar bi bilo treba ustanoviti skupino ljudi, ki bi se ukvarjala s tožbami zoper vsakogar, ki bi upravičenja kršil. Društvo za osvoboditev živali in njihovih pravic si je tako ureditev zamislilo, ko je

predlagalo, da bi se živalim priznavale pravice, ki bi jih izvrševal Varuh pravic živali. (Dragan 2012, 19–20)

Po ocenah Društva za osvoboditev živali je položaj na področju zaščite živali v Sloveniji slab, čeprav je bil leta 1999 sprejet Zakon o zaščiti živali. Še vedno smo priča, da se letno na našem ozemlju pobije na deset tisoče živali v gozdovih in na poljih, v industrijski živinoreji. Izpustiti ne gre niti živali, ki so vključene v poskuse, živali oziroma hišne ljubljence, ki so vsakodnevno mučeni doma. Zaradi navedenih podatkov je društvo sklenilo, da je boj proti zlorabam živali bolj učinkovit, če so vanj vključeni pravniki. Zaradi tega razloga so se v društvu odločili ustanoviti poseben društveni organ, ki se imenuje Varuh pravic živali. Glavni cilj Varuha pravic živali je, da bi živali dobile svoje pravice. Poleg glavnega cilja pa Varuh pravic živali izpolnjuje naloge na podlagi pooblastila društva, saj je treba omeniti, da ne gre za organ, ki bi imel javna pooblastila. Naloge varuha so (Društvo za osvoboditev živali 2017):

- priprava predlogov oziroma pobud za priznanje pravic živali v ustavi in zakonodaji Slovenije ter EU;
- sodelovanje v postopkih za zaščito živali in uveljavljanje njihovih pravic (predlogi za začetek upravnih in drugih postopkov, tožbe, pritožbe);
- skrb za uveljavljanje Deklaracije o pravicah živali in neformalni nadzor izvajanja predpisov o zaščiti živali;
- priprava pobud oziroma predlogov državnim organom in drugim organizacijam za izboljšanje položaja živali (priprava peticij, predlogov predpisov, pobude za presojo protiuslavnih in nezakonitih predpisov);
- sodelovanje z raznimi organi in organizacijami oziroma posamezniki glede zaščite živali;
- nudenje pravnega svetovanja zainteresiranim osebam glede zaščite živali;
- predavanja in medijska promocija pravic živali ter drugo.

Funkcijo Varuhinje pravic živali ima Alenka Benčina (v nadaljevanju: varuhinja), ki opravlja aktivnosti na različnih področjih: lov, poskusi na živalih, transport, vegetarijanstvo in drugo. Če pogledamo aktivnosti s področja lova, je bilo vloženih več pobud različnim državnim organom, obenem pa je bilo vloženih tudi več pritožb zaradi izdaje dovoljenj za poboje medvedov, volkov in kormoranov. Pritožbe, ki so bile podane, zaenkrat še niso bile pravno uspešno rešene, saj društvo ne more sodelovati kot stranka v postopku izdaje dovoljenj.

Vendar je kljub vsemu to že eden izmed prvih korakov, s katerim so državi pokazali, da se bo varuhinja močno zavzemala za pravice živali (Društvo za osvoboditev živali 2017). Aktivnosti izvajajo tudi na področju poskusov na živalih, in sicer konkretno sta bili leta 2005 podpisani dve peticiji. Prva je Peticija proti poskusom na živalih v okviru Univerze v Ljubljani, druga pa je Peticija proti mučenju psov na Veterinarski fakulteti v Zagrebu. 30. junija 2005 je Varuh pravic živali podal pobudo za spremembo zakona o zaščiti živali v zvezi s transportom, v kateri podaja predloge za bolj humano ravnanje z živalmi v času transporta. Istega leta pa je bilo poslano tudi protestno pismo Španskemu veleposlaništvu v zvezi z bikoborbami in poziv za njihovo ukinitve (Društvo za osvoboditev živali 2017). Posebnih večjih aktivnosti Varuha pravic živali v zadnjem času ni bilo zaslediti.

9 REŠITVE

Dokler bodo ljudje mislili, da živali ne čutijo, bodo živali čutile, da ljudje ne mislijo. (Društvo za zaščito živali Ljubljana, 2010)

Od leta 1931 velja 4. oktober za Svetovni dan živali. Na svetu skoraj ni stvari, ki ji ne bi posvetili dneva v letu, zato je prav, da praznujemo tudi dan živali. Leta 1931 so na kongresu ekologov v Italiji določili, da bo dan živali 4. oktobra. Glavni namen svetovnega dneva živali je, da ga izkoristimo za ozaveščanje in informiranje svetovnega prebivalstva o problematikah, ki zadevajo živali, predvsem pa o problematiki sobivanja z njimi. 4. oktobra goduje tudi sveti Frančišek Asiški, ki velja za zavetnika živali. Legenda pravi, da je imel Asiški poseben odnos z živalmi, saj se je z njimi pogovarjal in na ta način z njimi spletel posebne prijateljske vezi (Žontar 2011, 2. oktober). Vendar pa se moramo vprašati, kakšna je dejanska korist enega dneva v letu, namenjenega živalim. Na ta dan potekajo aktivnosti ozaveščanja o mučenju živali, pasjih bojih, različne delavnice za pomoč zavrženim živalim, vendar ni dovolj le en dan na leto, en dan, ko do živali čutimo posebno vez, medtem ko jih preostalih 364 dni zanemarjamo, zavračamo in z njimi ravnamo neprimerno ter poniževalno. Treba bi bilo 365 dni ozaveščanja in zavzemanja za pravice in dobrobit živali, ne samo en dan, ki ga kmalu vsi pozabimo, kot da ga ni bilo.

V zadnjih letih je bilo medijsko izpostavljenih več primerov mučenja živali. Če se spomnimo primera psa Rexa, ki je trpel hude muke na vročem poletnem soncu, brez hrane in vode, po telesu pa je imel na stotine klopov, ki so ga dejansko izpili do smrti (Delo 2011, 24. avgust). Znani so nam tudi primeri pobojev nekaj tednov starih mladičev. Zelo odmeven je bil tudi primer mučenja psa, ki ga je sosed privezal na avto in ga do smrti vlekel za njim (Bodiek 2016, 15. junij). Takih primerov je dandanes v današnji izprijeni družbi vse več oziroma jih je ogromno, vendar za mnoge ne vemo. Negativna čustva, ki jih ljudje občutimo od takih zgodbah, se na žalost hitro pomirijo, vse dokler iz medijev ne izvemo za nov primer mučenja. Problem je v tem, da kljub družbenim omrežjem in medijem še vseeno menimo, da nas prijavljanje mučenja in slabega ravnanja z živalmi ne zadeva. Morda je problem v tem, da se ne želimo zameriti okolici oziroma sosedom ali pa morda upamo, da se bo kljub vsemu situacija izboljšala in posredovanje ni potrebno. Zato živimo naprej, kot da se ni nič zgodilo oziroma kot da se nič ne dogaja. Med tem časom pa zaradi našega egoističnega mišljenja

živali trpijo, zelo trpijo. Brez hrane, vode, priklenjene na verigo, ki je tako težka, da imajo vidne rane na koži, mučene, pretepeane in zlorabljene. Vsak državljani RS je po zakonu dolžan prijaviti kakršnokoli mučenje živali. Nato pa organi, ki imajo ustrezne pristojnosti, zadevo posredujejo naprej. Kot smo skozi delo dognali, sta to policija in veterinarska inšpekcija oziroma pristojni urad Veterinarske uprave v posamezni regiji. V primeru prijave je inšpekcija dolžna preveriti vsako prijavo, ki jo prejme. Državljan pa lahko, če opazimo, da je žival v življenjski nevarnosti, nemudoma pokličemo policijo, ki ima pristojnosti, čeprav manjše kot veterinarska inšpekcija, ukrepati v takih primerih mučenja. Po 341. členu Kazenskega zakonika se kaznuje vsak, ki:

- 1) surovo ravna z živaljo ali ji po nepotrebnem povzroča trpljenje (kazen je denarna ali zapor do šestih mesecev);
- 2) z dejanjem iz prejšnjega odstavka muči več živali ali mučeno žival trajno hudo pohabi ali na krut način povzroči njen pogin (kazen je zapor do enega leta).

Leta 2012 so »prvič v zgodovini Slovenije mučitelje živali sodniki v nekaj primerih poslali za rešetke« (MMC RTV SLO 2012, 2. maj). Vendar je zanimivo, da obsojeni človek ne obžaluje svojega dejanja, temveč za svojo kazen obsoja druge. Rešitev, ki bi pripomogla k izboljšanju razmer, ne tiči samo v denarni kazni in zaporu, pač pa v tem, da bi morala Veterinarska uprava ustrezno poskrbeti, da bi se takemu človeku odvzele vse živali, katerih lastnik je, ter da bi se mu trajno prepovedalo imeti kakršnokoli žival, obenem pa bi mu bilo treba zagotoviti ustrezno pomoč psihologa. Tudi kazni za mučenje živali bi morale biti strožje in večje. Kazni, ki veljajo zdaj, so prenizke. Za primer lahko vzamemo surovo ravnanje z živaljo – za tako dejanje je predvidena denarna kazen ali kazen zavora do enega leta. Če je mučitelj trajno pohabil žival ali pa je mučena žival poginila, je lahko dobil do dve leti zavora. Po novem oziroma po noveli kazenskega zakonika so zvišali kazni za surovo ravnanje z živalmi in za njihovo trajno pohabitev, in sicer od enega do treh let zavora. Za kaznivo dejanje pa po novem velja tudi organizacija živalskih borb, ki je do zdaj bila opredeljena le kot prekršek. »Podatki državnega statističnega urada kažejo, da so sodišča mučiteljem živali leta 2010 izrekla deset sodb, leta 2011 pa osem. V letu 2012 jih je bilo štirinajst, leta 2013 osemnajst, leta 2014 šest. V letu 2015 so našli 1.311 prekrškov po zakonu o zaščiti živali, kar je šest odstotkov več kot 2013« (Bodi eko 2016, 15. junij).

Šinkovec (1994, 29) navaja, da varstvo okolja in z njim povezano varstvo živali nista le naloga države, hkrati pa tudi ne enostranska zadeva gospodarskih subjektov in družbe, zato je potrebno skupno delo prizadetih moči, potrebno je sodelovanje. Potrebno je učinkovito

sodelovanje med Veterinarsko inšpekcijo in društvi za zaščito živali, policijo in državljani. Pomembno je, da se zavedamo, da gre na področju sodelovanja za zaščito živali in njihovo dobrobit za javno nalogo, kjer morata država in družba sodelovati in delovati v enako korist, v tem konkretnem primeru v korist živali. Državljeni smo tisti, ki moramo v okviru države, ki jo oblikujemo, zagotoviti varstvo in zaščito živali. V Ustavi RS je opredeljeno, da država poskrbi za varstvo, zaščito in dobrobit živali, obenem pa ima tudi moč, pravico in ustrezna sredstva, da se vse prej omenjeno tudi zagotovi. Med sredstva spada tudi moč prisile. Država, kot lahko vidimo, ima glavno vlogo, ki pa jo zaradi novih načinov sodelovanja premalo izkorišča oziroma jo omejuje. Kot pravi Šinkovec (1994, 29): »Smisel take kooperacije je tudi v pritegnitvi znanosti in strok in s tem v depolitizaciji problemov. Država ne razpolaga z vsemi znanji različnih strok, zlasti ne na področju tehnike, kar pa je nujno ob številnih potrebah po standardizaciji in normiranju.« V boju za zaščito živali bi bilo potrebno sodelovanje različnih akterjev. Pri tem moramo nujno izpostaviti, da se naj živali ne varujejo le v interesu ekonomije, pač pa je potrebno uravnovešanje interesov oziroma predvsem izpostavitev načela kompromisnih odločitev, hkrati pa izpostavitev vloge ekomenedžmenta.

Najboljša rešitev, ki jo lahko že danes stori vsak izmed nas, je sprememba mišljenja. Vse ostale odločitve, ki prispevajo k izboljšanju položaja živali na svetu, so njena logična posledica. Zavedanje, da so živali živa in čuteča bitja, v nas vzbudi željo po življenju, ki jim bo kar najmanj škodovalo. Ena izmed pozitivnih strani sodobne družbe sta hitro širjenje informacij in dostopnost najrazličnejših možnosti, med katerimi lahko izbiramo. Tako štejejo vsak kozmetični izdelek, vsako živilo in vsak kos garderobe, ki jih kupimo. Z njimi lahko bodisi ignoriramo in rečemo, da se nas trpljenje živali ne tiče, bodisi naredimo majhno spremembo in podpremo ponudnike, ki jim je za živali mar. Oblačila in obutev iz rastlinskih ali sintetičnih materialov danes dosegajo enako ali boljšo kakovost od tistih iz usnja, krzna, svile ali volne. Kozmetični izdelki, ki niso testirani na živalih (kar je na izdelku samem navadno izrecno navedeno), so prijazni ne le živalim in naravi, temveč tudi nam samim, saj v njih običajno ni škodljivih konzervansov, umetnih barvil in dišav, phtalatov, parabenov in stranskih proizvodov petroleja. Verjetno najbolj pomembno vlogo pa igra zavedno prehranjevanje – hrana je tisti segment življenja, s katerim se ukvarjamo vsakodnevno in večkrat na dan. Vsejedo prehranjevanje človeka danes povzroča neprimerno več škode, ne le živalim, temveč tudi planetu, kot nekaj stoletij nazaj.

O humani smrti v klavnici je težko govoriti, o mesu kot nujno potrebnem živilu pa prav tako, vsaj v trenutni družbi izobilja. Vse snovi, potrebne za človeški razvoj in delovanje, lahko dobimo iz rastlinskih virov. Če iz kateregakoli razloga odpoved mesu ni mogoča, to prav tako ni izgovor za njegovo neetično uživanje. Reja določenih vrst živali, predvsem drobnice, je mogoča na veliko bolj ekološki in human način kot reja govedi. Podobno je prav, da smo na ekološki izvor še posebej pozorni pri nakupu mlečnih izdelkov, jajc in medu – ponovno, če ne zaradi živali, pa zaradi nas samih in lastnega zdravja! (Žontar 2011, 2. oktober)

10 ZAKLJUČEK

Ljudje si že od nekdaj delimo svet z drugimi bitji. Ne glede na vse imamo z njimi veliko skupnega, čeprav tega mnogokrat nočemo priznati, in pa tudi veliko različnega. S temi drugimi bitji vzpostavljamo odnose, ki temeljijo na različnosti. Odnosi na eni strani temeljijo na odgovornosti, veselju, simpatiji, ljubezni, spoštovanju, na drugi strani pa na krutosti in brezbriznosti. Odnose bi morali pravno urediti že zaradi same pravičnosti in ne zaradi prevlade ene vrste nad drugo, v tem primeru človeške vrste nad živalsko. Tudi živali si zaslužijo živeti dostojanstveno s pravicami, ki jim omogočajo dobrobit in varstvo. To pa pomeni, da bi morali poskrbeti, da se ne bi nahajale v stanjih, kot se v današnjem času. Stisnjene v majhnih kletkah, stradajoče, ko v vročih poletnih dneh nimajo zagotovljene vode, pretepe in priklenjene na verigo ležijo na žgočem soncu, kjer nimajo zagotovljene minimalne oskrbe, izkoriščane v raziskovalne namene, vzrejene z namenom, da bodo zaklane za naše potrebe oziroma prehrano. Vsako živo bitje si zasluži dostojanstveno življenje – ljudje, živali in tudi rastline. Dostojanstvo bi morali živalim zagotoviti na način, da bi jim omogočili psiho-fizični razvoj, ki ga potrebuje posamezna vrsta. S tem bi jim zagotovili pravico, da ne trpijo krutosti, mučenja, bolečine in zanemarjanja in bi se lahko svobodno obnašale, kot je to najbolje za njihovo vrsto. Hkrati bi jim morali zagotoviti tudi pravico in priložnost druženja z drugimi bitji iste ali druge vrste, predvsem pa pravico, da bi lahko bile tisto, kar v svoji naravi so, brez človekovega vmešavanja in posredovanja. Zagotoviti jim moramo pravico do življenja, kar pa je v nasprotju z interesi današnje družbe. Človek bi moral upoštevati interese drugih in ne iskati samo lastne koristi v drugih. V tem primeru bi morala biti človekova prioriteta skrb preprečitev vsakršnega trpljenja. Pomembna je naša etičnost, ki pa mora temeljiti na vprašanju, kaj lahko storimo drugače, da bi s tem pripomogli k izboljšanju svojega odnosa do živali. Morala nam narekuje, da moramo pomagati, obenem pa nam narekuje tudi dolžnost ne zadajati bolečine.

V magistrskem delu je analiziran odnos človeka do živali, ki je danes še vedno antropocentričen. Po splošnih teoretskih uvidih v antropocentrizmu in njegovem zgodovinskem kontekstu ter teoriji, povezani z antropocentrizmom, smo predstavili, kako se je odnos do živali spreminjal oziroma kakšen je bil včasih in kakšen je danes ter kakšno je konkretno stanje na področju zaščite živali v Sloveniji. Za lažje pisanje magistrskega dela smo postavili dve tezi, ki sta bili vodilo skozi pisanje dela. Prva teza se glasi, da antropocentrizem izvira že iz antike. Zakaj se kljub napredku tehnologije in modernizaciji

mentalitete človekov odnos do živali ne spremeni? Druga teza pa se navezuje bolj na samo zakonodajo, in sicer ali lahko na podlagi evropske ali slovenske zakonodaje in delovanja ustreznih institucij ter sistemskih primerjav ocenimo, da so živali v RS ustrezno zaščitene, kar zadeva opravljanje poskusov na živalih, in da je slovenska javnost s tem primerno seznanjena oziroma glede tega ustrezno ozaveščena.

Skozi zgodovinski pregled odnosa človeka do živali od prazgodovine do danes vidimo, da je bilo doživljanje tega odnosa zelo različno oziroma je bilo razklano v dve različni smeri. Na eni strani smo spoznali odnose, ki so temeljili na spoštovanju do živali, saj so jih ljudje doživljali kot čuteča bitja, kot božanstva, kot nekaj nadnaravnega. Na drugi (prevladujoči) strani pa so se odnosi človeka do živali distancirali, in to predvsem v času krščanstva. Izpostaviti gre ravno čas krščanstva, ko so začeli vzpostavljati antropocentričen odnos in mišljenje, ki pa je temeljilo na predpostavki, da je razlog obstoja živali zadovoljevanje človeških potreb. S tem so spodbudili izkoriščanje živali, ki ga je mogoče opaziti še danes v večini kultur in njihovih praksah. S tem so zanikali živalska čustva in njihov razum ter občutenje, saj so na ta način lahko opravičili užitek in korist, ki so ju od njih imeli in ju imajo še danes. Sprememba odnosa človek – narava je temeljila na spremembi miselnosti ljudi, saj so se ti začeli zavedati svojega družbenega in duhovnega bistva. Preobrat v odnosu temelji na ideji etičnega antropocentrizma, v katerega smo še vedno ujeti in ravno v njem se skriva odgovor na prvo tezo. Kljub vsem tehnološkim napredkom in razvojem v zgodovini človeka smo v to idejo še vedno ujeti. Človek je živali, rastline in druge organizme zaradi občutka svoje večvrednosti, egoizma, primitivizma in pohlepa izključil iz svojega moralnega odnosa. In to obdobje še vedno traja. Trajalo bo, dokler ne bomo miselno napredovali in naravo, živali ter rastline enakovredno obravnavali kot človeka. To pomeni z enakimi pravicami, kot jih imamo sami. Ko nam živali ne bodo predstavljale le surovine za prehranske namene, se bo odnos opazno spremenil. Vse dokler človek ne bo sposoben miselnega preskoka, bomo do določenih vrst živali gojili popredmeten odnos na eni strani, na drugi pa vse bolj počlovečen odnos do hišnih ljubljencev.

V Sloveniji imamo veliko pravnih aktov, ki urejajo področje varstva živali, vendar še vedno ne moremo trditi, da je stanje v državi zadovoljivo. Razlog ni v zakonodaji, ki je usklajena z evropskimi direktivami, pač pa je težava predvsem v človekovi apatičnosti in nezainteresiranosti, da bi odnos do živali spremenil. Ljudje zavzemamo antropocentrično, specifično pozicijo prek ideje karnizma. Religijski in kulturni vzorci oziroma tradicija, v

kateri je bil posameznik vzgojen, je glavni razlog, zakaj imamo ljudje slab odnos do živali, zakaj privilegiramo določene vrste živali in imamo do njih poseben odnos. Z vzgojo smo pridobili kulturne vzorce, ki smo jih samoumevno sprejeli kot sebi lastne. Ti vzorci se skozi čas ponavljajo, pri tem pa se človek v vsem svojem egoizmu ne vpraša o vzrokih in posledicah, ki jih imajo na odnos do živali. Karnizem smo skozi čas tako močno utrdili, da naj bi bilo izkoriščanje živali normalno, naravno in nujno, kar pa ni prav.

Na podlagi predelane literature lahko potrdimo, da na področju varstva živali prihaja do izboljšav, vendar počasi in s postopnimi spremembami. Vendar pa so te premajhne, da bi lahko govorili o konkretnih spremembah, zato bomo svojo drugo tezo le delno potrdili, in sicer slovenska zakonodaja na področju zaščite tako poskusnih živali kot tudi živali, ki so mučene, je dobra, vendar pridemo do problema pri samem izvrševanju zakonov v praksi. Za pozitivno spremembo so potrebni večja kontrola in nadzor ustreznih represivnih organov nad dogajanjem na terenu in ozaveščanje ter izobraževanje ljudi. V delu, ko govorimo o zadostni ozaveščenosti ljudi, pa tezo zanikamo, saj slovenski državljani nismo dovolj ozaveščeni o dogajanju v laboratorijih, klavnicah, doma. Naše mnenje je, da država za ozaveščenost in seznanjenost ne naredi ničesar. Opazili smo, da največ na tem področju naredijo društva za zaščito živali, ki pa so v manjšinskem položaju. V Sloveniji imamo 103 registrirana društva za zaščito živali. Delo društev ne pripomore k spremembi antropocentrične miselnosti ljudi, saj je za kaj takega potrebna popolna sprememba kulturnih vzorcev, ki pa so žal preveč zakoreninjeni, da bi bilo to mogoče.

Antropocentrizem kot temelj in cena človekove blaginje se kaže predvsem v vsakdanji praksi ljudi, na katero je vplival kapitalizem, posledično pa hitra rast produkcijskih odnosov. Antropocentrična ideologija je vse bolj kompleksna in opredeljena z različnimi vrednotami ter etičnimi načeli, s katerimi opravičujemo svoj obstoj. Današnja ideja antropocentrizma je zavzela drugačno pozicijo. Z njo opravičujemo človekovo izkoriščanje in dominanten odnos nad živalmi in naravo. To se najbolj opazno kaže v zavzemanju ljudi za dobrobit živali v reji, na katerega je najbolj vplival prav zgoraj omenjeni kapitalizem. Z novo kapitalistično taktiko nam želijo približati in prodati mesne proizvode, kar se kaže predvsem v reji, kjer je za živali dobro poskrbljeno (npr. prosta reja). Gre za korak naprej pri ozaveščanju ljudi, saj se človek pri tem ne vpraša samo o kvaliteti mesa, temveč tudi o dobrobiti živali, se pravi v kakšnem okolju je bila žival za časa svojega življenja. Vendar na dolgi rok to ne pomeni nobene večje spremembe, ki bi pomembno vplivala na človekov odnos do živali. Človek se je danes

popolnoma podredil kapitalizmu ter svojim potrebam in je s posegi v naravo močno vplival na njen razvoj. Ekonomski odnosi so danes pogojeni z izkoriščanjem neobnovljivih virov, kot sta nafta in premog, namesto da bi izkoriščali obnovljive vire, ki bi pripomogli k izboljšanju zdravja ljudi, živali in tudi k varovanju okolja in narave, ki bi ji morali biti podrejeni mi in ne ona nam. Velika večina okoljskih problemov izhaja iz človekove produkcijske in potrošniške dejavnosti, hkrati pa z njegovim izkoriščanjem okolja. Z naraščanjem števila prebivalstva se je povečala potreba po zadovoljevanju potreb, kar pa so dobro izkoristili v prehranski industriji, kjer so povečali proizvodnjo prehranskih izdelkov in s tem podprli kapitalizem. Ideja kapitalizma temelji na zadovoljevanju človekovih potreb in izkoriščanju živali, ki so vzgojene hitro in z namenom, da se kapital kar najhitreje obrača, vrača in množi. Večanje potreb človeka in števila prebivalstva pa pomeni tudi širjenje urbanega okolja. Na ta način je človek začel uničevati ekosistem in okolje, kjer živijo divje živali, in posledično pospešil izumiranje določenih živalskih vrst, ki vzdržujejo ravnovesje v naravi. Okolje uničujemo tudi z vse večjimi izpusti emisij v zrak, vode so iz dneva v dan vse bolj onesnažene in tudi zemlja je postala vse bolj prepojena s pesticidi, ki pospešujejo rast pridelkov in uničujejo škodljivce, ki so postali imuni na vse preparate, ki jih uporabljamo. Lahko rečemo, da se vrtimo v krogu, iz katerega ni izhoda. Naravo smo si podredili in jo začeli izkoriščati do te mere, da jo bomo popolnoma izrabili in uničili, posledično pa bomo uničili tudi človeško vrsto.

Kljub spremembam, ki so se skozi čas uveljavile, se še vedno dogaja, da se premalo ljudi zaveda naše napačne, egocentrične, antropocentrične držbe do drugih živih bitij in sveta. Mi (ljudje) smo tisti, ki bi morali doumeti, da mi pripadamo naravi in je ona superiorna nam, ne obratno. Človek je enakovreden del narave in bi se tako moral tudi obnašati. Zaključili bomo s Schweitzerjevo mislijo, in sicer »Sem življenje, ki hoče živeti, sredi življenja, ki hoče živeti« (Schweitzer 1991, 1203).

11 LITERATURA

1. Agencija Republike Slovenije za okolje. 2017. Dostopno prek: <http://www.arso.gov.si/> (8. november 2016).
2. AgroWeb Slovenia. 2005. *Globalni pogled na dobrobit živali: Evropa*. Dostopno prek: <http://www.agroweb.bf.uni-lj.si/Evropa-3.pdf> (3. marec 2017).
3. Bakal, Oste. 2011. Koper: izrekli prvo zaporno kazen za mučenje živali v Sloveniji. *Delo*, 24. avgust. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/kronika/koper-izrekli-prvo-zaporno-kazen-za-mucenje-zivali-v-sloveniji.html> (15. januar 2017).
4. Bela, Maja. 2016. *Zaščita poskusnih živali v Evropski uniji v Sloveniji*. Diplomsko delo. Maribor: Pravna fakulteta.
5. Bentham, Jeremy. 1998. *Introduzione ai principi della morale e della legislazione*. Torino: Unione tipografico-editrice torinese.
6. Bodi eko. 2016. Strožje kazni za mučitelje živali, 15. junij. Dostopno prek: <https://www.bodieko.si/strozje-kazni-za-mucitelje-zivali> (15. januar 2017).
7. Borko, Urška. 2010. *Zaščita živali v Republiki Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
8. Brophy, Brigid. 1965. The Rights of Animals. *The Sunday Times*, 145 (41), 7–10.
9. Cavalieri, Paola. 2006. *Živalsko vprašanje: za razširjeno teorijo človekovih pravic*. Ljubljana: Krtina.
10. Cerar, Anton, in Perše, Martina. 2006. Pravna ureditev poskusov na živalih in pogoji za pridobitev dovoljenja. *Medicinski razgledi* 45: 57–64. Dostopno prek: <http://medrazgl.si/pravna-ureditev-poskusov-na-zivalih-in-pogoji-za-pridobitev-dovoljenja/> (16. november 2016).
11. Cerar, Anton. 2010. Etika pri raziskavah na živalih. V *Poskusne živali: skrb za živali in kvalitetne raziskave*, ur. Martina, Perše, 195–198. Ljubljana: Medicinska fakulteta.
12. Crosby, Alfred W. 2006. *Ekološki imperializem: evropska biološka ekspanzija 900–1900*. Ljubljana: Studia humanitatis.
13. Darwin, Charles. 1951. *Izvor človeka*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.
14. Delo. 2008. Vurs poziva k odgovornejšemu ravnanju z živalmi, 4. avgust. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/64893> (2. februar 2017).
15. Dragan, Žana. 2012. *Zaščita živali v Republiki Sloveniji*. Diplomsko delo. Maribor: Fakulteta za varnostne vede.

16. Društvo za osvoboditev živali. 2017. Dostopno prek: <http://www.osvoboditev-zivali.org/> (26. januar 2017).
17. Društvo za zaščito živali Maribor. 2012. *Statut društva za zaščito živali Maribor*. Dostopno prek: http://www.dzzz-mb.si/uploads/1/3/7/7/13776077/statut_dzzz_mb.pdf (25. november 2016).
18. --- 2017. *Projekt nadZOOrniki*. Dostopno prek: <http://www.dzzz-mb.si/nadzoorniki.html> (27. marec 2017).
19. Dunayer, Joan. 2004. *Speciesism*. Derwood: Ryce Publishing.
20. Evropska komisija. 2013. V EU začela veljati popolna prepoved testiranja kozmetičnih izdelkov na živalih, 11. marec. Dostopno prek: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-210_sl.htm (19. oktober 2016).
21. Ferry, Luc. 1998. *Novi ekološki red: drevo, žival in človek*. Ljubljana: Krtina.
22. Glasser, William. 2007. *Kako vzpostaviti učinkovit nadzor nad svojim življenjem*. Ljubljana: Samozaložba A. Urbančič.
23. Hardouin-Fugier, Elisabeth. 2006. *Od trpljenja do dobrobiti živali. Postopna pot do pravic živali v Evropi*. Dostopno prek: <http://www.agroweb.bf.uni-lj.si/4-TrpljenjeDobrobit.pdf> (17. januar 2017).
24. --- 2010. *Od trpljenja do dobrobiti živali: postopna pot do pravic živali v Evropi*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Dostopno prek: <http://www.agroweb.bf.uni-lj.si/4-TrpljenjeDobrobit.pdf> (17. september 2016).
25. Horta, Oscar. 2010. What is speciesism. *Journal of agricultural and environmental ethics* 23 (3): 243–266.
26. Hribar, Mirko. 1987. *Zgodovina filozofije: antična filozofija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
27. Ingold, Tim. 1994. From trust to domination: an alternative history of human-animal relations. V *Animals and human society: changing perspectives*, ur. Aubrey Manning in James Serpell, 1–22. London, New York: Routledge.
28. Joy, Melanie. 2003. *Psychic numbing and meat consumption: the psychology of carnism*. Doktorska disertacija. San Francisco: Salybrook graduate school and research center.
29. --- 2011. *Why we love dogs, eat pigs, and wear cows: An introduction to carnism*. San Francisco: Conari Press.
30. Kamenik, Aleksander. 2016. *Za pravice živali – Aleksander Kamenik*. Dostopno prek: <http://www.aleksander-kamenik.si/> (27. marec 2017).

31. *Kazenski zakonik* (KZ-UPB1). Ur. l. RS 95/2004. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/51064> (10. januar 2017).
32. Kirn, Andrej. 1992. Od antropocentrične k ekocentrični etiki ali od etike gospodarjenja nad naravo k etiki sožitja. *Raziskovalec* 22 (3): 6–19.
33. --- 1998. Samo človekove moralne dolžnosti ali tudi pravice živali? *Raziskovalec* 27 (5): 86–90.
34. --- 2004. *Narava-Družba-Ekološka zavest*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
35. Kolar, Irena. 2013. Mučitelji živali so lahko nevarni tudi ljudem. *Žurnal24.si*, 8. julij. Dostopno prek: <http://www.zurnal24.si/mucitelji-zivali-so-lahko-nevarni-tudi-ljudem-clanek-199398> (8. november 2016).
36. Komolec, Nataša. 2006. *Osvoboditev živali: realnost ali utopija*. Diplomsko delo. Ljubljana: Pravna fakulteta.
37. Kos, Adrijana. 2010. *Mučenje živali kot oblika deviantnega ravnanja*. Diplomsko delo. Ljubljana: Pravna fakulteta.
38. Krumpak, Katja. 2010. *Pasji potrošniki – družne živali v potrošni družbi*. Ljubljana – Fakulteta za družbene vede.
39. Luter, Martin. 1969. *Discorsi a tavola*. Torino: Einaudi.
40. M., M. 2016. Zlorabljal in mučil kobile, a to ni kaznivo dejanje. Društva za zaščito živali na nogah. *24ur.com*, 24. september. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/crna-kronika/zloraba.html> (27. oktober 2016).
41. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. 2017. Dostopno prek: <http://www.mkgp.gov.si/> (4. oktober 2016).
42. MMC RTV SLO. 2012. Za mučenje in kruto ravnanje z živalmi prve zaporne kazni, 2. maj. Dostopno prek: <https://www.rtvsl.si/slovenija/za-mucenje-in-kruto-ravnanje-z-zivalmi-prve-zaporne-kazni/282235> (17. oktober 2016).
43. Montanari, Massimo. 1998. *Lakota in izobilje: zgodovina prehranjevanja v Evropi*. Ljubljana: Založba /cf*.
44. *Obligacijski zakonik* (OZ-UPB1). Ur. l. RS 97/2007. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2007-01-4826?sop=2007-01-4826> (8. januar 2017).
45. Ornik, Dragica. 2010. Pregled zakonodaje z načelom 3R in pogoji za izvajanje poskusov na živalih. V *Poskusne živali: skrb za živali in kvalitetne raziskave*, ur. Martina, Perše, 7–14. Ljubljana: Medicinska fakulteta.
46. --- 2011. Novosti evropske zakonodaje o zaščiti poskusnih živali. *Acta argiculturae*

Slovenica 98 (1): 63–76.

47. Peloz, Tanja. 2010. *Etičnost družbenih odnosov do rejnih živali*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
48. Perše, Martina. 2014. Nihče ne trdi, da so živalski modeli idealni. *Delo*, 12. december. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/okolje/martina-perse.html> (9. januar 2017).
49. Pes moj prijatelj. 2016. *Živalska policija v Sloveniji: Ko gre za denar, konec vsega?* Dostopno prek: <http://www.pesmojprijatelj.si/clanek/zivalska-policija-ko-gre-za-denar-konec-vsega> (27. marec 2017).
50. Phelps, Norm. 2007. *The Longest Struggle: Animal Advocacy from Pythagoras to PETA*. New York: Lantern Books.
51. Pličanič, Senko. 2003. *Temelji ekološkega prava*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
52. *Pravilnik o etični komisiji za poskuse na živalih*. Ur. l. RS 84/2000. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2000-01-3777?sop=2000-01-3777> (11. januar 2017).
53. *Pravilnik o spremembi pravilnika o pogojih za zavetišča za zapuščene živali*. Ur. l. 78/04. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2004-01-3459?sop=2004-01-3459> (7. januar 2017).
54. Regan, Tom. 1989. *The Case for Animal Rights*. Dostopno prek: <http://www.animal-rights-library.com/texts-m/regan03.pdf> (10. september 2016).
55. --- 2002. The Case for Animal Rights. V *Ethics: History, Theory and Contemporary Issues*, ur. M. S. Cahn in P. Markie, 825-833. New York: Oxford University Press.
56. Rist, Michael. 1993. *Živalim prilagojena reja: hlevi za govedo, prašiče in kokoši*. Ljubljana: Kmečki glas.
57. Ryder, Richard Dudley. 1975. *Victims of Science: The Use of Animals in Research*. London: Davis-Poynter.
58. --- 2000. *Animal Revolution: Changing Attitudes Towards Speciesism*. Oxford: New York: Berg. Cop.
59. Schwabe, Calvin W. 1994. Animals in the Ancient World. V *Animals and human society: changing perspectives*, ur. Aubrey Manning in James Serpell, 36–58. London, New York: Routledge.
60. Schweitzer, Albert. 1991. Etika spoštovanja do življenja. *Nova revija* (113–114): 1202–1205.
61. Siard, Nataša, in Šalehar, Andrej. 2008. Odnos do domačih živali v slovenskem okolju – nekaj zgodovinskih pričevanj. *Kmetovalec* (3): 15–17.

62. Siard, Nataša. 2008. *Rejne živali in proizvodnja hrane – nekaj razmislekov*. Dostopno prek: <http://www.agroweb.bf.uni-lj.si/2-razmislek.pdf> (20. november 2016).
63. Singer, Peter. 1975. *Animal Liberation*. New York: HarperCollins.
64. --- 1995. *Animal Liberation*. London: Pimlico.
65. --- 2003. *Liberazione animale: il manifesto di un movimento diffuso in tutto il mondo*. Milano: Il Saggiatore.
66. --- 2006. *Praktična etika*. Ljubljana: Krtina.
67. --- 2008. *Praktična etika*. Ljubljana: Krtina.
68. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2014. Druga izdaja SSKJ. Ljubljana: Cankarjeva založba.
69. STA. 2007. Društvo za osvoboditev živali zagovarja ugovor vesti lovu, 13. julij. Dostopno prek: <https://www.sta.si/1175966/drustvo-za-osvoboditev-zivali-zagovarja-ugovor-vesti-lovu> (10. oktober 2016).
70. --- 2009a. V EU pobuda za omejitev prevoza živali na osem ur, 6. januar. Dostopno prek: <https://www.sta.si/1351790/v-eu-pobuda-za-omejitev-prevoza-zivali-na-osem-ur> (10. oktober 2016).
71. Strojín, Tone. 1994. *Osnove prava okolja*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije.
72. Svet Evrope. 1968. *European Convention during International Transport – Eropéan Treaty Series*, ETS 65. Dostopno prek: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680072317> (29. november 2016).
73. --- 1976. *European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes*, ETS 87. Dostopno prek: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680076da6> (29. november 2016).
74. --- 1979a. *European Convention for the Protection of Animals for Slaughter*, ETS 102. Dostopno prek: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680077d98> (29. november 2016).
75. --- 1979b. *Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats*, ETS 104. Dostopno prek: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680078aff> (29. november 2016).
76. --- 1986. *European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for*

- Experimental and other Scientific Purposes*, ETS 123. Dostopno prek: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007a67b> (29. november 2016).
77. --- 1987. *European Convention for the Protection of Pet Animals*, ETS 125. Dostopno prek: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007a67d> (29. november 2016).
78. --- 2003. *European Convention for the Protection of Animals during International Transport*, ETS 193. Dostopno prek: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680083710> (29. november 2016).
79. *Svetovna deklaracija o pravicah živali – Universal Declaration of Animal Rights*. 1978. Dostopno prek: <https://constitutii.files.wordpress.com/2016/06/file-id-607.pdf> (15. oktober 2016).
80. Szybel, David. 2006. Can the Treatment of Animals Be Compared to the Holocaust. *Ethics and the Environment* 11: 97–132.
81. Šinkovec, Janez, 1994. *Pravo okolja*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list.
82. --- 1996. *Evropsko pravo*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list.
83. Škorjanc, Miha. 2014. Zaključna naloga: *Veganstvo kot odgovor na specizem*. Koper: Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije.
84. Štuva, Sara. 2006. *Razumevanje živali v filozofski tradiciji zahoda*. Diplomsko delo. Koper: Fakulteta za humanistične študije Koper.
85. Toplak, Cirila. 2016. Društveni aktivizem za dobrobit živali v Sloveniji. *AniMa*, 3. januar. Dostopno prek: <http://animals-matter.com/drustveni-aktivizem-za-dobrobit-zivali-v-sloveniji/> (14. marec 2017).
86. --- 2016. Razgled z drevesa življenja. *AniMa*, 27. junij. Dostopno prek: <http://animals-matter.com/razgled-z-drevesa-zivljenja/> (14. marec 2017).
87. *Uprava RS za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin*. 2017. Pojasnilo o »Živalski policiji«. Dostopno prek: http://www.uvhvvr.gov.si/si/delovna_podrocja/dobrobit_zivali/drugo/pojasnilo_o_zivalski_policiji/ (27. marec 2017).
88. *Uprava za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin Republike Slovenije*. 2015. *Letno poročilo o zoonozah in povzročiteljih zoonoz 2014*. Dostopno prek: http://www.uvhvvr.gov.si/fileadmin/uvhvvr.gov.si/pageuploads/DELOVNA_PODRO_CJA/Zivila/zoonoze/POROCILO_ZOONOZE_2014.pdf (17. november 2016).
89. *Veganska iniciativa*. 2011. Kaj je karnizem? Dostopno prek: <http://veganska->

- iniciativa.blogspot.si/2011/09/kaj-je-karnizem.html (7. marec 2017).
90. Veterinarska uprava Republike Slovenije. 2012. Dostopno prek: <http://www.arhiv.vurs.gov.si> (4. oktober 2016).
91. Visković, Nikola. 1989. *Stradanja, zaštita i prava životinja*. Zagreb: Pravni fakultet.
92. Vlahinič, Diana. 2010. Svetovni dan živali. *Društvo za zaščito živali Ljubljana*, 4. oktober. Dostopno prek: <http://dzzz.si/sl/svetovni-dan-zivali.html> (17. november 2016).
93. Wise, Steven M. 2004. Animal Rights, One Step at a Time. V *Animal Rights: current debates and new directions*, ur. C. R. Sunstein in M. C. Nussbaum, 19–41. New York: Oxford University Press.
94. *Za živali!* 2008. Svetovni dan brez krzna, 29. november. Dostopno prek: <http://www.pozitivke.net/article.php/20081129212605823/print> (15. februar 2017).
95. *Zakon o divjadi in lovstvu* (ZDLov-1). Ur. l. RS 16/2004. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2004-01-0630?sop=2004-01-0630> (9. januar 2017).
96. *Zakon o inšpekcijskem nadzoru* (ZIN-UPB1). Ur. l. RS 43/2007. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2007-01-2353?sop=2007-01-2353> (10. januar 2017).
97. *Zakon o ohranjanju narave* (ZON-UPB2). Ur. l. RS 96/2004. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2004-01-4233?sop=2004-01-4233> (9. januar 2017).
98. *Zakon o varnosti cestnega prometa* (ZVCP-1-UPB5). Ur. l. RS 56/2008. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2008-01-2345?sop=2008-01-2345> (9. januar 2017).
99. *Zakon o varstvu okolja* (ZVO-1). Ur. l. RS 41/2004. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/48407> (10. januar 2017).
100. *Zakon o veterinarstvu* (ZVet-1). Ur. l. RS 33/2001. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2001-01-1959?sop=2001-01-1959> (10. januar 2017).
101. *Zakon o zaščiti živali* (ZZŽiv – UPB2). Ur. l. RS 43/2007. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/80271> (9. januar 2017).
102. *Zakon o živinoreji* (ZŽiv). Ur. l. RS 18/2002. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2002-01-0716?sop=2002-01-0716> (10. januar 2017).

103. *Zakon o gozdovih (ZG)*. Ur. l. RS 30/93. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1993-01-1299?sop=1993-01-1299> (7. januar 2017).
104. *Zavod Republike Slovenije za varstvo narave*. 2017. Dostopno prek: <http://www.zrsvn.si/sl/> (8. november).
105. *Živalski otok – RTV SLO*. Dostopno prek: <https://www.rtvslb.si/zivalskiotok> (12. november 2016).
106. Žontar, Eva. 2011. 4. oktober – Svetovni dan vseh živali. *Svet je lep*, 2. oktober. Dostopno prek: <http://www.svet-je-lep.com/zivali-in-clovek/4-oktober-svetovni-dan-vseh-zivali/> (20. december 2016).